T.C.
İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI

BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK ÖZELLİĞİ ve ROMANTİK İLİŞKİ DOYUMUNUN ALKOL ve MADDE KULLANIMI İLE İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özge ÖZDEMİR KÖZ

İSTANBUL – 2024

T.C.
İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI

BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK ÖZELLİĞİ ve ROMANTİK İLİŞKİ DOYUMUNUN ALKOL ve MADDE KULLANIMI İLE İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özge ÖZDEMİR KÖZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. ZEKİ YÜNCÜ

İSTANBUL – 2024

KABUL VE ONAY

Özge Özdemir Köz tarafından hazırlanan "Beş Faktör Kişilik Özelliği ve Romantik İlişki Doyumunun Alkol ve Madde Kullanımı ile İlişkisi" adlı tez çalışmasının savunma tarihi 28.06.2024 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen jüri tarafından oy birliği ile İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	İmza
Danışman	
Prof. Dr. Zeki YÜNCÜ	……..……
Üye	
Doç. Dr. Umut KIRLI	.……....
Üye	
Dr. Öğr. Üyesi Rukiye KÖROĞLU	……..……

İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun …….. tarih ve …….. sayılı kararıyla onaylanmıştır.

…….

Doç. Dr. Bülent DEMİR
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Özge ÖZDEMİR KÖZ

28.06.2024

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın her anında, bana tecrübesiyle yol gösteren ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, onunla çalışmaktan büyük keyif aldığım değerli danışmanım ve hocam Prof. Dr. Zeki YÜNCÜ'ye teşekkür ediyorum. Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgilerini paylaşmaktan çekinmeyen ve bizlere yol gösteren, sayın hocalarım; Prof. Dr. Mehmet Zihni SUNGUR, Dr. Öğr. Üyeleri Rukiye KÖROĞLU, Anıl GÜNDÜZ, Elvan Başak USTA GÜNDÜZ, Burcu SEVİM, Selçuk ASLAN ve tez koordinatörümüz Prof. Dr. Kültegin ÖGEL'e teşekkürlerimi sunuyorum. Enstitü müdürümüz, Doç. Dr. Bülent DEMİR'e de öğrenciliğim sırasında, göstermiş olduğu destekten dolayı teşekkür ediyorum. Norveç'teki yüksek lisans tez yazma sürecinde olduğu gibi, bu tezde de bana bir e-posta kadar uzak olan ve sorduğum her soruyu itina ile cevaplayan sevgili hocam Prof. Dr. Nebi SÜMER'e ayrıca teşekkür etmek istiyorum ve onun Türkçe'ye uyarladığı bir ölçeği bu tezde kullanmış olmaktan mutluluk duyuyorum. Anketlerin toplanmasına katkı sağlayan değerli arkadaşlarıma (özellikle psikolog ve psikiyatrist arkadaşlarıma) ve SPSS analizlerinde bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen Uzm. Biyoistatistikçi Nilüfer Güzide ÖZBATURLAR'a teşekkürlerimi sunuyorum. İstanbul'da bana hem evinin hem de kalbinin kapılarını açan sevgili arkadaşım Neriman YENİCE'ye de buradan bir kez daha teşekkür etmek istiyorum. Ve bu zorlu süreçte desteklerini esirgemeyen kıymetli eşim Utku KÖZ'e, annem Serpil ÖZDEMİR'e ve ağabeyim Özgür Cem ÖZDEMİR'e ayrıca teşekkür ediyorum. Ve şu an beni uzaklardan izleyen sevgili babam, İrfan ÖZDEMİR'e… Bu yüksek lisans sürecinde dünyaya gelen ikizlerim Lena ve Leon KÖZ'ün de bu tezi yazabilmem için vermiş oldukları motivasyona da ayrıca değinmek istiyorum. İyi ki varsınız ve hep benim kıymetlilerim olacaksınız.

Özge ÖZDEMİR KÖZ

28.06.2024

Kızım Lena ve Oğlum Leon Köz'e…

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR ..... **i**

TABLO LİSTESİ ..... **ii**

ÖZET ..... **iii**

ABSTRACT ..... **iv**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR **8**

1.1 Kişilik Kavramı ve Tanımı 8
1.2. Kişilik Kuramları 11
1.2.1. Psikodinamik Kuram 11
1.2.2. Sosyal Öğrenme Kuramı 13
1.2.3. Hümanistik Kuram 14
1.2.4. Davranışçı Kuram 15
1.2.5. Bilişsel Kuram 15
1.2.6. Biyolojik Kuram 16
1.2.7. Özellik Kuramı 18
1.2.8. Büyük/Beş Faktör Kişilik Kuramı 19
1.3. Romantik İlişki 27
1.4. Romantik İlişkilerin Gelişimi 30
1.5. Romantik İlişki Doyumu 34
1.6. Romantik İlişkiyi ve İlişki Doyumunu Açıklamaya Yönelik Kuramlar 35
1.6.1. Karşılıklı Bağımlılık Kuramı 35
1.6.2. Karşılıklı Yatırım Kuramı 36
1.6.3. Adillik Kuramı 36
1.6.4. Bağlanma Temelli Kuram- Bağlanma Kuramı ve Bağlanma Stilleri 37
1.7. Alkol ve Madde Kullanımı Tarihçesi ve Tanımı 38
1.8. Alkol ve Madde Kullanımı Epidemiyoloji 43
1.9. Alkol ve Madde Kullanımı Klinik Özellikler ve Sınıflandırma 48

1.10. Alkol ve Madde Kullanımı Etiyolojisi 52
1.10.1 Psikodinamik Kuramlar 52
1.10.2. Bilişsel Davranışçı Kuram 53
1.10.3. Ailesel ve Psikososyal Faktörler 54
1.10.4. Genetik Yatkınlık 55
1.10.5. Nörokimyasal Etkenler 56
1.11. Alkol ve Madde Kullanımı, Kişilik Özellikleri ve Romantik İlişki Doyumu Arasındaki İlişki 57
BÖLÜM 2: YÖNTEM 65
2.1. Araştırmanın Modeli 65
2.2. Araştırmanın Örneklemi 65
2.3. Veri Toplama Araçları 66
2.3.1. Sosyodemografik Bilgi Formu 66
2.3.2. Beş Faktör Kişilik Ölçeği 66
2.3.3. İlişki Doyumu Ölçeği 67
2.3.4. Alkol Kullanım Bozukluklarını Tanıma Testi 68
2.3.5. Madde Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi 69
2.4. Verilerin Analizi 70
BÖLÜM 3: BULGULAR 72
3.1. Betimsel Bulgular 72
3.2. Ölçek Verilerinin Tanımlayıcı İstatistikleri 77
3.3. Araştırma Soruları Bulguları 81
3.3.1. Olgu ve kontrol grubu arasında, kişilik alt boyutları (duygusal dengesizlik, dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk ve sorumluluk) bakımından anlamlı düzeyde farklılık var mıdır? 81
3.3.2. Olgu ve kontrol grubu arasında, romantik ilişki doyumu bakımından anlamlı düzeyde fark var mıdır? 82
3.3.3. Olgu ve kontrol grubu arasında, alkol ve madde kullanımı bakımından anlamlı düzeyde fark var mıdır? 83

3.3.4. Olgu ve kontrol grubu arasında, cinsiyet düzeyinde, alkol ve madde kullanımı bakımından anlamlı düzeyde fark var mıdır? 84

3.3.5. Beş faktör kişilik ölçeği alt boyut puanları, alkol ve madde kullanımına göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermekte midir? Göstermekteyse, olgu ve kontrol grubu arasında ve cinsiyet düzeyinde farklılık bulunmakta mıdır? 84

3.3.6. İlişki doyum ölçeği toplam puanı, alkol ve madde kullanımına göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermekte midir? Göstermekteyse, olgu ve kontrol grubu arasında ve cinsiyet düzeyinde farklılık bulunmakta mıdır? 92

3.3.7. Alkol ve madde kullanımı, kişilik özellikleri ve romantik ilişki doyumu arasında ilişki var mıdır? 94

TARTIŞMA 98

SONUÇ ve ÖNERİLER 110

KAYNAKÇA 113

EKLER 147

ÖZ GEÇMİŞ 159

KISALTMALAR

AKBTT : ‘Alkol Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi’

APA : ‘American Psychiatric Association (Amerikan Psikiyatri Birliği)’

BFKÖ : ‘Beş Faktör Kişilik Ölçeği’

DSÖ : ‘Dünya Sağlık Örgütü (WHO- World Health Organization)’

ICD : ‘International Classification of Diseases (ICD-Uluslararası Hastalık Sınıflandırması)’

İDÖ : ‘İlişki Doyum Ölçeği’

MKBTT : ‘Madde Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi’

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: ‘Mizaç ve karakter arasındaki öğrenme farklılıkları’ ……10

Tablo 2: ‘Türkiye 2016 yılında alkol kullanım bozuklukları ve alkol bağımlılığı yaygınlığı (%)’ …….45

Tablo 3: ‘Sosyodemografik verilerin analizi’ ……..73

Tablo 4: ‘Olgu ve kontrol grubu cinsiyet ve yaş verileri’……..…...74

Tablo 5: ‘Olgu ve kontrol grubunun yaş ortalamaları’…….75

Tablo 6: ‘Ölçek verilerinin tanımlayıcı istatistikleri – BFKÖ / İDÖ’……...77

Tablo 7: ‘BFKÖ ve İDÖ verilerinin olgu ve kontrol grubuna göre tanımlanması’……..79

Tablo 8: ‘Ölçek verilerinin tanımlayıcı istatistikleri – AKBTT/MKBTT’……..80

Tablo 9: ‘Olgu ve kontrol grubu BFKÖ analiz sonuçları’…….……...81

Tablo 10: ‘Olgu ve kontrol grubu İDÖ toplam puanı analiz sonuçları’……...82

Tablo 11: ‘Olgu ve kontrol grubu alkol ve madde kullanımı puanı analiz sonuçları’…….83

Tablo 12: ‘Olgu ve kontrol grubu, cinsiyet düzeyinde alkol ve madde kullanımı puanı analiz sonuçları’……...……...84

Tablo 13: ‘Beş faktör alt boyut puanları ve alkol ve madde kullanımı analiz sonucu’…...85

Tablo 14: ‘İlişki doyumu ölçeği toplam puanı ve alkol ve madde kullanımı analiz sonucu’.92

Tablo 15: ‘Alkol ve madde kullanımı, kişilik özellikleri ve romantik ilişki doyumu arasındaki ilişki analizi’……...…….…95

ÖZET

İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Beş Faktör Kişilik Özelliği ve Romantik İlişki Doyumunun Alkol ve Madde Kullanımı ile İlişkisi

Özge ÖZDEMİR KÖZ

Yüksek Lisans Tezi

Psikoloji Anabilim Dalı / Klinik Psikoloji Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Zeki YÜNCÜ

Haziran, 2024 – 159

Beş faktör kişilik özelliği ve romantik ilişki doyumunun alkol ve madde kullanımı ile ilişkisini inceleyen bu araştırmaya, 86 erkek, 28 kadın toplam 114 kişi katılmış ve katılımcılar olgu ve kontrol grubu olarak ikiye ayrılmıştır. Katılımcılara Sosyodemografik Bilgi Formu, Beş Faktör Kişilik Ölçeği, İlişki Doyumu Ölçeği, Alkol Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi (AKBTT) ve Madde Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi (MKBTT) verilmiştir. Araştırmada, veri dağılımları normal dağılıma uymadığından, kişilik özellikleri, ilişki doyumu ve alkol ve madde kullanımı ilişkisini incelemede Spearman's rho analizi; kategorik veri gruplarında ki-kare analizi; bağımsız ikili karşılaştırmalarda Mann Whitney U testi ve çoklu karşılaştırmalarda Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, bu çalışmada, olgu ve kontrol grubu arasında kişilik özellikleri, romantik ilişki doyumu ve alkol/madde kullanımı bakımından anlamlı farklılıklar bulunmuştur: Olgu grubunun *duygusal dengesizlik* puanı, kontrol grubuna göre daha yüksek; *dışadönüklük, deneyime açıklık, uyumluluk* ve *sorumluluk* puanları ise daha düşük çıkmıştır. Olgu grubunun romantik ilişki doyumu kontrol grubundan daha düşük bulunmuştur. Alkol ve madde kullanımı olgu grubunda daha yaygın çıkmıştır. Cinsiyet düzeyinde alkol ve madde kullanımı ve ilişki doyumu açısından anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin tüm alt boyutları ile alkol ve madde kullanımı arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Kadın ve erkeklerde alkol ve madde kullanımına göre *duygusal dengesizlik* ve *sorumluluk* gibi alt boyutlarda anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Kişilik alt boyutlarından *duygusal dengesizlik (nevrotiklik),* diğer alt boyutlar ve ilişki doyumu ile negatif yönlü ve anlamlı; alkol kullanımı ve madde kullanımı ile pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir. *Dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk ve sorumluluk*; alkol ve madde kullanımı ile negatif yönlü ve anlamlı; ilişki doyumu ile pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir. İlişki doyumu hem alkol kullanımı hem de madde kullanımı ile negatif yönlü ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Alkol kullanımı ve madde kullanımı arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Araştırma, alkol ve madde kullanımının kişilik özellikleri ve romantik ilişki doyumu ile olan karmaşık ilişkisini detaylandırarak, bu faktörlerin riskli kullanımın öngörülmesi, önlenmesi ve tedavisinde önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçlarının ileri araştırmalar ve geliştirilecek uygulamalara katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beş Büyük Kişilik, İlişki Doyumu, Alkol ve Madde Kullanımı

ABSTRACT

Istanbul Kent University Postgraduate Education Institute

The Relationship Between the Big Five Personality Traits and Romantic Relationship Satisfaction with Alcohol and Substance Use

Özge ÖZDEMİR KÖZ

Master Thesis

Department of Psychology / Division of Clinical Psychology

Supervisor: Prof. Dr. Zeki YÜNCÜ

June, 2024 – 159

A total of 114 participants, consisting of 86 men and 28 women, took part in this study examining the relationship between the Big Five personality traits and romantic relationship satisfaction with alcohol and substance use. The participants were divided into case and control groups. They were given the Sociodemographic Information Form, Big Five Inventory (BFI), the Relationship Satisfaction Scale, the Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT) and the Drug Use Disorders Identification Test (DUDIT). In the research, since the data distributions did not conform to a normal distribution, Spearman's rho analysis was used to examine the relationship between personality traits, relationship satisfaction, and alcohol and substance use. Chi-square analysis was applied to categorical data groups, the Mann-Whitney U test was used for independent pairwise comparisons, and the Kruskal-Wallis test was used for multiple comparisons. The case group had higher *emotional instability (neuroticism)* scores compared to the control group, while their *extraversion, openness to experience, agreeableness*, and *conscientiousness* scores were lower. Additionally, the case group's romantic relationship satisfaction was found to be lower than that of the control group. Significant differences were found in alcohol and substance use and relationship satisfaction at the gender level. There were significant differences between all sub-dimensions of the Big Five Inventory and alcohol and substance use. In both men and women, significant differences were found in sub-dimensions such as *emotional instability (neuroticism)* and *conscientiousness* based on alcohol and substance use. The personality sub-dimension of *emotional instability (neuroticism)* has a negative and significant relationship with other sub-dimensions and relationship satisfaction, and a positive and significant relationship with alcohol and substance use. *Extraversion, openness to experience, agreeableness,* and *conscientiousness* has a negative and significant relationship with alcohol and substance use, and a positive and significant relationship with relationship satisfaction. Relationship satisfaction has a negative and significant relationship with both alcohol use and substance use. There is a positive and significant relationship between alcohol use and substance use. The study details the complex relationship between personality traits and romantic

relationship satisfaction with alcohol and substance use, highlighting the importance of these factors in predicting, preventing, and treating risky use. The research findings are believed to contribute to further studies and the development of interventions.

Keywords: The Big Five Personality Traits, Relationship Satisfaction, Alcohol, and Substance Use

GİRİŞ

Alkol ve madde kullanımı, günümüzde önemli bir sağlık sorunu ve toplumsal mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle gençler arasında yaygın olan bu kullanım, bireylerin fiziksel sağlığını, psikolojik durumunu ve sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu durum, bireylerin yaşam kalitesini düşürürken, aynı zamanda toplum üzerinde de ekonomik ve sosyal yükler oluşturabilmektedir (Baumberg, 2006; Goryakin vd., 2021; Murphy vd., 2005; Sæther vd., 2019).

Alkol, sosyal içkilerde ve kutlamalarda yaygın olarak kullanılan bir maddedir. Ancak, aşırı alkol tüketimi, sağlık sorunlarına ve sosyal problemlere neden olabilmektedir. Fazla alkol tüketimi ve alkol bağımlılığı, bireylerin günlük yaşamını olumsuz etkileyebilmekte ve ilişkilerinde sorunlara yol açabilmektedir. Örneğin yapılan bir çalışmada, uzun süredir içicilerin ve yüksek riskli içicilerin genellikle daha düşük yaşam memnuniyetine ve sağlıkla ilgili yaşam kalitesine sahip olduğunu bildirilmiştir (Livingston, 2009). Benzer şekilde, madde kullanımı da ciddi sağlık riskleri taşımaktadır. Özellikle uyuşturucu maddelerin bilinçsiz ve kontrolsüz kullanımı, bağımlılığa ve sağlık sorunlarına sebep olabilmekte; sosyal anlamda kişileri etkileyebilmekte ve ilişki kalitesini düşürebilmektedir (Christie vd., 2021).

Alkol ve madde kullanımı, sadece bireylerin değil, aynı zamanda toplumun da sağlık ve güvenliğini tehdit etmektedir. Trafik kazaları, iş kazaları, şiddet olayları gibi birçok olumsuz durumun arkasında alkol ve madde kullanımı yatabilmektedir (Mann vd, 2004; Ogden ve Moskowitz, 2004). Bu nedenle, alkol ve madde kullanımıyla ilgili bilinçlendirme çalışmaları ve tedavi yöntemleri oldukça önemlidir.

Romantik ilişki, Collins ve van Dulmen (2006, 2014) tarafından tanımlandığı şekilde, her iki kişinin de gönüllü olarak katıldığı ve karşılıklı olarak kabul ettiği bir ilişki türüdür. Günümüzde, romantik ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, bireylerin yaşam kalitesini ve ilişki memnuniyetlerini önemli ölçüde etkileyen bir konu haline gelmiştir. Aynı zamanda, kişinin doyum sağlayıcı romantik bir ilişkisinin olması psikolojik ve fizyolojik olarak kişiyi etkilemektedir (Baumeister ve Leary, 1995). Bireylerin yaşamdan tatmin sağlaması ve mutlu ve güvende hissetmesi için önemli bir faktör, başarılı yakın

ilişkiler kurma yeteneğidir (Gizir, 2012). Romantik ilişki doyumu ise, bireylerin ilişkiyi tatmin edici bulma ve ilişkilerinden memnun olma düzeyini ifade etmektedir (Rusbult, 1983). Aynı zamanda, kişilik ile alkol ve madde problemleri arasındaki bağlantıları incelemek için, ilişki doyumu ve memnuniyeti önemli bir bağlamsal değişkendir (DiBello vd., 2015).

Kişilik ise, *'bireyin kendine özgü, değişik durum ve zaman içinde devamlılığı olan duygu, düşünce ve davranış örüntüsüdür'* (Morris, 2002:96). Kişilik, yetişkinlikte ilişkilerin önemli bir belirleyicisi olmakta ve özellikle, *Duygusal Dengesizlik (Nevrotiklik)* ve *Uyumluluk*, ilişki memnuniyetini veya memnuniyetsizliğini; çatışma ve ayrılık gibi ilişki sonuçlarını belirlemede en güçlü ve en tutarlı kişilik öngörücüleri olmaktadır (Karney ve Bradbury 1995; Robins vd., 2000). Romantik ilişkilerdeki bireylerin kişilik özellikleri, ilişki tatmin seviyelerini etkileyebilmektedir. Diğer bir ifadeyle, kişilik özellikleri, bir kişinin ilişkiyi nasıl algıladığını, nasıl bir partner seçtiğini ve ilişki içinde nasıl davrandığını belirleyebilmektedir (Malouff vd., 2014). Bu bağlamda, beş faktör kişilik özellikleri *(Duygusal Dengesizlik (Nevrotiklik), Dışadönüklük, Deneyime/Yeniliğe Açıklık, Uyumluluk ve Sorumluluk)* romantik ilişki doyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır (Kelly ve Conley, 1987; O'Brien vd., 2008; Robins vd., 2000). Ayrıca, kişilik dışında, alkol ve madde kullanımı da romantik ilişkilerde sorunlara neden olabilmekte ve ilişki doyumu üzerinde olumsuz bir etki yaratabilmektedir (Fisher ve Wiersma, 2012; Rhule-Louie ve McMahon, 2007). Örneğin, Miller'in (2013) yapmış olduğu çalışmada, diğer ruh sağlığı bozukluklarıyla kıyaslandığında, alkol kullanım bozukluğunun ilişki doyumu ile en güçlü negatif korelasyonu gösteren değişken olduğu bulunmuştur.

Alkol ve madde kullanımı ile kişilik özellikleri ve romantik ilişki doyumu arasında karmaşık bir ilişki bulunmaktadır. Alkol kullanımının, sonraki ilişki ve evlilik memnuniyetsizliğini öngördüğü çeşitli çalışmalarda ortaya konmuştur (Locke ve Newcomb, 2003; Zweben, 1986). Ancak, ilişki ve evlilik memnuniyetsizliğinin sonraki alkol problemlerini öngörüp öngörmediğini değerlendiren araştırmalar sınırlıdır (*Örneğin*, Epstein ve McCrady,1998). Kişilik özellikleri üzerine yapılan çalışmalar, alkol ve madde bağımlılığı ve kişilik bozukluğu gibi klinik sendromları anlama konusunda önemli katkılar sağlamıştır (Ball, 2005; Berglund vd., 2006; Stewart ve Devine, 2000; Stewart vd., 2001a; Theakston vd., 2004; Walton ve Roberts, 2004) Bireylerin kişilik

yapıları, alkol ve madde kullanımı eğilimlerini şekillendirebilmekte (Conrod vd., 2000), bu da romantik ilişki doyumunu etkileyebilmektedir. Literatürde birçok çalışma, belirli kişilik özellikleri ile riskli içme arasında bir bağlantı olduğunu desteklemektedir (Conway vd., 2003; Cook vd., 1998; Loukas vd., 2000).

Özellikle, beş faktör kişilik modeli, birçok çalışmada, alkol ve madde kullanımı ile ilişkilendirilmiştir (Ball, 2002; Cooper vd., 2000; Stewart vd., 2001). Benzer şekilde, bireylerin romantik ilişki doyumu ya da doyumsuzluğu, alkol ve madde kullanımı eğilimlerini etkileyebilmektedir (Richards vd., 1997). Sağlıklı ve tatmin edici bir ilişki, bireyin stresle başa çıkma becerilerini artırabilmekte ve dolayısıyla alkol ve madde kullanımına olan ihtiyacı azaltabilmektedir. Ayrıca, mutlu bir ilişki, bireyin kendini daha değerli hissetmesine ve dolayısıyla zararlı alışkanlıklardan uzak durmasına yardımcı olabilmektedir (Harford vd., 1994; Prescott ve Kendler, 2001). Aynı zamanda, bireylerin alkol ve madde kullanımı da bireylerin romantik ilişki doyumunu etkileyebilmektedir (Fleming vd, 2010). Özellikle, aşırı alkol ve madde kullanımı, ilişkilerde güvensizlik, iletişim sorunları, aile içi şiddet, cinsel istismar ve duygusal kopukluk gibi sorunlara neden olabilmekte; bu da ilişki doyumunu azaltabilmekte ve ilişkilerde tatminsizliğe yol açabilmektedir (Frankenstein vd., 1985; Miller, 1990). Bu nedenle, ilişki doyumunu artırmak ve alkol/madde kullanımını azaltmak için bireylerin kişisel özelliklerini, ilişki dinamiklerini ve bağımlılık risklerini anlamak önemlidir.

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Alkol ve özellikle uyuşturucu madde kullanımına bağlı ölümlerin yıllar içinde artış gösterdiği gözlenmekte ve alkol ve madde kullanımı ve bağımlılığı tıbbi, psikolojik ve sosyal boyutlarıyla incelenmesi gereken konuların başında gelmektedir. Alkol ve madde kullanımını etkileyen/tetikleyen genetik, sosyal, psikolojik ve çevresel faktörler, hatta ilişkisel birçok faktör bulunmaktadır. Bu bilgileri baz alarak, beş faktöriyel kişilik özelliklerinin ve romantik ilişki doyumunun, bu faktörlerden biri veya birileri olup olmadığı merak edilmektedir. Literatüre bakıldığında, bu üç değişkenin ilişkisini tek bir kaynaktan inceleyen bir araştırmaya, araştırıldığı kadarıyla rastlanılmamıştır.

Bu araştırmanın amacı, beş faktöriyel kişilik özellikleri ve romantik ilişki doyumunun, alkol ve madde kullanımı ile ilişkisinin, olgu ve kontrol örneklem gruplarında karşılaştırılmasıdır. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan bireylere Sosyodemografik Bilgi Formu, Beş Faktör

Kişilik Ölçeği (BFKÖ), İlişki Doyumu Ölçeği (İDÖ), Alkol Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi (AKBTT) ve Madde Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi (MKBTT) uygulanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Alkol ve madde kullanımı ile kişilik özellikleri ve romantik ilişki doyumu arasındaki ilişkiyi tezde ele almanın önemli birkaç nedeni vardır ve bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İlk olarak, bu çalışma, alkol ve madde kullanımı ile kişilik özellikleri ve romantik ilişki doyumu arasındaki ilişkiyi sistemli bir şekilde inceleyerek bilimsel literatüre yeni bir bakış açısı sunabilir. Alanında tek çalışma olması nedeniyle, alandaki eksiklikleri doldurabilir; araştırmacılara ve klinik uygulayıcılara daha derinlemesine anlayış ve bilgi sağlayabilir. İkinci olarak, araştırmadaki bulgular, alkol ve madde kullanımı sorunlarıyla ilgilenen klinik uygulayıcılara, bireylerin kişilik özelliklerini ve romantik ilişki doyumunu dikkate alarak daha etkili müdahaleler geliştirmelerinde yardımcı olabilir. Bu müdahaleler, alkol ve madde kullanımını azaltmaya ve ilişki doyumunu artırmaya yönelik olabilir. Üçüncü olarak, araştırmanın sonuçları, genel olarak alkol ve madde kullanımının yanı sıra kişilik özellikleri ve romantik ilişki doyumu konularında toplumsal farkındalığı artırabilir. Bu sayede, bireylerin kendi kişilik yapılarını ve ilişkilerini daha bilinçli bir şekilde değerlendirmelerine ve bu doğrultuda olumlu değişiklikler yapmalarına yardımcı olabilir. Son olarak, araştırmanın bulguları, alkol ve madde kullanımını azaltmaya ve romantik ilişki doyumunu artırmaya yönelik iyileştirme ve önleme çalışmalarına yönelik değerli yönergeler sağlayabilir. Bu yönergeler hem bireylerin hem de toplumun genel sağlığına katkıda bulunabilir. mÖzetle, alkol ve madde kullanımı ile kişilik özellikleri ve ilişki doyumu arasındaki ilişkiyi tezde ele almak, bilimsel literatüre önemli katkılar sağlayabilir ve klinik uygulamalara, toplumsal farkındalığa ve önleyici çalışmalara yönelik değerli bilgiler sunabilir

Araştırmanın Soruları

Bu araştırmanın ilk amacı, olgu ve kontrol grubunun kişilik özellikleri ve romantik ilişki doyumun alkol ve madde kullanımı ile ilişkisini araştırmaktır. Araştırma sorusuna bağlı olarak araştırma soruları aşağıdaki şekilde listelenmiştir:

1. Olgu ve kontrol grubu arasında, kişilik alt boyutları (duygusal dengesizlik, dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk ve sorumluluk) bakımından anlamlı düzeyde farklılık var mıdır?

2. Olgu ve kontrol grubu arasında, romantik ilişki doyumu bakımından anlamlı düzeyde fark var mıdır?
3. Olgu ve kontrol grubu arasında, alkol ve madde kullanımı bakımından anlamlı düzeyde fark var mıdır?
4. Olgu ve kontrol grubu arasında, cinsiyet düzeyinde, alkol ve madde kullanımı bakımından anlamlı düzeyde fark var mıdır?
5. Beş Faktör Kişilik Ölçeği alt boyut puanları, alkol ve madde kullanımına göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermekte midir? Göstermekteyse, olgu ve kontrol grubu arasında ve cinsiyet düzeyinde farklılık bulunmakta mıdır?
6. İlişki Doyum Ölçeği toplam puanı, alkol ve madde kullanımına göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermekte midir? Göstermekteyse, olgu ve kontrol grubu arasında ve cinsiyet düzeyinde farklılık bulunmakta mıdır?
7. Alkol ve madde kullanımı, kişilik özellikleri ve romantik ilişki doyumu arasında ilişki var mıdır?

Tezde Uygulanan Yöntem

Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmaya, İzmir ilinde, özel bir psikiyatri kliniğinin (Prof. Dr. Zeki Yüncü) danışanları, danışan yakınları ile araştırmaya katılmak isteyen ve İzmir ve çevre il/ilçelerde ikamet eden diğer gönüllüler katılmıştır. 18 – 70 yaş aralığında, bir aydan daha uzun süren ilişkiye sahip toplam, 114 kişiyi (28 kadın, 86 erkek) kapsamaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma örneklemi alkol madde kullanan ve kullanmayan 18-70 yaşları arasında ve 1 aydan fazla süren ilişkisi olan 28 kadın ve 86 erkek olmak üzere, toplamda 114 yetişkin katılımcı ile sınırlıdır. Her ne kadar, bu çalışma için örneklem sayısının yeterli olsa da daha fazla katılımcının olması çalışmanın gücünü arttıracaktır.
- Araştırmaya hız kazandırdığı, araştırmaya yakın ve erişime kolaylık sağladığı için uygun/elverişli örneklem seçilmiş, yaş ve cinsiyet kısıtlaması yapılmamıştır. Bu durum, örneğin cinsiyet ve yaş açısından homojen ve dengeli bir dağılımı temsil etmesi bakımından sınırlılık oluşturmaktadır. Uygun/elverişli örneklem seçiminin doğası gereği, katılımcılardan elde edilen verileri tüm evrene genellemek

mümkün değildir. Dolayısıyla, bu örnekleme yöntemi araştırmadan elde edilen bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır.

- Örneklemimizdeki kişilerin cinsiyet dağılımı eşit değildir. Bu nedenle, cinsiyet eşitliğinin daha iyi sağlandığı çalışmaların daha güvenilir sonuçlar vereceği düşünülmektedir.
- Araştırma, kesitsel bir çalışmadır. Bu yüzden, sebep-sonuç ilişkisi çok net değildir.
- Araştırmada, sadece kişilerin kendi bildirimlerine dayalı olan ölçekler kullanılmış ve araştırmaya katılan bireylerin kişisel bilgileri hakkındaki veriler, ölçeklere verilen cevaplar ile sınırlı kalmıştır. Ölçeklerin, katılımcılar tarafından yanlı yanıtlanmış olma ihtimali hesaba katıldığında, bu veri güvenilirliğin düşmesine ve objektifliğin azalmasına sebep olmuş olabilir. Bununla beraber, katılımcıların, anket sorularını yanıtlarken bulundukları ortam, durum, kişi ve/veya zamandan etkilenmiş olabileceği düşünülmektedir. Gelecekteki araştırmalarda, verilerin güvenilirliğini artırmak için öz bildirim anketlerinin yanı sıra klinik değerlendirmelerin ya da görüşmelerin yapılması daha uygun bir yöntem olacaktır.
- Her ne kadar ölçeklerin doldurulmasına engel ağır fiziksel ve ruhsal hastalığa sahip olan, anket doldurma esnasında alkol/madde etkisinde ya da alkol/madde yoksunluğunda olan katılımcıların verileri alınmamış olsa da çalışmaya aktif psikiyatrik ilaç kullanan ve psikiyatrik bozukluğu olan katılımcılar da dahil edilmiştir. Bu durum çalışmanın araştırdığı değişkenleri etkilemiş olabilir.
- Araştırmanın sonuçları, araştırmacının belirlediği veri ölçüm araçlarının içerdiği sorular ve elde edilen yanıtlarla sınırlıdır.
- Araştırmanın sonuçları, araştırmacının hipotezlerini sınamak için uyguladığı istatistiksel veri analizi ile sınırlıdır.

Araştırmanın Sayıltıları

Araştırmada kullanılan Beş Faktör Kişilik Ölçeği (BFKÖ), İlişki Doyumu Ölçeği (İDÖ), Alkol Kullanım Bozukluklarını Tanıma Testi (AKBTT) ve Madde Kullanım Bozukluklarını Tanıma Testi (MKBTT) soru formları araştırmanın soru ve hipotezlerini test etmeye yönelik geçerliği ve güvenirliği kanıtlanmış ölçme araçlarıdır. Araştırmada kullanılacak olan tüm ölçeklere katılımcıların samimi ve doğru yanıtlar verdiği

varsayılmıştır. Araştırma için seçilen örneklemin, evreni yeterince temsil edebileceği varsayılmaktadır.

BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.1 Kişilik Kavramı ve Tanımı

Kişilik, yapısı karmaşık olduğu için, kişilik kavramı ortaya çıktığından beri tanımlanması zor bir olgu olmuştur. Uzun yıllar boyunca, psikologlar ve davranış bilimciler tarafından kişilik kavramını açıklamaya ve tanımlamaya dair çalışmalar olmuş ancak ortak bir kişilik tanımında fikir birliği sağlanamamıştır (İnanç ve Yerlikaya, 2023; Köknel, 1999). Kişilik, Latince'de 'persona' kökünden gelen 'personality' kelimesinden türemiştir ve kişilerin yüzlerine taktıkları maske anlamına gelmektedir (Güney, 2022). Bu maskelerin tiyatro oyuncuları tarafından kullanılmasındaki amaç, belirli bir karakteri temsil etmek ve o kişinin özelliklerini vurgulamaktır.

Kişilik kavramı üzerine yapılan ilk çalışma, 1937 tarihli Allport'un *'Kişilik'* adlı eseridir. Kişilik özellikleri, *'düşüncelerin, duyguların ve eylemlerin tutarlı desenlerini gösterme eğilimlerindeki bireysel farklılıkların boyutları'* olarak tanımlanabilmektedir (McCrae ve Costa, 1990: 23).

Kişilik, genellikle zaman içinde tutarlılık gösterir ve insanların farklı durumlara nasıl tepki vereceğini, nasıl düşüneceğini ve nasıl hissedeceğini etkilemektedir. Bu bağlamda, '*Kişilik, zaman içinde istikrarlı ve durumlar arasında tutarlı olan bireyin zihinsel dünyasının içsel organizasyonu'* olarak tanımlanabilmektedir (Piedmont, 1998:2). Diğer bir ifadeyle, *'bireyin iç dünyasının zaman ve durumlara göre yapısı ve organizasyonu*' şeklinde de tanımlanabilir. Böyle bir tanım üç bileşeni içermektedir. İlk bileşen, birbiriyle ilişkili olarak organize edilen farklı içsel zihinsel bileşenlerin olduğunu ve bu yapının bireyin kendisini ve etrafındaki dünya arasındaki etkileşimleri nasıl ele aldığıyla alakalı olacağını göstermektedir. İkinci bileşen, yapının zaman içinde sabit kaldığı ve dolayısıyla bireyin şimdiki iç yapısının geçmişte de olduğu ve gelecekte nasıl olacağıyla önemli benzerlikler taşıdığının söylenebileceği konusunu ele almaktadır. Üçüncü ve son bileşen ise yapının farklı durumlarda da istikrarlı olduğunu söylemektedir (McCrae ve Costa, 2003). Bu, farklı durumlarda farklı gereksinimler, normlar veya beklentiler olsa bile, bireyin iç dünyasının çevreyle karşılaşmada nasıl ifade edildiği konusunda benzerliklerin görülebileceği anlamına gelmektedir. Kişilik psikolojisi terimi olarak istikrarın avantajı, hem 'bir şeyin' sabit olduğunu kabul etmesi, hem de değişim ve gelişime izin vermesidir. Yaşam boyunca kişilik gelişimi üzerine yapılan boylamsal ve kesitsel çalışmalar bu tür nüansları desteklemektedir (McCrae ve Costa, 2003).

Atkinson ve diğerlerine (2019) göre, kişilik, bir bireyin fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini şekillendiren, düşünce, duygu ve davranışın belirgin ve karakteristik özellikleridir. Bir diğer tanımlamada kişilik, bireyi diğerlerinden ayıran, bireye özgü, tutarlı ve yapılaşmış özellikler bütünüdür (İnanç ve Yerlikaya, 2023). Cüceloğlu (2018) kişiliği, bireylerin iç ve dış çevresiyle kurduğu, özgün, yapılaşmış ve tutarlı bir kişisel ilişki sistemi olarak tanımlamaktadır. Larsen ve Buss (2002) kişiliği, bireyde organize olan, bireyde göreceli olarak kalıcı eğilimler olarak bulunan ve bunların etkileşimini ve çevreye uyumunu etkileyen psikolojik özelliklerin ve mekanizmaların toplamı olarak tanımlamaktadır. Tüm bu tanımlamalara bakıldığında, kişilik ile ilgili tek bir tanım olmadığı görülmekte ancak kişiliğin, bireyin davranışlarını, düşüncelerini ve duygularını belirleyen kalıcı ve özgün özelliklerin bütünü olarak tanımlanabileceği söylenebilmektedir.

Mizaç *(temperament-halk arasında kullanılan biçimi ile huy)*, karakter *(character*) ve kişilik (*personality*) birbirinden farklı kavramlardır. Mizacın karşılığı olan 'temperament', 'karışım' anlamına gelen 'temperare' sözcüğünden türetilmiştir (Goodwin ve Ghaemi, 2001). Kişilik genetik olarak aktarılan davranışsal eğilimleri içeren mizaç ile sosyal ve kültürel olarak etkileşimlerle gelişime açık karakteri içermekle birlikte (Akiskal ve Malya,1987), kişilik, karakter ve mizaç terimleri, günlük dilde birbirleri yerine kullanılabilmektedir. Karakter, bireyin dünyayı nasıl gördüğünü, algıladığını ve yaşamla nasıl başa çıktığını yansıtırken; mizaç doğuştan gelen, daha biyolojik temelli yatkınlıklara bağlı davranış eğilimleri olarak görülmektedir (Öztürk ve Uluşahin, 2020). Karakter, nesnel olarak gözlemlenebilen ve subjektif olarak iç duygularla ilgili kişiliği yansıtmaktadır (Doksat, 2008). Bir diğer ifadeyle karakter, çevrenin ve yetiştirilmenin etkisi altında gelişmiş, öğrenilmiş tutumlardır. Dolayısıyla zamanla değiştirilebilecek özellikleri içerir (Basiaux vd., 2001). Aynı zamanda, karakter, kişisel amaçlar ve değerlerdeki farklılıkları göstermekte (Cloninger ve Svrakic, 1997) ve genellikle ahlaki özellikleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Güney, 2022). Karakter, çocukluk döneminden itibaren sosyal etkileşimlerle belirli değerlerin benimsenmesiyle gelişmekte ve bu benimsenen değerler, kişiliğin bir parçasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, karakter ile kişilik arasında bir ilişki vardır; ancak kişilik, karakteri de içeren, bir kişinin kendine özgü fiziksel ve ruhsal özelliklerini kapsayan daha geniş bir terimdir (Baymur, 2015). Mizaç, bir kişinin yaşam boyunca değişmeyen genetik ve doğuştan gelen sabit özelliklerini simgeleyen kişisel farklılıkların, duygusal dürtülere otomatik tepkilerle ortaya çıktığı şekilde tanımlanmaktadır (Akiskal vd., 1983; Ceylan ve Oral, 2001). Diğer bir ifadeyle mizaç, kişiye özgü, günlük yaşamda belirli duygusal tepkilerin nitelik ve nicelik bakımından değişmesidir (Köknel, 1999).

Cloninger ve Svrakic'e (1997) göre mizaç, kişiler arasındaki duygusal uyarıcılara karşı otomatik tepkilerdeki farklılıkları ifade etmekte ve bu, ilişkisel koşullanma veya alışkanlıkların ve becerilerin prosedürel öğrenme kurallarını içermektedir. Mizaç özellikleri, korku ile sakinlik, heyecan ile öfke, iğrenme ile bağlılık ve azim ile cesaret gibi temel duygusal tepki kalıplarını kapsamaktadır. Dolayısıyla, mizaç da karakter gibi insan kişiliğinin tamamını değil, sadece bir yönünü oluşturmaktadır (Baymur, 2015, Köknel, 1999). Kısacası kişilik, genetik olarak gelen mizaçla, sonradan elde edilmiş karakterin birleşiminden oluşmaktadır (Akiskal vd., 1983; Cloninger vd., 1993).

Cloninger ve Svrakic'e (1997) göre, mizaç ve karakter arasındaki öğrenme farklılıkları Tablo 1'de özetlenmiştir:

Tablo 1

Mizaç ve karakter arasındaki öğrenme farklılıkları

Öğrenme Değişkeni	***Mizaç***	***Karakter***
Farkındalık düzeyi	Otomatik	Kasten
Bellek formu	Algılar Prosedürler	Kavramlar Önermeler
Aktivite türü	Alışkanlıklar, Beceriler	Hedefler, Değerler
Duygu türü	Reaktif (temel)	Değerlendirme (karmaşık)
Öğrenme İlkesi	İlişkisel Koşullandırma	Kavramsal İçgörü
Kazanım hızı	Kademeli (Nicel)	Ani (Nitel)
Ana Beyin Sistemi	Limbik Sistem Striatum	Temporal korteks Hipokampüs

Bazı kaynaklar kişiliği oluşturan unsurlara zekâ ve yeteneği de eklemektedir (Sorias, 1998). Adasal'a (1980) göre kişilik, bireye özgü olan, farklı özelliklerin bir araya gelerek ruhsal bir bütünlük oluşturduğu bir kavramdır. Bu bütünlüğe, bireyin bedensel yapısı, genel görünümü, zekâsı, yetenekleri, duygusal tepkileri, duyguları, ilgileri ve genel kültürü dahildir. Zekâ hem yapısal hem de bütünsel kişilik fonksiyonlarını düzenlemekte, sosyal özellikleri etkilemekte ve bu fonksiyonlar sonucunda hedefe yönelik davranışlar sergilenmektedir (Kaplan ve Sadock, 2022). Kişilerin doğuştan getirdiği ve eğitimle ilerlettiği zekâ, bireyin bilişsel yeteneklerinin, öğrenme kapasitesinin, problem çözme becerilerinin, akıl yürütme kabiliyetinin ve yaratıcılığı içeren bilişsel süreçlerin bir kombinasyonunu ifade etmektedir. Yetenek ise fiziksel ve zihinsel

bileşenlerden oluşmakta; zihinsel yetenek ise, bir kişinin ilişkileri yorumlama, sıralama ve analiz etme gibi bütünsel düşünme yeteneklerini ifade etmektedir (Eroğlu, 2021).

Tınar (1999), kişiliğin yalnızca bireysel özellikleri değil aynı zamanda belli düzeyde çevresel ve sosyal özellikleri de yansıttığını ifade etmektedir. Sarıtaş'a (1997) göre kişiliği oluşturan faktörler çok çeşitlidir. Biyolojik ve genetik (kalıtımsal) faktör, bedensel yapı faktörü, sosyal ve kültürel faktörler, aile ve okul faktörü, sosyal sınıf faktörü, coğrafi ve fiziksel faktörler kişilik üzerine etkilidir. Tüm bunlarla beraber, sosyal medya, kitle iletişim araçları, sosyal gruplardaki küçük gruplar, doğum sırası vb. gibi faktörler de kişilik üzerine etki etmektedir (Allik ve McCrae, 2004; Erdoğan, 1983; Güney, 2022; Şimşek vd., 2011; Tutar, 2015; Zel, 2022).

1.2. Kişilik Kuramları

Kişilik kuramları, insanların kişilik özelliklerini anlamaya ve açıklamaya yönelik kuramlardır. Bu kuramlar genellikle, insanların yaşamlarında ve ruh sağlığında etkili olan davranışlarını, düşüncelerini ve duygularını belirleyen temel özellikleri belirlemeyi ve ölçmeyi amaçlar. Modern bilimde kişiliğin ne olduğunun anlaşılması açısından psikoloji literatüründe pek çok kuram bulunmakta ve her yaklaşım kişiliği farklı şekilde açıklayarak farklı perspektifler sunmaktadır. Burada belli başlı kuramlar kısaca incelenecektir (Schultz ve Schultz, 2017).

1.2.1. Psikodinamik Kuram

Sigmund Freud'un geliştirdiği *'Psikodinamik Kurama'* göre ruhsal yapımız bilinç, bilinç öncesi ve bilinçdışı olmak üzere üç düzeyden oluşmaktadır. Topografik model olarak da adlandırılan bu açıklamaya göre kişilik, sözü edilen bu üç farkındalık düzeyinde işlev göstermektedir (İnanç ve Yerlikaya, 2023). Bu kuram, kişiliğin büyük ölçüde, bilinçdışı süreçlerden etkilendiğini ve çocukluk deneyimlerinin önemli olduğunu savunmaktadır. Freud, 1920'lerin başlarında, topografik modeli terk etmemekle birlikte, kişiliğin organizasyonuna dair fikirlerini revize ederek, kişiliği oluşturan üç yapı, id, ego ve süperego gibi kavramlar üzerine odaklanmakta ve bu üçlü yapısal modeli, Freud'un kişilik yapısının temelini oluşturmaktadır (İnanç ve Yerlikaya, 2023). Bu bağlamda, Freud'a göre, id, kişiliğin biyolojik parçasını; ego, psikolojik parçasını ve süperego, toplumsal parçasını oluşturmaktadır (Geçtan, 2020).

İd: İd, doğuştan gelen ve içgüdülerden oluşan bir yapıdır. Temel amacı, haz ilkesine uygun olarak doğrudan tatmin sağlamaktır. İd, kişiliğin en ilkel ve isteksel yönüdür (Freud, 2014).

Ego: Ego, gerçeklik ilkesine göre işleyen ve bilinçli düşünce süreçlerinden oluşan bir yapıdır. Egonun amacı, içgüdüleri uygun bir şekilde tatmin etmek için gerçekçi ve uygun

çözümler bulmaktır. Ego, id'in isteklerini karşılamak için dış dünyayla etkileşime geçmektedir (Freud, 2014).

Süperego: Süperego, kişinin içselleştirdiği toplumsal normlar, değerler ve ahlaki kurallardan oluşmaktadır. Süperego, ideal benlik ve vicdanı temsil etmektedir. Kişilik geliştikçe, çocuk süperego aracılığıyla toplumsal değerleri içselleştirmektedir (Freud, 2014).

Freud'a (2014) göre, kişilik gelişimi çocukluk döneminde yaşanan deneyimlerden etkilenmektedir. Özellikle de cinsel ve agresif içgüdülerin gelişimi üzerindeki etkilerinden dolayı, bu süreçte yaşanan deneyimler, kişiliğin gelecekteki davranışlarını ve ilişkilerini etkilemektedir. Bununla beraber, kişiliğimiz temelde dürtülerle ve yaşamın ilk beş yılındaki çevresel olaylarla belirlenmektedir (Atkinson vd., 2019).

Aynı zamanda, Freud kişilik gelişimini, duygusal yönüyle açıklamış ve beş psikoseksüel döneme ayırmıştır: Bunlar, oral dönem (0-1 yaş), anal dönem (1-3 yaş), fallik dönem (4-6 yaş), latent dönem (7-11 yaş) ve genital dönemdir (12-18 yaş) (Freud, 2014).

Erikson'un *'Psikososyal Gelişim Kuramına'* göre, kişilik gelişimi yaşam boyu süren bir süreçtir ve bu süreç 8 dönemden oluşmaktadır. Bu kuramda kişiliğin gelişimi, biyolojik, psikolojik ve toplumsal (sosyal ve kültürel) süreçlerle açıklanmıştır (Schultz ve Schultz, 2017). Erikson, egonun gelişimi üzerinde kültür ve toplumun etkilerini vurgulayarak, kültür, toplum ve ego arasındaki ilişkilerdeki karmaşıklığı ele almıştır. Erikson kişilik gelişiminin sekiz aşamaya bölmüş ve bu aşamaları kişilik gelişimindeki dönüm noktaları olarak görmüştür. Erikson sağlıklı bir kişiliğe sahip olmanın her aşamanın başarıyla tamamlanmasına bağlı olduğunu belirtmiştir (McLeod, 2024a). Erikson'a göre cinsel gelişim ve içgüdüsel gelişim, kişilik gelişiminde önemli bir rol oynamakta ve sosyal etkileşim insan gelişiminde sekiz aşamayı şekillendirmektedir (Erikson, 2014).

Bu dönemler:

1. Temel güvene karşı güvensizlik (0-1 yaş)- *Umut*

2. Özerkliğe karşı utanç ve kuşku (1-3 yaş)- *İrade/İstem*

3. Girişimciliğe karşı suçluluk (4-6 yaş)- *Amaç/Gaye*

4. Çalışmaya (Yetenek) karşı eksiklik duygusu (7-11 yaş) (Başarılı olmaya karşı aşağılık duygusu)-Yeterlilik/*Yetkinlik*

5. Kimliğe karşı rol karmaşası (12-18 yaş)-*Sadakat/Bağlılık*

6. Yakınlığa karşı yalnızlık (Yalıtılmışlık) karmaşası (19-29 yaş)-*Sevgi/Aşk*

7. Üretkenliğe karşı durgunluk (30-64 yaş)- *Bakım/İlgi*

8. Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk (65 ve üzeri yaşlar)- *Bilgelik* (McLeod, 2024a).

Erikson'a göre, yukarıda bahsedilen dönemlerin her birinde, kişinin karşılaştığı bir kriz veya çatışma vardır. Bu çatışmalar, bireyin potansiyelini gerçekleştirmesi için kritik dönüm noktalarını temsil etmektedir. Birey, bu çatışmaları aşabildiği ölçüde, sonraki gelişim dönemlerinde karşılaşacağı zorluklarla başa çıkabilecek yetenekleri kazanmaktadır (Erikson, 2014).

Erikson'a (2014) göre, romantik ilişkilerin, tamamlanması gereken bazı gelişimsel görevlerde önemli bir rol oynadığına inanılmaktadır. Bu görevler, bireyin kimlik oluşturması, kişilerarası ilişkilerini sürdürmesi ve cinsel dürtülerini sağlıklı bir şekilde yönetmesidir. Erikson tarafından belirtilen, romantik ilişkilerde önemli rol oynayan iki ana gelişim aşaması mevcuttur. İlk aşama, doğumla başlayıp yaklaşık bir yaşına kadar süren temel güven ile güvensizlik arasındaki dönemi içermektedir. Bu güven duygusu, çocuğun kendini tehdit altında hissetse bile güvende hissetmesine izin vermekte ve diğer ilişkilerine de yayılmakta; potansiyel tehditler arasında dahi kendi güven duygusunu korumaktadır. İkinci gelişimsel aşama, genç yetişkinlik dönemini içeren yakınlık ile yalıtılmışlık arasındaki evredir. Bu dönemde, bireyler kimlik oluşum sürecini tamamlamakta ve kendi kimliklerine uygun bir partner arayışına başlamaktadır. Bu aşamada, başlıca çatışma diğer insanlarla yakın, sevgi dolu ilişkiler kurma üzerinedir. Bu dönemde, karşı cinsle arkadaşlık, evlenme ve aile kurma önemli yer tutmaktadır. Bu dönemi başarıyla geçiren bireyler genellikle karşılarındaki insanlara karşı sevgi ve bağlılıkta sorun yaşamamaktadır. Diğerleriyle samimi ilişkiler kurabilmektedir. Ancak, bu dönemi olumlu bir şekilde tamamlayamayan bireyler kriz yaşayabilmekte ve bu durum, yalnızlık, yabancılaşma ve dışlanma hislerine yol açabilmektedir (Burger, 2006; McLeod, 2024a).

1.2.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Bu kuram, kişiliği şekillendiren faktörleri anlamaya yönelik bir yaklaşımdır ve Albert Bandura tarafından geliştirilmiştir. Bu kuram, davranışsal ve bilişsel süreçleri birleştirmekte ve sosyal bilişsel kuram olarak da bilinmektedir. Bandura'ya (1977) göre insanlar davranışlarını kendi kendini düzenleme yetisiyle kontrol etmekte ve kişilik sadece genetik faktörlerle belirlenmemektedir. Aynı zamanda bireyin çevresiyle olan etkileşimleri ve içsel süreçleri de kişiliğin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Diğer bir ifadeyle, dışsal çevresel faktörlerin yanı sıra bireyin içsel süreçleri de (örneğin, dikkat, bellek, motivasyon) önemlidir ve hem içsel

hem de dışsal faktörler aracılığıyla bireyler kendi davranışlarını düzenleyebilmektedir (İnanç ve Yerlikaya, 2023; McLeod, 2024b). Bu açıdan, bu kuramda, kişiliği şekillendiren unsurlar arasında çevresel etkileşimlerin, öğrenmenin ve içsel düşünce süreçlerinin önemli olduğu savunulur (Tatlıoğlu, 2021). Bu kuramın savlarından diğeri ise, bireyin farklı durumlarda çeşitli davranışları öğrenmeye yönelik bir esnekliği olduğunu söylemesi ve bireyin doğrudan ve dolaylı olarak (gözlemleyerek) öğrenebilmesidir. Diğer bir ifadeyle, insanlar çevrelerindeki modelleri gözlemleyerek ve onların davranışlarını taklit ederek öğrenebilmektedir. Gözlemsel öğrenme, bireylerin diğerlerini gözlemleyerek davranışları öğrenip benimsemesinin önemli bir yönüdür. Bu, sosyal öğrenme kuramının temelini oluşturmaktadır (McLeod, 2024b). Bandura (1977) sosyal öğrenme kuramını, sadece sosyal etkinin değil birey, çevre ve davranış üçgeninde *(triadic reciprocal causation- üçlü karşılıklı nedensellik')* açıklamakta ve bu üçgenin birbiriyle sürekli etkileşim halinde olduğunu savunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Bandura, *'üçlü karşılıklı nedensellik'* terimini çevresel faktörler, davranış ve birey (genellikle bellek veya beklenti gibi bilişsel faktörler) arasındaki karşılıklı etkileşimi ifade etmek için kullanmakta ve bu üç değişkenin birbirini etkileyebileceğini vurgulamaktadır (Bandura, 1986).

1.2.3. Hümanistik Kuram

Hümanistik (farklı adlarıyla *varoluşçu, beşerî* veya *fenomenolojik kuram*), bireylerin ihtiyaçlarına, kendini gerçekleştirme kavramına, güdülenmiş davranışlarına ve potansiyelini gerçekleştirmesine vurgu yapmaktadır. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi (insanların belirli kategorilerdeki ihtiyaçlarını karşılamalarıyla, kendi içlerinde bir hiyerarşi oluşturan daha üst ihtiyaçları tatmin etme arayışına girmesi) ve Rogers'ın kendilik kavramı bu kuramın temelini oluşturmaktadır. Carl Rogers, kişilik yapısının gelişimi için belirli bir evreyi açıklamak yerine, çocuklarla koşulsuz olacak bir şekilde olumlu saygı ile temas kurmanın önemini vurgulamıştır (İnanç ve Yerlikaya, 2023). Rogers (1959), bir kişinin 'büyüyebilmesi' için kendisine içtenlik (açıklık ve öz-bilme), kabul (koşulsuz olumlu bakış açısıyla görülme) ve empati (dinlenilme ve anlaşılma) sunan bir ortama ihtiyaç duyduğuna inanmaktaydı. Rogers'ın kişilik teorisi, özellikle benlik kavramına yaptığı vurguyla geniş bir kabul görmüştür. Rogers, ilk olarak Maslow'un vurguladığı kendini gerçekleştirme adlı kişisel ihtiyaca dikkat çekmiştir. Rogers ve Maslow gibi hümanist psikologlar, bireyin benlik algısını ve büyüme veya kendini gerçekleştirme çabasını ön plana çıkarmışlardır (Atkinson vd., 2019). Maslow da Rogers'ın insan doğasına dair olumlu bakış açısını genel olarak benimsemektedir. Maslow insan ihtiyaçlarını beş gruba ayırmakta ve temel psikolojik ihtiyaçlardan kendini gerçekleştirme ihtiyacına doğru kayan insan ihtiyaçlarına odaklanmaktadır. Maslow'a göre, insanların öz-benlik gerçekleşimi için

tamamlanması gereken ihtiyaçları vardır. Temel ihtiyaçlar, örneğin yiyecek ve su gibi, daha yüksek psikolojik ve duygusal ihtiyaçlardan önce karşılanmalıdır. Bu hiyerarşik yapılanmaya göre bazı gereksinimlerin, diğerlerinden daha önce doyurulması gerekmektedir (McLeod, 2023a). Maslow'a göre, insan kendi doğasına sadık kalmalı ve olabileceği her şeyi olmalıdır (İnanç ve Yerlikaya, 2023).

Hümanistik kuram, insanın potansiyelini ve içsel iyiliğini vurgulayan bir yaklaşımdır. Kişiliği anlamada ve geliştirmede insanın içsel deneyimlerini ve öznel algılarını merkeze almaktadır. Bu kuram, bireyin kendini gerçekleştirme ihtiyacını ve kişisel büyümeyi teşvik etmektedir. Bu yaklaşımı diğerlerinden farklı kılan temel noktalar, insan doğasına yönelik iyimser bakış açıları ve bireyin özgür iradesine inanmalarıdır. Bu nedenle, kişinin kim olduğu ve nasıl davrandığı konusunda kişiyi sorumlu tutmaktadır. Bu kurama göre kişilik, bireyin içsel deneyimleri, duyguları, değerleri ve algılarından oluşmaktadır. Bu doğrultuda, bireyler kendi gerçekliklerini oluşturmakta ve yaşamlarını anlamlı kılan şeyleri seçme özgürlüğüne sahip olmaktadır (Malchiodi, 2003; McLeod, 2023a).

1.2.4. Davranışçı Kuram

Davranış kuramı savunucuları, kişinin içsel süreçlerine (biyolojik veya bilişsel süreçler) odaklanmak yerine gözlemlenebilir ve ölçülebilir davranışları incelemek gerektiğini savunmaktadırlar. Davranışçılar, kişiliği çevresel faktörlerle açıklamaya çalışmakta ve kişiliği, öğrenme yoluyla kazanılan davranış alışkanlıklarının bir ürünü olarak görmektedirler (Bishop vd., 2020). Davranışçı kuramcılara göre, insan davranışının temel belirleyicisi, içsel zihinsel süreçlerden ziyade dışsal çevredir (İnanç ve Yerlikaya, 2023). Bu modelde, pekiştirme (bir davranışın sonuçlarına bağlı olarak tekrarlanması), cezalandırma (bir davranışın sonuçlarına bağlı olarak azalması), genelleme (benzer durumlarda aynı davranışın tekrarlanması) ve ayırt etme (farklı durumlar arasında uygun davranışın seçilmesi) gibi kavramlar önemlidir (Cüceloğlu, 2018). Pekiştirmeye örnek olarak, bir kişi sürekli olarak takdir edildiğinde, takdir edilen davranışları tekrarlama eğiliminde olabilmektedir.

1.2.5. Bilişsel Kuram

Bu kuram, bireylerin kişiliklerini oluşturan düşünme ve bilişsel süreçlerine odaklanmaktadır. Bireylerin nasıl bilgiyi işlediği, kendilerini ve dünyayı nasıl algıladıkları, hangi inançlara sahip oldukları ve bu inançları nasıl değiştirebilecekleri gibi konuları incelemektedir. Bilişsel yaklaşım, insanın işlevselliğini bozan davranışların, olayların kendisi değil, kişinin bu olaylara yüklediği anlamdan kaynaklandığına inanmaktadır (Beck, 2005; Beck ve Haigh, 2014). Bu

yaklaşıma göre, bu davranışlar kişinin düşünce ve inançlarının değişmesiyle ortadan kaldırılabilmektedir. Bu nedenle bu yaklaşım, nasıl algıladığımızı, değerlendirdiğimizi, öğrendiğimizi, düşündüğümüzü, karar verdiğimizi ve sorunları nasıl çözdüğümüzü anlamakla ilgilenmektedir. Bilişsel kişilik kuramına göre, kişilik yapıları, bireylerin düşünce kalıpları, inançları, değerleri ve benlik algıları gibi bilişsel unsurlardan oluşmaktadır. Bu unsurlar, bireylerin yaşantılarına, ilişkilerine ve davranışlarına şekil vermektedir (Beck, 2005). Bu kuram, bireylerin kişiliklerini anlamak ve değiştirmek için bilişsel süreçleri odak noktası olarak görmekte ve genellikle psikoterapi alanında kullanılmaktadır.

George Kelly'nin *Kişisel Yapı Teorisi* (Kişisel yapıların, bireylerin hayata bakış açısını ve olayları algılama şeklini etkilemesi), Albert Ellis'in *Rasyonel (Akılcı) Duygucu Davranışçı Terapisi* ve Aaron Beck'in *Bilişsel Terapi*si, bilişsel kişilik kuramına örnek olarak verilebilmektedir.

1.2.6. Biyolojik Kuram

Biyolojik açıdan kişilik kuramları, kişilik özelliklerinin oluşumunda genetik, nörolojik ve biyolojik faktörlerin önemini vurgulamaktadır. Bu kuram, kişilik özelliklerinin belirli beyin yapıları, nörotransmiterlerin aktivitesi ve genetik miras gibi biyolojik süreçlerle ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Biyolojik kuram, zihin ve beden arasındaki ilişkiyi, sinirsel mekanizmaları ve davranış üzerindeki kalıtımın etkisini inceleyen bir alandır (McLeod, 2023b).

Biyolojik açıdan temellendirilmiş kişilik kuramlarından biri Cloninger'in *'Yapısal Model (Psikobiyolojik) Kuramıdır'*. Cloninger kişiliğin iki temel bileşeni olan mizaç ve karakterdeki normal ve anormal değişiklikleri açıklayan boyutsal bir psikobiyolojik kişilik modeli geliştirmiş ve kişiliğin yedi boyutunu ölçmüştür. Cloninger'e göre kişiliği oluşturan unsurlardan biri mizaç diğeri de karakterdir. Kişilik ölçümü için Mizaç ve Karakter Envanteri (*TCI – Temperament and Character Inventory*) kullanılarak yedi boyutun değerlendirilmesi, duygular, düşünceler ve davranışlardaki bireysel farkların kapsamlı bir şekilde tanımlanmasına olanak sağlamaktadır (Cloninger ve Svrakic, 1997). Cloninger'e göre, kişilik boyutları genetik ve nörobiyolojik faktörlerle ilişkilidir ve bireylerin davranışlarını ve duygusal tepkilerini etkilemektedir.

Cloninger'in kişilik kuramı, psikometrik kişilik çalışmalarının yanı sıra ikizler ve aileler üzerinde yapılan uzun süreli gelişimsel araştırmalar, nörofarmakolojik ve nörodavranışsal öğrenme çalışmalarından elde edilen verilerin birleştirilmesine dayanmaktadır. Buna göre, bir bireyin tehlikelere, yeni durumlara ve ödüllere otomatik olarak verdiği tepkiler, doğuştan gelen

mizaç özellikleri tarafından belirlenmektedir. Bu özellikler, bireyin hayatının erken dönemlerinde belirginleşmekte ve yaşam boyunca değişmeden kalmaktadır. Bu modelde, kişilik özellikleri üç temel boyutta ve 3 farklı mizaç özelliğiyle incelenmektedir: Bunlardan ilki *yenilik arayışı (novelty seeking*), ikincisi *zarardan kaçınma (harm avoidance)* ve üçüncüsü *ödül bağımlılığıdır (reward dependence)*. Cloninger, başlangıçta ödül bağımlılığının bir alt grubu olarak düşündüğü *sebat etmeyi (persistence)* daha sonra ödül bağımlılığının diğer alt başlıkları ile bağlantılı olmadığını fark edince, bu özelliği dördüncü bir mizaç grubu olarak sınıflandırmıştır. Yaşam boyu sabit olan dört mizaç faktörü, temel genetik yapısı açısından ayrıştırılabilmektedir. Dört mizaç boyutunun büyük ölçüde kalıtsal olduğu ve özel nörotransmisyon sistemlerinin altında olduğu varsayılmaktadır. *Yenilik arayışı* (davranışsal aktivasyon) ile dopamin; *zarardan kaçınma* (davranışsal inhibisyon) ile serotonin; *ödül bağımlılığı* (davranışı sürdürme) ile norepinefrin, *sebat etme* (davranışta ısrar etme) ile glutamaterjik aktivite arasında bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Bu dört mizaç özelliği birbirinden genetik olarak bağımsızdır, yaşamın erken dönemlerinde şekillenmekte ve kişiliğin biyolojik temelini oluşturmaktadır. Bu dört mizaç özelliği yanında, Cloninger üç karakter özeliği tanımlamıştır: Bunlardan ilki, *kendini yönetme* (self-directedness); ikincisi *iş birliği yapma* (cooperativeness) ve sonuncusu *kendini aşma*dır (self-transcendence) (Cloninger, 1987; Cloninger vd., 1991; Cloninger vd.,1993 Cloninger ve Svrakic, 1997). Üç karakter boyutu genetik ve biyolojik etkenler tarafından belirlenebilmektedir. Ancak mizaca göre daha fazla çevresel etkenlerden etkilenmekte ve zaman içinde daha az istikrarlı olmaktadır (Basiaux vd., 2001). Sosyal öğrenmeye yanıt olarak olgunlaşan karakter faktörleri, bebeklikten yetişkinliğe kadar aşamalı bir şekilde gelişen bileşenler açısından ayrıştırılabilmektedir (Cloninger ve Svrakic, 1997).

Eysenck'in biyoloji temelli *'Faktör Analitik Ayırıcı Özellik Kuramı'* da biyolojik kuramlar arasında örnek gösterilebilmektedir. Eysenck, bireylerin, çevreye öğrenme ve uyum sağlama yeteneklerini etkileyen bir tür sinir sistemi miras aldığını öne sürmüştür. Eysenck'in kişilik kuramı hem psikometrik hem de biyolojik temellere dayanmaktadır. Eysenck, kişilik özelliklerini belirli boyutlar aracılığıyla açıklamaya yönelik bir model geliştirmiş ve faktör analizi yöntemini kullanmıştır (McLeod, 2024c). Bu kuram, *dışadönüklük (extraversion), nevrotiklik (neuroticism)* ve *psikotiklik (psychoticism)* olmak üzere üç ana kategoride kişiliği sınıflandırmaktadır. *Dışadönük* bireyler, sosyal, enerjik, konuşkan ve risk almayı seven kişilerdir. Aktiflik, sosyal ilişkilerdeki etkinlik ve neşeli olma gibi özellikler dışadönüklüğün temel unsurlarıdır. Aynı zamanda bu kişiler, heyecan ve değişiklik arzularlar, bu nedenle

kolayca sıkılabilirler. Genellikle kaygısız, iyimser ve dürtüseldirler. *Nevrotik* bireyler, kaygılı, endişeli, depresif ve kolayca stres altına giren kişilerdir. Bu kişilerin duygusal denge ve stabilite eksikliği vardır. *Nevrotiklik* düzeyi yüksek olan bireyler, daha dengesiz olmakta ve uyarıcılara aşırı tepki göstermektedirler. Hızlıca endişelenme, öfkelenme veya korkma bu kişilerde sıkça görülmektedir. *Psikotiklik,* Eysenck'in orijinal modelinde yer almayan, ancak daha sonraki çalışmalarında eklediği bir boyuttur. *Psikotik* bireyler, agresif, antisosyal ve düzensiz davranışlar sergileyebilmektedir. *Psikotiklik* düzeyi yüksek olan bireyler, empati eksikliği, zalimlik, yalnızlık, saldırganlık ve sorunlu davranışlarla karakterize edilmektedir (Eysenck, 1982; McLeod, 2024c). Allen (1997), insanların tam olarak *Psikotik, Nevrotik* veya *Dışadönük* olmadıklarını, ancak bu özelliklerin herkesin bir miktarında bulunduğunu savunmaktadır. Eysenck'e (1982) göre, bu kişilik özellikleri genetik temellere sahiptir ve bireylerin doğuştan getirdikleri kalıtımsal özelliklerdir. Ancak, çevresel faktörler de bu özelliklerin gelişimini etkileyebilmektedir.

1.2.7. Özellik Kuramı

Kimi kaynaklarda *trait (treyd),* kimi kaynaklar da ise *ayırıcı özellik* diye adlandırılan özellik kuramı, kişilik özelliklerinin incelenmesine dayanan bir teorik çerçevedir ve kişiliğin devamlılığını kabul ederken karakter özelliklerinin kişiliğin belirleyicisi olduğunu savunmaktadır. Kendimizi veya başkalarını tanımlarken sıklıkla kişilik özellikleri kullanılmakta (McCrae ve Costa, 2003) ve kişilik özellikleri *'tutarlı düşünce, duygu ve davranış kalıplarına yönelik eğilimlerdeki bireysel farklılıkların boyutları*' olarak tanımlanmaktadır (Langvik ve Martinsen, 2015:102-103; McCrae ve Costa, 2003:25). *'Boyut'* iki ucu olan bir sürekliliği ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle boyut, bireylerin 'bireysel farklılıkları' nedeniyle uçlar arasında dağıldığı yerdir. *'Tutarlı kalıplar'*, bireyin düşüncelerinin, duygularının veya davranışlarının nasıl ortaya çıktığı konusunda nispeten istikrarlı olan şeyleri ifade etmektedir. *'Eğilimler'* ise, birey için tipik olarak kabul edilebilecek şeyleri ifade etmektedir. Başka bir deyişle bireylerin birbirlerinden farklı, nispeten istikrarlı bir şekilde düşündükleri, hissettikleri ve davrandıkları söylenebilmektedir.

Bu yaklaşım, kişiliği belirli özellikler veya özelliklerin kombinasyonu olarak tanımlamaktadır. Diğer bir deyişle, her bireyin belirli kişilik özellikleri bulunmaktadır ve bu özellikler, bireyin davranışlarını, düşüncelerini ve duygularını yönlendirmektedir (McLeod, 2024c). Burger (2006) tarafından belirtildiği üzere bu yaklaşım, insanlar arasında karşılaştırma yapmayı kolaylaştırmakta ve insanların belli bir özellik sürekliliğinde diğer insanlara göre bulunduğu konumu göstermektedir. Örneğin, içe dönük bir kişi genellikle sosyal etkileşimlerden

kaçınabilirken, dışa dönük bir kişi genellikle sosyal etkileşimleri arayabilmektedir (Cüceloğlu, 2018).

Kişilik özelliği, bir grup insanın ortak özelliklerini ifade ettiğinden, kişilik özellikleri kişilik tipinden farklıdır. Tipler kişinin 'tembel' veya 'disiplinli' olduğu süreksiz kategoriler haline gelirken, özellikler kişinin az çok 'disiplinli' olduğu bir spektrum içinde sürekli değerler haline gelmektedir. Kişilik özellikleri aynı zamanda, alışkanlıkların öğrenilmiş eylem kalıpları olduğu davranışlardan ayrılmalıdır (Langvik ve Martinsen, 2015). Daha ziyade, kişilik özellikleri, düşünce, duygu ve davranışlardan önce gelen yatkınlıklar olarak kabul edilmekte ve bazı düşünce, duygu ve davranışların diğerlerinden daha sık ortaya çıkmasının kontrol edilmesine büyük ölçüde yardımcı olmaktadır. Kişilik özellikleri, aynı zamanda durumlarla da karıştırılabilmektedir. Kişilik özellikleri, durumlar arasında tipik olanı temsil ederken, durum mevcut halde ortaya çıkan ve dolayısıyla daha değişken olanı temsil etmektedir (Langvik ve Martinsen, 2015). Herkes belirli bir durumda (durum) öfkelenebilir, ancak bazı kişiler diğerlerinden (kişilik özelliği) daha sık öfkelenmektedir.

Kısacası, bir kişinin kişiliğini, yeteneklerini, eğilimlerini veya diğer özelliklerini ifade eden ayırıcı özellik kuramı, kişilik özelliklerini belirli boyutlar veya faktörler altında gruplandırarak tanımlamaktadır. Aşağıda detaylı olarak açıklanacak Beş Faktör Kişilik Modeli (Büyük Beş/Big Five), bu model üzerine dayanmakta ve kişilik özelliklerini beş temel boyutta sınıflandırmaktadır: *Duygusal Dengesizlik (Nevrotiklik), Dışadönüklük, Deneyime/Yeniliğe Açıklık, Uyumluluk ve Sorumluluk.*

1.2.8. Büyük/Beş Faktör Kişilik Kuramı

Yıllar süren araştırmaların ardından, alan kişilik özelliklerinin genel bir sınıflandırmasında fikir birliğine doğru ilerlemiş ve boyut üzerine kurulmuş, *'Büyük Beş'* kişilik kuramı literatüre girmiştir (Big Five). Bu boyutlar belirli bir teorik bakış açısını temsil etmemekte, ancak insanların kendilerini ve diğerlerini tanımlamak için kullandıkları doğal dil terimlerinin analizlerinden türemektedir. Büyük Beş sınıflandırması, tüm önceki sistemlere rakip olmak yerine, çeşitli ve farklı kişilik tanımlama sistemlerini ortak bir çerçevede temsil edebildiği için bütünleştirici bir işlev görmektedir (John vd., 2008)

Kişiliğin tanımlanması ve ölçülmesi için beş faktör kişilik modeli, günümüzde sıklıkla kullanılan bir yaklaşımdır ve yukarıda bahsedilen *'özellik kuramına'* dayanmaktadır. Bu model, kişilik özelliklerini değerlendirmek için kişilerin kendilerini ve başkalarını tanımlamada

kullandıkları sıfatları kullanmakta ve kişilik tiplerini ayırt edici bir şekilde tanımlamaktadır (Doğan, 2013).

Kişilik modeli, ilk başta, Galton tarafından 1884 yılında önerilmiş ve ayırıcı özellik çalışmaları ilk olarak Allport ve Odbert (1936) ile başlamıştır. Cattell (1943), Norman (1967) ve Eysenck'in (1982) girişimlerinden sonra kişiliğin sözcüksel bir yaklaşımla sınıflandırılmasıyla beş faktör bulunmuş ve bu faktörler zamanla *'Büyük Beş'* olarak bilinmeye başlanmıştır (Goldberg, 1990). Geçtiğimiz yüzyılda kişilik özelliklerine ilişkin çok sayıda sınıflandırma önerilmiştir; ancak, *Büyük Beş* olarak da adlandırılan beş faktör modeli, kişilik psikologlarından en fazla takdir ve desteği almıştır (Larsen ve Buss, 2002). Bu model*, 'Dışadönüklük (Extraversion), Uyumluluk (Agreeableness), Duygusal Dengesizlik (Neuroticism), Sorumluluk (Conscientiousness), Deneyime/Yeniliğe Açıklık (Openness to experience)'* olmak üzere 5 boyuttan oluşmaktadır (McCrae ve Costa, 1985). Bu özelliklerin bireylerin duygusal, kişilerarası, deneyimsel, tutumsal ve motivasyonel nasıl değiştiğinin çoğunu açıkladığı düşünülmekte (Paunonen ve Ashton, 2001) ve yaşam boyu nispeten stabil olduğu varsayılmaktadır (Caspi vd., 2005; Cobb-Clark ve Schurer, 2012).

1.2.8.1. Tarihçesi

Bu kuramın temeline dayanan, sözcüksel (Lexical) yaklaşım, kişilik psikolojisinde kullanılan bir terimdir ve kişilik özelliklerini tanımlamak için doğal dilde kullanılan kelimelerin analizine dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, sözcüksel yaklaşım, sosyal olarak anlamlı ve göze çarpan kişilik özelliklerinin çoğunun doğal dilde kodlandığını öne sürmektedir (Allport, 1937). Bu yaklaşım, insanların kendilerini ve diğerlerini tanımlamak için kullandıkları kelimelerin, kişilik boyutlarını ifade etmek için önemli birer ipucu olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle, kişilik özelliklerini belirlemek ve sınıflandırmak için doğal dilde kullanılan terimleri incelemeyi temel almaktadır.

Büyük/ Beş Faktör Kuramının gelişimine bakıldığında, Baumgarten'in (1933) Almanca çalışmasının ardından Allport ve Odbert (1936), kısaltılmamış bir İngilizce sözlükte kişilikle ilgili terimler üzerine ufuk açıcı bir sözlüksel çalışma yürütmüş ve onların tam listeleri neredeyse 18.000 terimden oluşmuştur. Bu çalışmalarına dayanarak, Allport ve Odbert (1936) 4 ana kategori belirlemişlerdir:

İlk kategori: Kişilik özelliklerini (personality trait). Örneğin; girişken, saldırgan, korkak,

İkinci kategori: Korkma, sevinme ve sevinç duyma gibi geçici durumları, ruh hallerini ve etkinlikleri,

Üçüncü kategori: Mükemmel, değerli, ortalama ve sinir bozucu gibi kişisel davranışları ve itibara ilişkin oldukça değerlendirici yargıları,

Son kategori: Fiziksel özellikleri, kapasiteleri ve yetenekleri, kişilikle ilgisi şüpheli olan terimleri ve diğer üç kategoriden hiçbirine atanamayan terimleri içermekteydi.

Ardından Norman (1967), Allport ve Odbert'in başlangıçtaki sınıflandırmasını detaylandırmış ve alanı yedi içerik kategorisine ayırmıştır: sabit 'biyofiziksel' özellikler; geçici durumlar, aktiviteler; sosyal roller; sosyal etkiler; değerlendirme terimleri; anatomik ve fiziksel terimler; ayrıca kişilik tanımlayıcı amaçlar için faydalı olmayan belirsiz terimler. Bu kategoriler, doğal dildeki kişilik sözcüğünün zengin kavramlar içerdiğini göstermektedir. Bireyler, kalıcı özellikleriyle (örneğin, öfkeli), tipik olarak yaşadıkları iç durumlarla (çılgınca), dayandıkları fiziksel durumlarla (titreme), katıldıkları aktivitelerle (bağırma), diğerleri üzerindeki etkileriyle (korkutucu), oynadıkları rollerle (katil) ve davranışlarının sosyal değerlendirmeleriyle (kabul edilemez, kötü) tanımlanabilmektedir. Ayrıca, bireyler anatomik ve morfolojik özelliklerinde (kısa) ve bu görünüş özelliklerine iliştirilen kişisel ve toplumsal değerlendirmelerde farklılık gösterebilmektedirler (sevimli). Her iki çalışmada da Allport ve Odbert (1936) ile Norman (1967), sözlükten seçilen terimleri birbirinden bağımsız kategorilere ayırmışlardır.

Allport ve Odbert'in (1936) sınıflandırmaları, kişilik sözcüğü için bazı ilk yapıları sağlamıştır. Taksonomik sınıflandırma hedefleyen Cattell (1943), kişilik yapısı çok boyutlu modeli için Allport ve Odbert listesini bir başlangıç noktası olarak kullanmıştır. Ancak, listenin boyutu araştırma amaçları için çok fazla olduğundan, Cattell (1943, 1945a,b), 4,500 özellik terimi alt kümesi ile başlamış ve 4.500 özellik terimini yalnızca 35 değişkene indirmiştir. Bu küçük değişken setini kullanarak, Cattell birkaç faktör analizi gerçekleştirmiş ve 12 kişilik faktörü belirlediğini ve bunların sonunda 16 Kişilik Faktörü (16PF) anketinin bir parçası haline geldiğini söylemiştir (Cattell vd., 1970).

Cattell'ın öncü çalışması ve nispeten kısa bir değişken listesinin bulunabilirliği, diğer araştırmacıları özellik puanlarının boyutsal yapısını incelemeye teşvik etmiştir. Bu bağlamda birkaç araştırmacı, Beş Büyük boyutun keşfi ve açıklığa kavuşturulmasında yer almıştır (Fiske, 1949; Tupes ve Christal, 1961). Bu beş faktörlü yapı, Cattell'in 35 değişkeninden türetilen listelerde Norman (1963), Borgatta (1964) ve Digman ve Takemoto-Chock (1981) tarafından kopyalanmış ve bu faktörler sonunda *'Büyük Beş'* olarak bilinmeye başlamıştır (Goldberg,

1981). Bu başlık, faktörlerin içsel büyüklüklerini yansıtmak için değil, her bir faktörün son derece geniş olduğunu vurgulamak için seçilmiştir. Dolayısıyla, Büyük Beş yapısı, kişilik farklılıklarının sadece beş özelliğe indirgenebileceği anlamına gelmemektedir. Bunun yerine, bu beş boyut, kişiliği en geniş soyutlama düzeyinde temsil etmekte ve her boyut, birçok farklı, daha spesifik kişilik özelliğini özetlemektedir.

Costa ve McCrae (1976), yukarıda açıklandığı gibi, Cattell'in erken dönem sözlüksel çalışmalarından türemiş 16PF (Cattell vd., 1970) küme analizleri ile çalışmalarına başlamış ve analizleri tekrar ederek, evrensel olan dışadönüklük ve nevrotiklik boyutlarını üretmiştir. Costa ve McCrae, ayrıca, Cattell'in birkaç temel faktöründen (örneğin, hayalperest, deneysel) türemiş olan açıklık boyutunu çalışmalarına eklemiştir. Böylelikle, Costa ve McCrae 1985'te yayımlanan üç geniş kişilik boyutunu ölçmek için NEO Kişilik Envanterini geliştirmişlerdir: *Nevrotiklik, Dışadönüklük ve Deneyime Açıklık.*

Her ne kadar, NEO, uyum ve sorumluluk alanlarındaki özellikleri kapsamıyor olsa da Costa ve McCrae, NEO sistemlerinin üç Beş Büyük (Big Five) faktörüyle yakından benzediğini fark etmişlerdir. Bu nedenle, modellerine uyum ve sorumluluk ölçen ön çalışma ölçekleri ile genişletmişlerdir. McCrae ve Costa (1987;1989) bir dizi çalışmada, beş anket ölçeğinin, Beş Büyük'ün sıfat temelli ölçümleriyle uyum sağladığını göstermişlerdir. Ancak deneyime açıklık kavramının, sözlüksel analizlerden ortaya çıkan zekâ veya hayal gücü faktöründen daha geniş olduğu fark etmişlerdir (Saucier ve Goldberg, 1996). İlk NEO Kişilik Envanteri (Costa ve McCrae, 1985), *Nevrotiklik, Dışadönüklük* ve *Deneyime Açıklık* yönlerini ölçmek için ölçekler içermekteydi (NEO PI), ancak yeni eklenen *Uyum* ve *Sorumluluk* için yan ölçeklerini içermiyordu. 1992'de Costa ve McCrae, her Beş Büyük boyutunu altı daha spesifik yönle ölçmeyi mümkün kılan 240 madde içeren Yeniden Gözden Geçirilmiş NEO Kişilik Envanterini yayınlamışlardır (NEO PI-R; Costa ve McCrae, 1992a).

Birçok araştırma uygulaması için, NEO PI-R oldukça uzun olduğundan, daha kısa bir ölçek sağlamak amacıyla, Costa ve McCrae (1989,1992a), NEO PI'nin (Costa ve McCrae, 1985) 1985 sürümü üzerine yapılan madde faktör analizine dayalı kısaltılmış bir versiyon olan 60 madde NEO-FFI'yi (NEO Five-Factor Inventory – *NEO Beş Faktör Ölçeği*) geliştirmişlerdir. FFI'nin 12 maddelik ölçekleri, ilgili alan faktör puanlarıyla en güçlü korelasyonları gösteren NEO PI maddelerinden seçilmiştir.

John ve diğerleri (1991), araştırmacılar arasında ortak olan Beş Büyük'ün prototipik bileşenlerini ölçen kısa bir araç ihtiyacını karşılamak için Beş Büyük Envanterini (Big Five

Inventory- *Beş Faktör Kişilik Ölçeği/BFKÖ*) oluşturmuşlardır. 44 maddelik BFKÖ, uzman derecelendirmeleri ve ardından gözlemci kişilik değerlendirmelerindeki faktör analitik doğrulamalar aracılığıyla geliştirilen prototip tanımları temsil etmek üzere geliştirilmiştir. Amaç, bireysel yönlerin daha ayrıntılı ölçümüne gerek olmadığında, beş boyutun etkin ve esnek bir şekilde değerlendirilmesine izin veren kısa bir envanter oluşturmaktı. Bu araştırmada da kullanılan BFKÖ, Büyük Beş'in prototip belirteçleri olarak bilinen özellik sıfatlarına dayalı kısa ifadeler kullanmaktadır (John, 1989, 1990,1991).

Goldberg'e (1992) göre, Büyük Beş Faktörü, aslında Cattell (1957) tarafından oluşturulan ikili değişkenleri kullanarak, çeşitli veri setlerini yeniden analiz yapan Tupes ve Christal (1961) tarafından keşfedilmiştir. Büyük Beş faktörünün başlıca alternatif belirleyicilerinden biri, Costa ve McCrae (1985) tarafından geliştirilen NEO Kişilik Envanteridir (NEO-PI). Allport ve Odbert (1936) ve Cattell'in (1957) önceki çalışmalarına dayanarak, Norman (1967) ve Goldberg (1981, 1990) gibi daha sonraki araştırmacılar, geçmişte incelenmiş olan İngiliz özellik terimleri havuzunun çok daha büyük ve daha temsilci bir kısmını analiz etmeyi başarmışlardır. Goldberg (1990) tarafından bildirilen bulgular, kişilik özelliklerinin geniş kapsamlı bir şekilde incelenmesi gereken ancak katılımcıların zamanının kıymetli olduğu araştırma bağlamlarında, Büyük Beş yapısının daha kısa ve daha kolay uygulanabilen belirteçlerinin arayışını tetiklemiştir. Goldberg (1990, 1992) kapsamlı taksonomik bulgularını, yayınlanmış sıfat listesine dönüştürmüştür. Araştırmalarda daha yaygın olarak kullanılan liste, 100 tek kutuplu özellik tanımlayıcı sıfat (*TDA: Trait descriptive adjectives - TDA: Özellik tanımlayıcı sıfatlar*) setidir. Goldberg (1992), her bir Büyük Beş ölçeği için yalnızca o faktörü benzersiz olarak tanımlayan sıfatları seçerek İngilizce'deki beş faktör alanının optimal bir temsili olarak *Özellik Tanımlayıcı Sıfatları* geliştirmek ve iyileştirmek için bir dizi faktör analitik çalışma yürütmüştür. Bu ölçekler etkileyici derecede yüksek iç tutarlılığa sahipti ve faktör yapıları kolayca tekrarlanabilir özellik göstermişti.

Buraya kadar, Goldberg'un (1992) leksik temelli araştırması *'Özellik Tanımlayıcı Sıfatları'*, Costa ve McCrae'nin (1992a) NEO anket temelli araştırması ve *NEO Beş Faktör Ölçeği* ve John ve diğerlerinin (1989, 1990,1991) *Beş Faktör Kişilik Ölçeği*nden bahsedildi. McCrae ve Costa'ın Beş Faktör Teorisi (Five Factor Theory/FFT), ampirik olarak türetilen Büyük Beş taksonomisinin açıklayıcı bir yorumudur (McCrae and Costa'nın 1999). Beş Faktör Teorisi, beş temel kişilik özelliğini tanımlamaktadır. Bu teori, insanların kişiliklerini bu beş boyut üzerinden anlamaya ve bu özelliklerin insanların davranışlarını, düşüncelerini ve duygularını nasıl

etkilediğini açıklamaya çalışmaktadır. Bu modelin amacı, bireyin belirli bir durumda nasıl davranacağını etkileyen temel geniş kişilik özelliklerini ortaya çıkarmaktır (John, 2021).

1.2.8.2. Alt Boyutları

1.2.8.2.1. Nevrotiklik/Duygusal Dengesizlik- Duygusal Denge

Nevrotiklik (Neuroticism), *'sıkıntı yaşama eğilimindeki bireysel farklılıkları ve bu eğilimden kaynaklanan bilişsel ve davranışsal stillerin temsili"* (McCrae ve John, 1992:195), ya da *'düşük ruh hali, umutsuzluk, suçluluk gibi duyguları deneyimleme eğilimi'* olarak tanımlanmakta (McCrae ve Costa, 2008:164); duygusal denge ve sakinlik ile endişeli, sinirli, üzgün ve gergin gibi negatif duygular arasındaki karşıtlığı ifade etmektedir. Nevrotikliğin davranışsal örnekleri, hayatımızdaki kötü şeyleri şikâyet etmeden kabul etmemek; rahatlamamak ve gevşememek şeklinde verilebilmektedir (John ve Srivastava 1999; John ve Naumann, 2007). Nevrotiklik/Negatif duygusallık özelliği yüksek olan çocuklar ve yetişkinler, kaygılı, suçluluk duygusuna eğilimli, özgüveni eksik, dengesiz, sinirli (kolayca sinirlenen) ve ilişkilerde güvensiz olup, bu özelliği düşük olan bireyler ise duygusal olarak kararlı, sakin, rahat, dengeli, telaşsız ve uyumlu olma eğilimindedir (Caspi vd., 2005; McCrae ve John, 1992). Diğer bir ifadeyle, nevrotiklik boyutunda yüksek puan alan kişiler strese karşı daha savunmasızdır. Bu kişiler daha fazla endişelenmekte ve bu kişilerin başa çıkma stratejileri daha zayıf olmaktadır (Costa ve McCrae, 1992b). Nevrotiklik, psikiyatride ve birçok zihinsel bozuklukta sıkça görülen bir özelliktir (Malouff vd., 2005). Bu kişilerde, hastalıklara karşı zayıf baş etme ve tepki verme görülmektedir (John vd., 2008). Keza, Zonderman ve diğerlerine (1989) göre, nevrotiklik, kronik psikolojik sıkıntıların tüm çeşitlerini kapsamakta (örneğin, anksiyete, öfke, depresyon) ve sağlık hizmetlerine başvurma, somatik şikayetler ve hastalık davranışları ile güçlü bir ilişki içinde olmaktadır. Karakteristik adaptasyonlara bakıldığında, bunlar düşük özsaygı, irrasyonel mükemmeliyetçi inançlar ve karamsar tutumlar ile ilişkilendirilmektedir (McCrae ve Costa, 2008).

1.2.8.2.2. Dışadönüklük- İçedönüklük

Dışadönüklük (Extraversion), sosyallik veya sosyal yönelimin derecesini tanımlamaktadır (Costa ve McCrae, 1992b). McCrae ve Costa'ya (2008:164) göre, dışadönüklük, *'arkadaşlık tercihi ve sosyal uyarımlara karşı bir eğilim'* olarak tanımlanmaktadır. Yani, dışadönükler, dost canlısı, eğlenceli, sevecen ve konuşkan olarak betimlenmektedir (McCrae ve Costa, 1987). Bu özellik, sosyal ve materyal dünyaya karşı enerjik bir yaklaşımı ima etmekte ve sosyalleşme, aktiflik, kendine güven ve olumlu duygusallık gibi özellikleri içermektedir. Diğer bir ifadeyle, dışadönük bireyler dışarı çıkan, ifade gücü yüksek, enerjik ve baskın iken; içe dönük bireyler

sessiz, engellenmiş, cansız ve diğerlerinin liderliğini takip etmeye daha yatkındır (Caspi vd. 2005). Davranışsal örnekler olarak bir partide yabancılarla yaklaşmak ve kendini tanıtmak; bir projeyi düzenlemede liderlik yapmak gösterilebilmektedir (John ve Srivastava, 1999; John ve Naumann, 2007). Karakteristik adaptasyonlara bakıldığında, bu durum sosyal beceriler, sayısız arkadaşlıklar, girişken mesleki ilgiler, takım sporlarına katılım, kulüp üyelikleri ile ilişkilendirilmektedir (McCrae ve Costa, 2008). Grup içinde olmaktansa yalnız olmayı seven ve dışadönüklük puanları düşük olan kişilerin, ebeveynleriyle ilişkileri daha zayıf olabilmekte ve akranları tarafından reddedilmektedir (John vd., 2008). Aynı zamanda, düşük dışadönük skorlarına sahip bireyler sakin, çekingen, utangaç, sessiz ve çekingen olarak tanımlanmaktadır (John, 1990).

1.2.8.2.3. Deneyime/Yeniliğe Açıklık – Gelişmemişlik

Açıklık (Openness to experience), McCrae ve Costa'ya (2008:164) göre, *'çeşitlilik, yenilik ve değişiklik ihtiyacı'* olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda, bir bireyin zihinsel ve deneyimsel yaşamının genişliği, derinliği, özgünlüğü ve karmaşıklığını da kapsamaktadır. McCrae ve Costa (1999) deneyime/yeniliğe açıklığın, yapısal olarak bilincin derinliğinde, kapsamında ve geçirgenliğinde; motivasyon olarak çeşitlilik ve deneyim ihtiyacında görüldüğünü savunmuşlardır. Davranışsal örneklere bakılacak olunursa, sadece öğrenme zevki için bir şey öğrenmeye zaman ayırmak; belgesel izlemek veya eğitici TV programları izlemek; yaşam alanı için yeni ve özgün düzenlemeler bulmak; rutinimi bozan uyarıcı etkinlikler aramak gösterilebilmektedir (John ve Srivastava, 1999; John ve Naumann, 2007). John ve Srivastava (1999), hayal gücü, yaratıcılık, estetik duyarlılık ve hızlı öğrenen, zeki, anlayışlı sıfatlarının her birinin bu özelliğin çekirdeği olmasını önermiştir. Karakteristik adaptasyonlara bakıldığında, seyahat ilgisine, çeşitli hobilerle uğraşmaya, yabancı mutfakları tanımaya, çeşitli mesleki ilgilere ve benzer zevklere sahip arkadaşlara sahip olma eğilimiyle ilişkilendirilmektedir (McCrae ve Costa, 2008). Deneyime açıklık puanı düşük olan kişiler muhafazakâr tutumlara, değerlere, inançlara ve politik tercihlere sahip olabilmektedir (John vd., 2008).

1.2.8.2.4. Uyumluluk – Dik Başlılık

Uyumluluk (Agreeableness), McCrae ve Costa'ya (2008:164) göre, *uysallık (kişisel çatışmalarda başkalarına boyun eğme isteği)* olarak tanımlanmaktadır. Uyumluluk, kişilerarası ilişkileri etkileyen bir dizi kişilerarası özelliği ölçmektedir. Diğer bir ifadeyle, uyumluluk, başkalarına karşı iş birliği yapma ve şefkat gösterme eğilimi olarak tanımlanabilmektedir. Uyumluluk puanı yüksek olan kişiler toplumsal uyumu sürdürmeyi amaçlamakta ve iş birliğine inanmaktadır (McCrae ve Costa, 2008). Uyumluluk, başkalarına karşı dostça ve topluluk odaklı

bir yönelimi düşmanlıkla karşılaştırır ve fedakârlık, hassaslık, güven ve mütevazılık gibi özellikleri içermektedir. Digman'a (1990:422-424) göre, *'Ancak, uyumluluk, insani yanların daha fazla yer aldığı bir boyut için ılımlı görünmektedir- boyutun bir ucunda özveri, bakım, ilgi ve duygusal desteğin bulunduğu özellikler, diğer ucunda ise düşmanlık, diğerlerine karşı duyarsızlık, bencilce davranışlar, kin ve kıskançlık gibi özellikler bulunmaktadır'*. Davranışsal örneklere bakılacak olunursa, kendilerinden bahsedilirken, diğer insanların iyi niteliklerini vurgulamak; tanıdığı kişilere, örneğin, ders notları, kitaplar, süt gibi şeyler ödünç vermek; üzgün bir arkadaşı teselli etmek gösterilebilmektedir (John ve Srivastava, 1999; John ve Naumann, 2007). Uyumlu bireyler işbirlikçi, düşünceli, empatik, cömert, nazik ve kibar iken; uyumsuz bireyler saldırgan, kaba, kin dolu, inatçı, alaycı ve manipülatiftir. Hem çocuklar hem de yetişkinlerle yapılan çalışmalarda, uyumlu olma aynı zamanda diğerlerinin isteklerine uyum sağlama isteğini içermektedir (Caspi vd., 2005). Karakteristik adaptasyonlara bakıldığında, affedicilik, iş birliğine inanç, kırıcı olmayan dil kullanımıyla ilişkilendirilmektedir (McCrae ve Costa, 2008). Bu alanda, düşük puanlı kişiler çeşitli antisosyal davranışlar, suç ve bağımlılık türleri ile ilişkilendirilmektedirler (Jones vd., 2011; Kotov vd., 2010).

1.2.8.2.5. Sorumluluk/Özdenetim – Sorumsuzluk/Dağınıklık

Sorumluluk (Conscientiousness), McCrae ve Costa'ya (2008:164) göre, '*Başarı için çaba gösterme (güçlü bir amaç duygusu ve yüksek hedef seviyeleri)'* olarak tanımlanmaktadır. Bu alan, görev ve hedef odaklı davranışları kolaylaştıran toplumsal olarak belirlenen dürtü kontrolünü tanımlamaktadır. Bu, hareket etmeden önce düşünme, hazda gecikme, norm ve kurallara uyma, işleri planlama, düzenleme ve önceliklendirme gibi davranışları içermektedir. Davranışsal örnekler olarak randevulara erken veya zamanında gelmek; sınıfta en yüksek notu almak için çok çalışmak; bir makalenin yazım ve yazım hatalarını kontrol etmek gösterilebilmektedir (John ve Srivastava, 1999; John ve Naumann, 2007). Bu alanda yüksek puan almış kişiler, güvenilir, öz disiplinli, titiz, düzenli, iyi organize olmuş, çalışkan ve başarıya odaklıdır (Costa ve McCrae, 1992a). Diğer bir ifadeyle bu bireyler sorumluluk sahibi, dikkatli, özenli, sebatkar ve planlıdır; bu özelliği düşük olanlar ise sorumsuz, güvenilmez, dikkatsiz ve dikkati dağınık olabilmektedir (Caspi vd., 2005). Karakteristik adaptasyonlara bakıldığında, liderlik becerileri, uzun vadeli planlar, organize destek ağı ve teknik uzmanlıkla ilişkilendirilmektedir (McCrae ve Costa, 2008).

1.3. Romantik İlişki

Yaşamın temel bir parçası olarak kabul edilen romantik ilişki, insanların duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılama, paylaşma ve birlikte büyüme arayışının merkezinde yer almaktadır. Bu bağlamda, romantik ilişki, karşılıklı sevgi ve bağlılıkla beslenen, bireyin paylaşma ihtiyacını en yoğun şekilde hissettiği ve bu hissi doyurmak için çaba gösterdiği, aidiyet hissini giderdiği en önemli yakın ilişki türlerinden biridir (Yılmaz ve Gündüz, 2021). Aşk ve romantik ilişki kavramları birbirleriyle ilişkilendirilse de romantik ilişki aslında partnerler arasındaki duygusal bağın genel ifadesi olarak kabul edilmektedir (Şimşek, 2018).

Romantik ilişki, psikoloji literatüründe genellikle iki birey arasındaki duygusal ve fiziksel yakınlığı ifade eden bir terim olarak tanımlanmaktadır (Moss ve Schwebel, 1993). Moss ve Schwebel, romantik ilişkileri beş faktörle açıklamıştır: *Bağlanma, fiziksel yakınlık, duygusal yakınlık, bilişsel yakınlık ve karşılıklılık.* Araştırmacılara göre, uzun süreli romantik ilişkilerde yakınlık, bir partnerle karşılıklı (ancak zorunlu olarak simetrik olmayan) ilişkide deneyimlenen bağlılık düzeyi ve pozitif duygusal, bilişsel ve fiziksel yakınlık tarafından belirlenmektedir. Furman ve Shaffer (2003) tarafından yapılan tanıma göre, romantik ilişkiler, insanların yaşamlarını sürdürmesi için gereken özel türdeki yakın ilişkilerdir. Bu ilişkiler, fiziksel yakınlığı da içermekte ve karşılıklı sevgi ve kabulle karakterize olmaktadır. Furman ve Wehner (1994, 1997) tarafından ortaya konulan romantik gelişim teorisine göre, romantik ilişkiler, bağlanma, yakınlık, bakım verme ve cinsel üreme davranış sistemlerinin entegrasyonunu içermektedir. Sternberg'e (1986) göre romantik ilişki, iki birey arasında psikolojik, duygusal ve cinsel bağlılığı kapsayan tutkulu bir yakınlık ve bağlılıktır. Bu ilişki, partnerler arasında derin duygusal bağlar oluşturulmasına ve birlikte anlamlı deneyimler yaşanmasına olanak tanımaktadır. Sternberg'in aşkla ilgili çeşitli fenomenleri açıklamaya ve karakterize etmeye çalışan ***Aşk Üçgeni Teorisi*** *(A Triangular Theory of Love)*, aşkı üç bileşen- *yakınlık, tutku ve karar/bağlılık*- açısından analiz ederken, bu bileşenlerin farklı aşk biçimlerine ve romantik ilişkilere nasıl birleşebileceğine dair hem açıklayıcı hem de betimsel bir çerçeve sunmaya çalışmaktadır. Birinin deneyimlediği aşk miktarı, bu üç bileşenin mutlak gücüne ve deneyimlenen aşk türü, bu bileşenlerin birbirlerine göre güçlerine bağlı olmaktadır. Sternberg'in kuramında *yakınlık (intimacy),* bağlantı ve bağlılık duygularını içermektedir. *Tutku (passion)*, romantizme, fiziksel çekime ve cinsel birleşmeye yol açan dürtüleri kapsamaktadır. *Karar/Bağlılık (decision/commitment)* ise kısa vadeli olarak birinin diğerini sevdiğine dair kararı ve uzun vadeli olarak o aşkı sürdürme kararını içermektedir (Sternberg, 1986).

Romantik ilişki, flört etme, birlikte yaşama, evlilik ve diğer uzun vadeli ortaklıklar gibi çeşitli şekillerde kendini gösteren önemli bir kişilerarası ilişkidir (Hendrick ve Hendrick, 2006a). Bu ilişki, genellikle ergenlikte başlayıp erken yetişkinlik dönemiyle birlikte daha ciddi ve kararlı ilişkilere doğru gitmektedir (Furman ve Shaffer, 2003). Romantik ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için aşağıda detaylıca açıklanacak olan iletişim, güven, uyum ve karşılıklı destek gibi faktörler önemli olabilmektedir (Fraley ve Shaver, 2000):

- **Karşılıklı Saygı ve Güven:** İlişki içerisinde güven, sevgi, bağlılık gibi kavramlar çoğu zaman birlikte değerlendirilse de ilişkide karşılıklı saygı ve güven duygularının olması ilişkinin temelini oluşturan unsurlardan biri olmaktadır (Hendrick vd.,2011; Keleş ve Çakır, 2023). Yakın, romantik ilişkilerde saygı konusu ancak son zamanlarda incelenmeye başlanmış olsa da (Frei ve Shaver, 2002; Hendrick ve Hendrick, 2006a), saygı, yakın romantik ilişkinin içsel anlamının önemli bir parçası olarak görülmektedir (Hendrick vd., 2011). Simpson'a (2007) göre, ilişki doyumu ve ilişki istikrarı için güven kilit noktadır. Partnerlerin birbirlerine güvenmesi ve birbirlerini saygıyla karşılaması ilişkinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesini sağlamaktadır.
- **İletişim:** İletişim, romantik olsun ya da olmasın ilişkinin temel yapı taşlarından biridir ve ilişkilerin kurulmasına ve sürdürülmesine aracılık etmektedir. (Guerrero vd., 2017; Olderbak ve Figueredo, 2009; Vangelisti, 2002). İyi bir iletişim, çiftler arasında duyguların ve düşüncelerin açıkça paylaşılmasını sağlamakta ve problemler açıkça konuşulduğunda çözüme daha kolay ulaşılmaktadır. Çiftler, birbirleriyle dayanışma içinde olduklarında ve kendilerini özgürce ifade edebildiklerinde doyumlu bir ilişki yaşayabilmektedir (Koski ve Shaver, 1997).
- **Empati:** Empati, ilişkilerde karşılıklı anlayışı artıran, çatışmaların daha kolay çözülmesine yardımcı olan ve çiftlerin, birbirlerinin duygularını anlayıp ilişkilerini güçlendirmesine katkı sağlayan bir faktördür. Çiftlerin birbirinin duygularını, düşüncelerini, hislerini anlamasını; birbirine destek olmasını, birbiri ile rahat şekilde konuşup anlaşmasını içermektedir. Empatiyle ilgili çalışmalar, genel empatinin bilişsel ve duygusal yönlerinin, yakın ilişkilerde tatminin artmasına ve sürdürülmesine katkı sağlayabileceğini göstermiştir (Cramer ve Jowett, 2010; Davis ve Oathout, 1987). Simpson ve Rholes'in (2012) yapmış olduğu çalışmada, partnerler arasındaki empatinin ilişkiyi nasıl etkilediği incelenmiştir. Araştırmacılar, yüksek düzeyde empatik becerilere sahip olan çiftlerin, ilişkilerinde daha fazla duygusal yakınlık, anlayış ve destek sağladıklarını göstermiştir. Başka bir çalışmada, Davis ve Oathout (1987) romantik

ilişkilerde empatinin rolünü incelemiştir. Bu çalışmada, empatik davranışların, ilişkideki çatışma yönetimi ve problemlerin çözümünde önemli bir rol oynadığı bulunmuştur. Empati, çiftler arasındaki iletişimi artırarak, ilişkideki olumlu etkileşimleri artırmıştır. Bu çalışmalar, empatinin romantik ilişkilerde önemli bir faktör olduğunu ve sağlıklı ilişkilerin temelinde empatik iletişimin bulunduğunu desteklemektedir.

- **Bağlılık:** Bağlılık ve bağlanma tarzları psikoloji literatüründe üzerinde uzunca konuşulan ve ilişki doyumunu yordayan faktörlerden biridir (Fraley ve Shaver, 2000). Kişinin yakın ilişkisini sürdürme niyeti veya arzusu olarak tanımlanan ilişki bağlılığı ile ilişki doyumu arasında, pozitif bir ilişki bulunmaktadır (Fletcher vd., 2000). Birçok çalışmada, bağlanma tarzı, ilişki doyumu ile ilişkilendirilmiştir (Hammond ve Fletcher, 1991; Koski ve Shaver, 1997). Güvenli bağlanma tarzı ve destekleyici iletişim, romantik ilişki memnuniyetinin önemli öngörücüleridir. İlişkideki her iki tarafın da ilişkiye bağlı olması ve ilişkiyi sürdürme konusundaki kararlılığı ilişkinin uzun vadeli olmasını sağlamaktadır (Olderbak ve Figueredo, 2009). Romantik ilişkilerde bağlılığın önemi üzerine yapılan araştırmalardan biri, Rusbult'un (1980) çalışmasıdır. Bu çalışmada, bağlılığın ilişkideki önemi ve ilişkiyi nasıl etkilediği incelenmiştir. Mikulincer ve diğerlerinin (2002) romantik ilişkilerde bağlılığın rolü üzerine yaptıkları çalışmada, bağlılık hissi ile ilişkideki güven ve yakınlık arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmacılar, güven duygusunun ve yakınlık hissinin, bağlılık hissi ile doğrudan ilişkili olduğunu ve sağlıklı bir ilişkinin temelinde bağlılığın bulunduğunu bulmuşlardır. Bu çalışmalar, romantik ilişkilerde bağlılığın önemli bir faktör olduğunu ve sağlıklı ilişkilerin temelinde yüksek düzeyde bağlılık hissinin bulunduğunu desteklemektedir.
- **Eğlence ve Paylaşım:** İlişkide eğlenceli zaman geçirme ve birlikte paylaşımlarda bulunma önemlidir. Ortak aktiviteler yapmak, ilişkiyi daha keyifli hale getirmekte ve bağları güçlendirmektedir. Yapılan çalışmalarda, boş zamanlarını birlikte paylaşan çiftlerin daha iyi ilişki doyumuna sahip olduğu ortaya konulmuş (Crawford vd., 2002) ve çiftlerin geçirdiği kaliteli zamanın da ilişki doyumunun güçlü bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur (Dew, 2007). Bu çalışmalar, romantik ilişkilerde eğlence ve paylaşımın önemli olduğunu ve çiftlerin birlikte keyif aldıkları aktiviteler yapmalarının ilişkiyi güçlendirdiğini göstermektedir.

Bunların dışında ortak değer ve hedefler, aile geçmişi ve bireysel farklılıklar (Aloia, 2018; Donnellan, vd., 2005; Gray ve Coons, 2017) romantik ilişkinin kurulması ve sürdürülmesi için

önemli faktörlerdir. Bu faktörlerin kombinasyonu, sağlıklı ve mutlu bir romantik ilişkinin temelini oluşturabilmektedir. Ancak her ilişki farklı olduğundan, bu faktörlerin her biri her ilişkide farklı şekillerde önem kazanabilmektedir.

1.4. Romantik İlişkilerin Gelişimi

Romantik ilişkilerin gelişimi, çocukluktan yetişkinliğe kadar pek çok faktörün etkileşiminden kaynaklanmakta ve romantik ilişkinin dinamiklerini belirleyen birçok faktör bulunmaktadır. Diğer yakın ilişkilerden farklı olarak romantik ilişkilerin başlangıç zamanının ergenlik ve ilk yetişkinlik dönemi olduğu ileri sürülmektedir. Ancak, birçok çalışma, romantik ilişkilerin başlatılması ve sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için ergenlik döneminden ziyade yaşamın erken dönemlerinin önemli olduğunu söylemektedir (Sigelman vd., 2018). Diğer bir ifadeyle, yaşamın erken dönemlerinde ebeveyn-çocuk ilişkilerinin, bireyin yetişkin olarak romantik ilişkiler başlatma ve sürdürme yeteneğini önemli ölçüde etkilediği ileri sürülmekte (Collins ve van Dulmen, 2006) ve literatürde, bu alanda yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır (Hazan ve Shaver, 2017; Roediger vd., 2016). Örneğin, erken çocukluk dönemindeki olumsuz deneyimler ve ilişkisel problemler nedeniyle oluşan bilişsel şemaların sonucunda, erişkinlik döneminde ilişkisel zorluklar yaşanabilmekte ve bu durum, romantik ilişkideki doyumun azalmasına yol açabilmektedir (Rafaeli vd., 2012). Sağlıklı ve destekleyici aile ortamları, çocukların ileriki ilişkilerinde güven duygusu geliştirmelerine yardımcı olmakta ve aile ilişkileriyle beraber, çocukluk döneminde gelişen bağlanma tarzının, yetişkinlikteki romantik ilişkileri etkilediği bilinmektedir (Shaver ve Hazan, 1987). Ebeveynleri arasında sağlam bir ilişki bulunan çocukların genellikle daha yüksek özgüvene sahip oldukları ve ileride daha sağlıklı romantik ilişkiler kurdukları gözlenmektedir (Cummings vd., 2012; Amato ve Sobolewski, 2001). Örneğin, yaşamın ilk yılında temeli atılan güven duygusunun bireyin yetişkinlik dönemindeki ilişkilerini de etkilediği ve benzer bir bağlanma örüntüsünü romantik partnerlerine karşı da sürdürdükleri bulunmuştur (Shaver ve Hazan, 1987). Dolayısıyla, güvenli bağlanma tarzına sahip bireyler genellikle daha sağlıklı ve tatmin edici ilişkilere sahip olma eğilimindedir. Shaver ve Hazan'ın (1987) yaptığı bu çalışmada, güvenli bağlanma biçimine sahip yetişkinlerin, başkalarıyla rahat bir şekilde iletişim kurduğu, yakınlaşmada ve başkalarının kendilerine yaklaşmasında rahat hissettiği ortaya konulmuştur. Benzer şekilde, Meyers ve Landsberger'in (2002) yapmış olduğu çalışmada güvenli bağlanma ile ilişkiden daha yüksek düzeyde tatmin olmanın birbiriyle ilişkili olduğu vurgulanmıştır. Çalışmada, güvenli bağlanma dereceleri, evlilik memnuniyeti düzeyleri ile anlamlı ve olumlu bir şekilde ilişkili bulunmuş, ancak hem

kaçınan hem de kararsız bağlanma derecelerinin, evlilik memnuniyeti ile anlamlı ve ters ilişkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Her ne kadar çocukluk dönemi, romantik ilişkilerin gelişimine katkı sağlasa da ergenlik dönemi, bireylerin cinsel kimliklerini keşfettikleri ve romantik ilişkilerde deneyim kazandıkları önemli bir dönemdir. Bu dönemde, ebeveynlerin kurduğu bağlar yerine, ergenlerin akranları, romantik ilişkiler kurmak için ebeveynlerin yerini alabilmektedir (Seiffge-Krenke, 2003). Diğer bir ifadeyle, Furman ve Wehner'e (1994, 1997), ergenlik dönemindeki romantik aşkın belirleyicisi olarak arkadaş grubunu görürken, erken yetişkinlik dönemindeki romantik ilişkilerde ise, ebeveyn ilişkilerinin daha belirleyici olduğunu ortaya atmıştır. Seiffge-Krenke'e (2003) göre, erken ergenlik döneminde, romantik ilişkiler rastgele ve kısa ömürlü olduğu için olgunlaşmış romantik bağlanmalar olası olmamakta ve erken ergenlik dönemindeki romantik partnerler genellikle arkadaşlar ve akranlardan oluşmaktadır. Daha sonraki süreçte, birey zor zamanlarda bir partner aramakta ve o partnerden destek, rahatlama ve bakım beklemektedir. Cinsel arzular ortaya çıkmaya başladığında, birey cinsel tatmin için romantik partnerine yönelmektedir. Bu farklı ihtiyaçları karşılayarak, romantik partner geç ergenlik veya erken yetişkinlikte önemli bir figür haline gelmektedir. Bununla beraber, ebeveynleriyle ilişkilerinde deneyimledikleri bütünlük, esnek kontrol ve güvenilir ittifakın, ergenlerin genç yetişkinlik dönemlerinde romantik ilişkilerinde mutluluk, bağlılık ve çekicilik deneyimlerini öngörmede etkili olduğu gösterilmiştir (Feldman vd., 1998; Seiffge-Krenke vd., 2001).

Ergenlik döneminde romantik ilişki gelişimi, genellikle ergenlerin sosyal ve duygusal gelişimleriyle yakından ilişkilidir. Ergenlik döneminde romantik ilişkilerde yaşanan deneyimler, bireylerin ileriki ilişkilerindeki davranışlarını ve tercihlerini etkileyebilmektedir. Furman'a (2002) göre, ergenlik döneminde, gençlerin edindiği romantik deneyimler, yetişkinlik dönemindeki romantik ilişkilerinin niteliğini ve uyum düzeyini etkilemektedir. Furman'a göre, ergenlik döneminde karşı cinsle girilen etkileşimler fazlalaşmakta ve bu dönemde edinilen romantik ilişkiler, yetişkinlik dönemindeki ilişkilerin bir provası şeklinde değerlendirilmektedir. Benzer şekilde, Shulman ve Connolly (2013), ergenlerin romantik deneyimlerinin, aynı zamanda, ergenlere ileride yaşayacakları romantik ilişki ve/veya evlilik için bir öğrenme ortamı ve eğitim zemini sağladığını söylemektedir.

Ergenlikle yetişkin dönemi kıyaslandığında, yetişkinlik dönemi, romantik ilişkilerde derinliğin arttığı, bağlılığın güçlendiği; partnerlerin kendilerini ve diğer yönlerini daha fazla ifade ettiği

ve bu nedenle ilişki kalitesinin daha büyük önem taşıdığı bir dönem olarak kabul edilmektedir (Sağkal ve Özdemir, 2018).

Romantik ilişkilere gelişimsel bağlamda bakıldığında, Brown (1999) ergenlik boyunca romantik ilişkilerin gelişiminin temelde dört aşamalı bir sıra izlediğini öne sürmektedir. Her bir aşama, romantik etkinliklerin belirli doğası ve akran ortamının ana özellikleriyle karakterize edilmektedir. *Başlatma aşaması (initiation phase),* ergenlikteki sosyal etkinliklerde bir dönüm noktasını simgeler. Bu aşamada, ön ergen, karşı cinsle yeniden tanışmak ve ilişki kurma yeteneğine güven kazanmak için yeniden yönlendirilmelidir. Bu ilk aşama romantik ilişkinin kalitesi veya özelliklerine odaklanmaz. Buradaki temel amaçlar, kişinin kendilik kavramını genişletmek, kendini 'etkili bir romantik partner' olarak dahil etmek ve potansiyel partnerlerle romantik ilişkiler kurma yeteneğine güven kazanmaktır. Dolayısıyla, odak romantik ilişkide değil, kendinde olmalıdır. Romantik buluşmalar, aynı cinsiyetten akranların bağlamında ve yardımıyla gerçekleşir. Romantik partnerlerle gerçek ilişkiler yüzeysel veya kısa ömürlü ve oldukça tatmin edici olabilir.

İkinci aşama olan statü aşamasında *(status phase),* odak kendinden, başkalarına – akranlara- doğru kayar. Ergenler 'doğru' türde romantik ilişkilere sahip olma ve bu ilişkileri toplumsal olarak kabul gören yollarla başlatma ve sonlandırma zorunluluğu hisseder. 'Yanlış' insanlarla çıkma, ergenlerin grup içindeki durumlarını ciddi şekilde etkileyebileceği bir baskıdır. Bu nedenle, romantik ilişkiler, akran kabulünü elde etmek veya artırmak için kullanılabilir ve bu tür ilişkiler karşılıklı olarak ödüllendirici bir romantik ilişkinin kurulmasını engelleyebilir.

Üçüncü aşama olan *sevgi aşaması (affection phase),* ilişkinin var olduğu bağlamdan romantik ilişkiye kendini kaydırmayı işaret eder ve ergenler daha sürdürülebilir bir romantik ilişkiyi riske atmaktan çekinmezler. Romantizm kişisel ve ilişkisel bir mesele haline gelir; aynı zamanda, akran grubunun etkisi azalır. Sevgi odaklı ilişkilerdeki partnerler, ilişkilerine daha derin bağlılık hisleri oluşturur, birbirlerine daha derin düzeylerde ilgi gösterir ve genellikle daha kapsamlı cinsel etkinliklere katılınır. Bu aşamadaki ergenin akran ağı, aynı cinsiyetten geniş bir kalabalıktan karışık cinsiyetli daha küçük bir arkadaş çemberine düşer. Akranlar bu aşamada önemli işlevler yerine getirir, ancak önceki aşamalarda olduğu gibi romantik ilişkiler üzerinde aynı düzeyde kontrolü uygulayamazlar.

Son olarak, romantik gelişimin dördüncü aşamasında, *bağlanma aşamasında (bonding phase),* bireylerin, sevgi aşaması için tipik ilişki derinliğini korumaları beklenir, ancak bireyler, daha pragmatik bir bakış açısı benimserler. Geç ergenlik veya genç yetişkinlik döneminde

gerçekleşmesi gereken dördüncü bir kayma vardır ve bu romantik ilişkilere önemli bir yeni perspektif katmaktadır. Bu aşamanın merkezi konuları, romantik bir partnerle ömür boyu birlikte kalma olasılıklarıdır. Tipik olarak, romantik partnerler kendilerini bir çift olarak ayrılmaz olarak kabul ederken, farklı kişilikler olarak kalırlar. Bu nedenle, kimlikle ilgili sorular da tekrar gündeme gelebilir. Aslında, romantik ilişkilere bu perspektiften yaklaşma kapasitesi, ergenlikten yetişkinliğe geçişin bir işaret noktası olabilmektedir.

Brown (1999), her bir aşama için belirli yaş düzeylerini belirtmemiş ve farklı aşamalar arasında belirli bir örtüşme olabileceğini de söylemiştir. Ancak, sunduğu araştırmalara dayanarak, başlatma aşamasının genellikle ön ergenlik döneminde, yani ergenlerin yaklaşık 11 ila 13 yaşları arasında gerçekleştiği söylenebilir. Statü aşaması, ergenliğin orta döneminde, yani 14 ila 16 yaşları arasında ve sevgi aşaması, ergenliğin geç döneminde, yani 17 ila 20 yaşları arasında meydana gelir. Son olarak, bağlanma aşaması genç yetişkinliğe geçişte, yani yaklaşık olarak 21 yaşında gerçekleşir (Seiffge-Krenke, 2003).

Başka bir perspektiften, Connolly ve Goldberg (1999) tarafından öne sürülen romantik ilişkinin gelişim aşamaları ise şu şekilde tanımlanmış ve romantik ilişkilerin genellikle dört aşamadan geçtiği öne sürülmüştür: İlk aşama olan, *ilk aşamadaki heves (başlangıçtaki heves) (initial infatuation)* ilişkinin başlangıcında görülür. İlişkinin başlangıcı genellikle çekicilik, flörtleşme ve birbirini tanıma sürecini içerir. İki kişi arasında ilk çekim bu aşamada gerçekleşir ve flörtleşme davranışları ortaya çıkar. Bu dönemde, iki kişi arasındaki ilişki genellikle hafif ve keyiflidir. İkinci aşama olan, *"bağ kurucu romantik ilişki"* veya *"ilişki kurucu romantik ilişkiler" (Affiliative romantic relationships)* dönemi ilişki bir sonraki aşamaya ilerlediğinde görülür. Bu dönemde, bağlanma daha da güçlenir ve ilişki daha derin bir düzeye ulaşır. Çiftlerin, birbirleriyle baş başa olmanın ve zaman geçirmenin yanı sıra, arkadaşları ve çevreleri ile de zaman geçirmeye başlaması çiftlerin ilişki süreçlerinin olumlu şekilde gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bu aşamada, ergenlerin romantik partnerlerle ilk sosyal temasları içinde rahat flört etme, akran grubu bağlamında başlatılır. Üçüncü aşama, *içten romantik ilişkiler (intimate romantic relationships)* aşamasında, ergenler romantik ilişkilerde güven ve deneyim kazandıkça duygusal yakınlık, destek ve güçlü duygularla ifade edilen samimiyetin olasılığı ortaya çıkar ve burada, tutku ve bağlılık duygusal samimiyetle birlikte gelir. Son aşama olan bağlı romantik ilişkiler (*committed romantic relationships),* ergenlik döneminin sonlarında ve genç yetişkinlik yıllarında ortaya çıkar. Bu noktada, bağlılık tutku ve samimiyet ile birleşerek romantik ilişkileri motive eder. Bağlılığın olması, uzun vadeli ilişkilere (evlilik gibi) yol açabilir. Bu aşamalar genel bir çerçeve sunmakta ve her ilişki farklı şekillerde ilerlemektedir.

Connolly ve Goldberg'in modeli, romantik ilişkilerin genel gelişiminde sıkça görülen temel aşamaları tanımlamaktadır.

1.5. Romantik İlişki Doyumu

Romantik ilişki doyumu üzerine yapılmış literatür çalışmaları oldukça geniştir ve çeşitli disiplinlerden gelen araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Bu çalışmalar genellikle psikoloji, sosyoloji ve iletişim alanlarında yoğunlaşmakta ve romantik ilişki doyumunu etkileyen faktörler araştırılmaktadır.

Literatüre bakıldığında, romantik ilişki doyumu, ilişkiye duyulan olumlu duygular veya çekicilik olarak tanımlanabilmektedir (Kelley ve Thibaut, 1978). Bu kavram, partnerle yaşanan olumlu duyguların yanı sıra ilişkinin kişiler arasındaki çekimini ve bağlamını da içermektedir. Romantik ilişki doyumu, ilişkinin sağlığı ve devamı açısından önemli bir belirleyici olabilmekte ve çeşitli faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Bu bağlamda, Rusbult'a (1983) göre, romantik ilişki doyumu, bir bireyin partneriyle olan ilişkisinden aldığı memnuniyetin (tatminin) seviyesini belirten ve bu, partnerine karşı duyulan olumlu duygular ile ilişki çekiminin kişiler arasındaki bağlamda değerlendirilmesini içeren bir kavramdır. Bu kavram, ilişkideki mutluluğu, karşı tarafın sevgi ve ilgisini hissetme düzeyini, ilişkideki kaliteyi değerlendirmesini ve ilişkiden beklentilerin karşılanma derecesini içerir.

Doyum düzeyi, çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir. Bu faktörler arasında bağlanma ve bağlılık düzeyi (güvenli bağlanma gibi), şiddet, sosyal destek, sahip olunan problem çözme becerilerine yönelik özgüvenin yüksek olması, fiziksel sağlık, iletişim kalitesi, partner algısı, sosyal karşılaştırma, sosyodemografik özellikler, karşılıklı anlayış, cinsel uyum, saygı, ilişkideki güven, duygusal düzenleme becerisi, geçmiş deneyim, bellek yanılsaması, çocuk sahibi olmak, yaşam stresleri, ekonomik faktörler gibi unsurlar yer alabilmektedir (Bolger vd., 1998; Bradbury vd. 2000; Buunk ve Ybema, 2003; Cordova vd., 1993; Eğeci ve Gençöz, 2006; Hendrick ve Hendrick, 2006b; Johnson vd., 1992; Karney ve Coombs, 2000; Meyers ve Landsberger, 2002; Righetti vd., 2022; Schoebi ve Randall, 2015; Thomsen ve Gilbert, 1998; VanLaningham vd., 2001; Ward ve Spitze, 1998; Wickrama vd., 1997). Romantik ilişki doyumunu etkileyen bir diğer unsur ise zamandır. Bazı çalışmalar, ilişki doyumu ile zaman arasında U şeklinde bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Bu U şeklindeki ilişki doyumu modeli, araştırma literatüründe en sağlam bulgulardan biri olarak kabul edilmektedir (Glenn, 1990; VanLaningham vd., 2001). Bu model, ilişki doyumunun genellikle ilişkinin başlangıcında yüksek olduğunu, orta dönemlerde hızla azaldığını ve daha sonra tekrar

arttığını öne sürmektedir. Araştırmacılar, bu eğilimin evlilik durumu ve çocuk sahibi olmayla ilişkili olduğunu düşünmektedir (Kurdek, 1998).

Hendrick ve diğerlerinin (1988b) çalışmalarına dayanan doyum bileşeni, romantik ilişkideki bireyin duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarının ne kadar karşılandığını, sevgi, olumlu tutum ve bağlılık gibi birçok farklı öğeyi içermektedir. Romantik ilişki doyumunu etkileyen faktörleri inceleyen bu çalışma, ilişki doyumunu etkileyen faktörleri belirlemeye ve ilişki doyumunu artırmaya yönelik öneriler sunmaktadır.

1.6. Romantik İlişkiyi ve İlişki Doyumunu Açıklamaya Yönelik Kuramlar

Romantik ilişkiler, insan ilişkilerindeki en temel ve derin bağlardan birini oluşturmaktadır. Bu ilişkiler, insanların duygusal, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynamaktadır. Romantik ilişkilerin doğası ve ilişki doyumu konularında pek çok kuram ve yaklaşım bulunmaktadır. Aşağıda, bu kuramlardan birkaçı özetlenecektir.

1.6.1. Karşılıklı Bağımlılık Kuramı

Karşılıklı Bağımlılık Kuramı, Thibault ve Kelley tarafından 1959'da geliştirilmiş bir ilişki teorisidir ve romantik ilişkilerin dinamiklerini, ilişkiyi sürdürmedeki motivasyonu açıklamak ve kavramsallaştırmak için önerilmiştir.

Romantik ilişkilerde, partnerden alınan duygusal destek, anlayış ve yakınlık gibi arzulanan unsurlar genellikle ödül olarak kabul edilmektedir. Ancak, bu yakınlığın sağlanması genellikle bireysel özgürlüğün kısıtlanması, partnerin ihtiyaçlarının önceliği, kişisel isteklerin ertelenmesi gibi bazı bedellerle gelmektedir. Araştırmacılar, romantik ilişkilerde bu değişkenleri matematiksel olarak ele alarak, ödülleri ve bedelleri dengelemeyi ve sonuç olarak ilişkinin olumlu veya olumsuz bir şekilde etkilenme potansiyelini öngörmeyi amaçlayan bir formül geliştirmişlerdir. İlişkideki olumsuz sonuçlara rağmen ilişkiyi sürdürmeye yönlendiren iki faktör daha bulunmaktadır: *karşılaştırma seviyesi* ve *alternatiflerin(seçeneklerin) değerlendirilmesi seviyesi* (Thibault ve Kelley, 1959). Buna göre, *'Karşılaştırma düzeyi'* terimi, bireylerin ilişkilerinde aldıkları ödüllerin ve ödedikleri bedellerin, diğer ilişkilerdeki bireylerin alıp verdikleriyle, kişinin geçmiş ilişki deneyimleriyle, bir ilişkinin nasıl olması gerektiğine yönelik bilgi ve duyumlarına göre kıyaslanmasıdır. *'Alternatifleri karşılaştırma düzeyi'* ise, kişilerin partneri haricinde sahip olduğu diğer alternatiflerin mevcut ilişkideki tatmin olma düzeyini etkileyebileceği olarak tanımlanmaktadır. Bu kavramlar, ilişkideki karar alma sürecini ve ilişkiyi sürdürme eğilimini açıklamak için kullanılmaktadır. Bu kurama göre, bireyler ilişkilerini diğer ilişkilerle karşılaştırması ve alternatifleri değerlendirmesi, bireyin ilişkiye

bağlılık derecesini belirlemektedir. Bu nedenle, ilişkide memnuniyetin artması ve bağlılığın gelişmesi için, ödüllerin bedellerden daha fazla olması ve karşılaştırma seviyelerinin düşük olması gerekmektedir.

1.6.2. Karşılıklı Yatırım Kuramı

İlişki Yatırımı Kuramı, Caryl Rusbult tarafından geliştirilmiş bir teoridir. Bu kuram, romantik ilişkilerde bağlılığın nasıl oluştuğunu ve ilişkilerin sürdürülmesindeki dinamikleri açıklamayı amaçlamaktadır. Temelde, bireylerin ilişkilere yaptıkları yatırımların, ilişkiyi sürdürme eğilimini etkilediğini öne sürmektedir. Rusbult'a (1980,1983) göre, bir ilişkide hissedilen çekim ve memnuniyet, bireyin ilişki sonucu değerini (hem ödüller hem de maliyetler) kendi beklentileri veya karşılaştırma seviyesine göre değerlendirmesine bağlıdır. Bir ilişkiye olan bağlılık, yalnızca ilişki sonucu değil, aynı zamanda mevcut en iyi alternatifin kalitesi ve bireyin ilişkiye yaptığı yatırımın büyüklüğü ile de ilgilidir. Diğer bir ifadeyle, ilişkinin bitmesi durumunda hem içsel hem dışsal yatırımlar kaybedileceği için ilişkiyi sürdürmeyi sağlayan temel faktör ilişkiye yapılan yatırımlardır. Kaynakların içsel veya dışsal yatırımı, ilişkiden ayrılma maliyetlerini artırarak bağlılığı artırır. Bu nedenle, yatırım miktarının artması, alternatif değerinin azalması ve ilişki değerinin artması, devam eden bir ilişkiye olan bağlılığı artırmalıdır. Rusbult (1980, 1983), romantik ilişkilerdeki bireylerin elde edecekleri ödülleri en üst düzeye çıkarmak ve ödeyecekleri bedelleri en aza indirmek için çaba gösterdiklerini ve bu çabaların ilişkiye yapılan bir *yatırımı* temsil ettiğini savunmaktadır.

1.6.3. Adillik Kuramı

Walster ve diğerleri (1978), romantik ilişkilerde adillik (adalet) kuramını açıklamışlar ve çeşitli ilişkilerde adalet/eşitsizlik etkilerini anlama konusunda kullanışlı bir çerçeve sağlamışlardır. Tanım olarak, bir ilişkinin adil oluşu (mesela AB ilişkisi diyelim), katılımcılar A ve B'nin ilişkiye ne kadar katkıda bulunduğuna ve ne kadar kazandığına tamamen bağlı olmaktadır (Austin ve Walster, 1974). Bu kurama göre, romantik ilişkilerde bireyler, karşılıklı olarak adaletin sağlanmasını beklemektedirler. Adalet, her iki tarafın da katkılarının ve kazanımlarının dengeli olduğu bir ilişkiyi ifade etmektedir. Bu kavram, ilişkideki kararların ve paylaşımların adil bir şekilde yapıldığına dair algıyı içermektedir. Bu adalet algısı, ilişkinin sürdürülebilirliği ve memnuniyeti için önemli bir faktördür. İlişkideki adalet duygusunu sağlayan şey, partnerlerin verdikleri ve aldıkları katkıları nasıl algıladıklarıyla yakından ilişkilidir. Bir partner, ilişkiye çok fazla katkı sağlamadığını düşünüp buna karşılık çok fazla ödül aldığını hissederse, bu durumda kendisini suçlu hissedebilir. Diğer yandan, ilişkiye çok fazla bedel ödediğini ve karşılığını alamadığını düşünen bir partner haksızlığa uğramış hissedebilir. Bu

algılar, ilişkideki adalet duygusunu etkiler ve ilişkinin sürdürülebilirliği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Austin ve Walster, 1974). Özetle, Walster ve diğerlerine (1978) göre, adaletli çiftlerin, ilişkilerinden daha mutlu, ilişkilerinden daha memnun ve ilişkinin uzun süreceklerinden daha emin oldukları ortaya atılmıştır.

1.6.4. Bağlanma Temelli Kuram- Bağlanma Kuramı ve Bağlanma Stilleri

Bağlanma Kuramı, John Bowlby (1978) tarafından geliştirilmiş ve öncelikle çocukların ebeveynleriyle olan ilişkilerini açıklamak için kullanılmıştır. Ancak kuram, romantik ilişkiler bağlamında da önemli bir perspektif sunmaktadır. Bu kurama göre, bireylerin yetişkinlik dönemindeki romantik ilişkileri, erken çocukluk dönemlerindeki ebeveynlerle olan bağlanma deneyimlerinden ve geliştirdiği bilişsel modellerden etkilenmektedir. Diğer bir ifadeyle, bir bireyin erken yaşlardaki bakım verenlerle kurduğu ilişkinin niteliğinin, sıcaklığının ve doyumunun, çocuğun hayatı boyunca devam eden güvenli veya güvensiz bir bağlanma modeliyle sonuçlanacağını öne sürmektedir. Bu dönemde, bireyin temel ihtiyaçları doğru şekilde karşılanırsa, çocukta bir güven duygusu oluşur ve çocuk ihtiyaçlarının karşılanmayacağı konusunda endişe duymamaktadır (Holmes, 2014). Bağlanma, bir kişinin kendini güvende hissetme ve başkalarına güven duyma yeteneğiyle ilgilidir. Bağlanma figürleri olarak adlandırılan önemli kişilere olan bağlılık ve bu kişilere yönelik beklentiler, romantik ilişkilerde de belirleyici olabilmektedir (Shaver ve Hazan, 1987). Dolayısıyla, bu kuram, romantik ilişkilerin gelişimi ve sağlığı üzerinde önemli bir etkiye sahip olan bireyler arasındaki duygusal bağlanmayı vurgulamaktadır.

Bowbly'nin bağlanma kuramını temel alarak, Ainsworth ve diğerleri (1969) tarafından yapılan çalışma, bağlanma davranışında bireysel farklılıkların var olabileceğini göstermiş *ve Yabancı Durum Değerlendirmesi* deneyi ile bebeklerde üç farklı bağlanma modeli tanımlamıştır: *Güvenli, kaygılı/kararsız ve kaçınan.* Bu bağlamda, güvenli bağlanma, kendine güven, sosyal ve romantik ilişki kurabilme ve sürdürebilme yeteneği için ana kaynaklardan birini oluşturmaktadır (Ainsworth vd., 2015).

Yukarıda belirtildiği gibi, yetişkinlikteki romantik ilişkilerde, sevgi genellikle bebeklik veya çocukluk döneminde bakım veren figürle kurulan bağlanma ile benzer bir şekilde yorumlanmaktadır. Shaver ve Hazan (1987) ve Hazan ve Shaver (2017) tarafından yapılan çalışmalar, Bowlby ve Ainsworth'un bağlanma teorisi ve temel bağlanma stillerinin, yetişkinlikteki romantik ilişkilerin davranışlarını da etkilediğini öne sürmektedir. Diğer bir ifadeyle, yaşamın ilk yılında temeli atılan güven duygusunun bireyin yetişkinlik dönemindeki

ilişkilerini de etkilediği ve benzer bir bağlanma örüntüsünü romantik partnerlerine karşı da sürdürdükleri bulunmuştur. Bu da Ainsworth'un bağlanma yaklaşımında ortaya attığı üç bağlanma stiline benzemektedir. Güvenli bağlanma, kaygılı/kararsız bağlanma ve kaçınan bağlanma tarzları, yetişkinlerin ebeveynleriyle ilişkilerine dair çocukluk anıları ve erken çocukluk deneyimleriyle şekillenen iç çalışma modelleriyle ilişkilendirilmiştir.

1.7. Alkol ve Madde Kullanımı Tarihçesi ve Tanımı

Alkol ve alkol dışı maddelerin kullanım alışkanlıklarının tarihçesi oldukça uzun, karmaşık ve eskidir (Köknel, 1998). Alkol, insanlar tarafından kullanılan en eski psikoaktif maddelerden biri olan afyonla birlikte yer almakta ve hala en sık tercih edilen eğlence amaçlı maddelerden biri olma özelliğini korumaktadır. Bugün, alkolün zararlı olmayan kullanımı genellikle kutlamalar, dinlenme ve sosyal etkinliklerle ilişkilendirilmektedir (Robinson ve Adinoff, 2016).

Anadolu, Mezopotamya, Mısır ve Akdeniz bölgesinde kurulan eski medeniyetlerin alkol kullandıkları bilinmekte (Köknel, 1998) ve insanlık tarihinde alkol, sosyal, dini ve tıbbi amaçlarla binlerce yıldır kullanılmaktadır. Alkole olan ilgi ve üretim, tarımın ve yerleşik hayata geçişin hemen sonrasına, yani M.Ö. 8000'li yıllara kadar uzanmaktadır (Çakmak ve Evren, 2006). Antik Mısırlılar için bira ve şarap önemli kaynaklar olmuştur. M.Ö. 4000 civarında yapılan resimler, Mısırlıların bu maddeleri tıbbi ve beslenme amaçlarıyla kullanmanın yanı sıra dini ve diğer kültürel uygulamalarda da kullandıklarını göstermektedir. Alkol tüketimi, antik Çin toplumunun her kesiminde yaygın olmakla beraber, imparatorluğun önemli gelir kaynaklarından biri olarak hizmet etmiştir. M.Ö. 2200'lere ait belgelerde Hammurabi Kanunlarında şarabın yapılışı ve kullanımı ile ilişkili kurallar bulunmuştur (Hanson, 2013).

Alkol kelimesi (Arapça al-kuhl kelimesinden), bir şeyin temel bir özelliğini veya ruhunu ifade etme anlamına gelmekte ve maddenin gizemli nitelikleri birçok kültürde, özellikle de dini deneyimlerle ilişkilendirilmektedir (Sournia ve Porter, 1990; White 1998). Alkolün din ve ilahiyatla ilişkilendirilmesi, eski Babil ve antik Yunanistan gibi bölgelerde yaygın olmuştur. Antik Mezopotamya ve Mısır'da, şarap ve bira gibi içecekler ritüel törenlerde ve dini ayinlerde kullanılmıştır. Antik Yunan ve Roma toplumlarında da alkol, sosyal etkileşimlerin bir parçası olarak yaygın olarak tüketilmiştir. Hatta bu dönemlerde, şarap kutsal bir değere sahip olmuş ve Roma'da Bacchus (Baküs), Atina'da ise Dionysus (Dionisos) olarak adlandırılan içki ve şarap tanrıları bulunmuştur (Köknel,1998).

İlkçağ dinlerine bakıldığında, genellikle alkol tüketimine çeşitli kısıtlamalar getirmiş, ancak dini törenlerde alkol tüketimini teşvik etmiştir (Arıkan vd., 2008).

Orta Çağ'da, Avrupalılar Araplardan gelişmiş damıtma tekniklerini almış, manastırlar alkol üretiminin merkezi haline gelmiş ve birçok Avrupa ülkesinde bira ve şarap üretimi yaygınlaşmıştır (Arıkan vd., 2008). Ayrıca, Orta Çağ'da, tıbbi amaçlarla da alkol kullanımı artmıştır (Mckim, 2000). Avustralya'da yerli kabilelerinin birkaç istisnası dışında (Avrupalıların gelmeden önce alkol neredeyse hiç kullanılmadığı topluluklar), alkol, büyük miktarlarda tüketilmiştir. İngiltere'de 13. yüzyılda, bira yapım sürecinin bilgisinin yayılmasıyla, alkol çocuklar ve yetişkinler için hem bir besin kaynağı hem de ticaret malzemesi haline gelmiştir (Davenport-Hines, 2003).

15. yüzyılın ikinci yarısından 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar geçen yaklaşık üç asırlık dönemi kapsayan Yeniçağ'da, Avrupa'da kolonileşme süreciyle birlikte, içki ticareti büyük ölçüde artmış ve alkol kullanımı daha geniş kitlelere yayılmıştır. Sanayi Devrimi ile, alkol üretimi ve tüketimi endüstriyelleşmiş ve daha erişilebilir hale gelmiştir. Alkol kullanımı Rönesans döneminde de belirginleşmiş ve biralar Amerika'nın erken ekonomisinde önemli bir yer tutmuştur (Davenport-Hines, 2003). 18. yüzyılda Avrupa'nın alt sınıflarında alkol kullanımı yaygınlaşmış ve 19. yüzyılda Amerika'da doruk noktasına ulaşmıştır. 19. yüzyılda, alkol bağımlılığı ve kötüye kullanımı önemli bir toplumsal sorun haline gelmiştir (Ruiz, 2000). Alkol yasağı gibi politikaların uygulandığı dönemlerde bile, alkol tüketimi halk arasında yaygın olarak devam etmiştir.

20. yüzyılın başlarında tıbbi bilginin ve kamu farkındalığının artmasıyla birlikte, alkol bağımlılığı ve kötüye kullanımının tedavisi ve önlenmesi için çabalar artmıştır. Günümüzde, alkol ve diğer maddelerin kullanımına yönelik kamu politikaları ve tedavi yöntemleri sürekli olarak gözden geçirilip geliştirilmektedir. Bu durum, alkol ve madde kullanımının tarihsel evrimini anlamamıza ve gelecekteki önleme ve tedavi stratejilerini şekillendirmemize yardımcı olmaktadır.

Amerikalı Dr. Benjamin Rush (1790), aşırı alkol kullanımını ahlaki bir zayıflık olarak değil bir hastalık olarak tanımlamış ve bu hastalığın tedavisini alkolden tamamen kaçınmak olarak belirlemiştir (Ruiz,2000). Alkolizm terimini ilk olarak 1849 yılında İsviçreli bir halk sağlığı uzmanı olan Magnus Huss tarafından dile getirilmiştir. 19. yüzyılın ortalarına dayanan ve İsveçli Doktor Magnus Huss'a kadar uzanan 'alkolizm' terimi, 1885'te bile alkolizm kavram kargaşası yaratmıştır. 1977'de DSÖ tarafından atanan bir uzman grubu, 'alkolizm' terimine o kadar çeşitli anlamlar yüklendiğini görmüş, bunun yerine 'alkol bağımlılık sendromu' teriminin

kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Ancak 'alkolizm' terimi hala yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Björ, 1988; Çakmak ve Evren, 2006).

İlk kez ‘alkolizm’ terimini kullanan Huss, alkolizmi sinir sistemi belirtileri sendromu olarak tanımlamıştır. Organik değişiklikler, alkol kötüye kullanımından başka nedenlere de bağlı olabilmiş ve Huss, bunları alkolizmin 'komplikasyonları' olarak görmeyi tercih etmiştir. Ayrıca Huss, kullanım ile kötüye kullanım arasında net bir bağlantı görmüştür (Björ, 1988). Elvin Morton Jellinek ise 1900’lü yılların başında alkolizmi bir hastalık olarak tanımlamıştır (Arıkan vd., 2008). Günümüzde, alkolizm ve alkol bağımlılığı birçok araştırmaya konu olmakta, genetik faktörlerden, kişilik özelliklerine, öğrenme mekanizmalarından, psikososyal etkenlere ve aile sistemlerine kadar çok yönlü olarak ele alınmaktadır. Günümüzde, alkol kullanımı, sosyal içicilikten alkol bağımlılığına kadar geniş bir yelpazeye uzanmaktadır.

Becker’e (2008) göre, alkol bağımlılığı, kompleks ve dinamik bir süreç olup, alkol tüketimi durdurulduğunda veya önemli ölçüde azaltıldığında ortaya çıkan geri çekilme belirtileri -beyin ödül ve stres sistemlerinde temel değişiklikler- olarak karakterize edilmektedir. Bununla beraber, alkol bağımlılığının, organizmanın alkol tüketimi üzerinde uygun davranışsal kontrolü sağlamak için yetersiz olduğu ve sürekli bir işlevsel bozukluk durumu (yani, allostatik durum) olduğu düşünülmektedir (Becker, 2008). Çakmak ve Evren’e (2006) göre, alkol bağımlılığı, bireyin beden ve zihin sağlığını, aile, sosyal ve işlevselliğini ciddi derecede etkileyecek şekilde aşırı ve tekrarlayıcı bir biçimde alkol tüketme, alkol alma isteğini kontrol edememe ve bu davranışı durduramama durumu olarak tanımlanmaktadır.

Madde kullanımının tarihçesine bakıldığında, madde kullanımı insanlık tarihi boyunca farklı kültürlerde ve dönemlerde değişiklik göstermiştir. İnsanlar, çeşitli maddeleri tıbbi, dini, zihinsel ve sosyal amaçlarla kullanmışlardır. Farklı kültürlerde farklı amaçlarla kullanılan maddeler, zaman içinde insanların göç etmesi, birbirleriyle ticaret yapması ve savaşlar gibi etkileşimlerle yayılmıştır (Işık, 2013).

Dönmezer'e (1975) göre (aktaran Seyman, 2000) uyuşturucu (veya psikoaktif) madde terimi; genellikle tıp alanında kullanılan bir terim olmakla birlikte, hukuki bir nitelik de taşımaktadır. Bu terim, Yunanca "narke" kelimesinden türetilmiş olup, uyuşturucu etkisi olan ve kişide bağımlılık yaratan maddeler için kullanılmaktadır.

Psikoaktif ilaçların tarihi, onları yetiştiren ve kullanan insanların yaşam ve tarihleriyle sıkı bir şekilde örülmüştür. İnsanların muhtemelen bildiği ilk ilaçlardan biri olan afyon (opiyum/opiyat) ve türevleri, binlerce yıldır insan yetiştiricileriyle ilişkilendirilmiştir (Booth, 1999; Davenport-

Hines, 2003). Antik dünyada afyonun etkilerine dair bilgiler muhtemelen Mısır, Balkanlar veya Karadeniz'den gelmiş ve madde, oldukça basit toplama ve hazırlama yöntemleriyle elde edilmiştir. Arap tüccarlarının Pers, Hindistan, Çin, Kuzey Afrika ve İspanya boyunca afyonu yaymaları, eski dünyada uyuşturucunun hızla yayılmasına olanak tanımış ve maddenin özellikleri ve kullanımlarına dair iyi bilinen yazılı kayıtlar bırakmıştır. Avrupalıların 19. yüzyılda morfini tıbbi olmayan amaçlar için deneyimledikleri ve aynı zamanda doktorların da ilacın negatif etkilerini özellikle uzun süreli tıbbi kullanımla ilişkilendirmeye başladığı görülmektedir (Robinson ve Adinoff, 2016).

Kenevir (bilinen diğer adlarıyla marihuana, Hint keneviri) kullanımına dair kanıtlar, Avrupa ve Tayvan'da on binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Kenevirin Afganistan'da ortaya çıktığına inanılsa da Avrupa, Arabistan, Fransa, Asya ve Kuzey ile Güney Afrika'da yetiştirilmiş ve modern Çin, Japonya, Hindistan ve diğer bazı ülkelerin kültürlerinde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bitkinin popülerliği, eski Çin'de ağrı kesici özelliklerinin iyi bilinmesi ve M.S. 1. yüzyıla kadar uzanan farmakoloji kitaplarında kaydedilmesi nedeniyle tıbbi kullanımından da gelmektedir (Robinson ve Adinoff, 2016). Tıbbi hastalıkların tedavisinde kenevirin tarihsel kullanımı, baş ağrısı, dizanteri ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar gibi rahatsızlıkları tedavi etmek için Hindistan'ın eski halkları tarafından belgelenmiştir (Davenport-Hines, 2003). Eski Çin'de kenevirin cerrahi ile ilişkilendirilen ağrıları hafifletmek için, Japonya'da hastalığın nedeni olarak inanılan kötü ruhları uzaklaştırmak için ve eski Yunanlar arasında kulak ağrılarına çare olarak kullanıldığı bilinmektedir (Abel, 1980). 17. ve 18. yüzyıl Avrupa'sında, kenevirin iddia edilen antibiyotik ve analjezik etkileri için kullanımı yaygınlaşmış ve bir sedatif/halusinojen olarak kabul edilmiştir. Hindistan'da, çeşitli formlarda kenevir hazırlıkları rekreasyonel olarak kullanılmıştır. Bunlar arasında bhang, ganja ve charas (yani haşhaş) bulunmaktadır. Kenevirin kullanımı zaman içinde, birçok hastalık için halk arasında çare olarak devam etmiştir. Rekreasyonel bir uyuşturucu olarak kullanımı sonunda daha yaygın hale gelmiş olsa da ilacın tıbbi özelliklerine olan ilgi 19. yüzyılın ortalarında tekrar popüler hale gelene kadar sınırlı bir şekilde kalmıştır (Robinson ve Adinoff, 2016).

Kokainin kendi tarihi, türetildiği koka bitkisine kıyasla oldukça kısadır, ancak her iki madde de tarihte uzun süredir yer almaktadır. Kokain, binlerce yıldır günümüz Kolombiya ve Bolivya'nın bulunduğu yerlerde yabani olarak yetişen koka bitkisinin (Erythroxylum coca) yapraklarında bulunan alkaloitlerden biridir. Yaprakların işlevsel kullanımının yanı sıra, İnka halkı tarafından da kutsal kabul edilmiş ve kutsal ibadette kullanılmıştır. Bitkinin sıcak ve nemli tropikal iklimlerde yetiştirilmesi nedeniyle, Avrupa'da seraların ortaya çıkmasıyla 1700'lerde

yetiştirilmeye başlanmıştır. 19. yüzyılın ortalarında, Avrupa'da kokain, koka yaprağının aktif bileşeni olarak izole edilmiş ve kokain, Amerikan ilaç şirketleri tarafından ve bazı önemli tıp çevreleri tarafından, bağımlılık yapmayan nitelikleri ve tehlikeli 'morfin alışkanlığından' insanları kurtarma potansiyeli nedeniyle övülmüştür. Kokain, 19. yüzyılın sonlarında popüler içeceklerde bulunmasıyla ünlüdür, ancak kokainin bağımlılık yapmayan bir harika bir ilaç olarak algısı kısa ömürlü olmuş ve o zamandan beri kokain, tıpta giderek daha az kullanılmıştır (Robinson ve Adinoff, 2016). Bugün, kokain en yaygın olarak kulak burun boğaz uzmanları tarafından damar büzücü özelliklere sahip lokal bir anestezik olarak kullanılmaktadır (Levy ve Freye,2 009; Long vd., 2004).

Literatürde madde, 'bağımlılığa ya da kötüye kullanıma yol açabilecek, duygu, durum, biliş gibi beyin işlevlerinde değişikliğe yol açan, farklı yollarla alınabilen her türlü kimyasal' olarak tanımlanmaktadır (Çakmak ve Evren, 2006).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Uluslararası Hastalık Sınıflandırması el kitabı olan International Classification of Diseases (ICD) 11 (2024), *'Mortalite ve Morbidite İstatistiklerine'* göre, madde kullanımına bağlı bozukluklar, psikoaktif maddelerin tek dozda veya tekrarlanan kullanımında ortaya çıkan bozuklukları içermektedir. On dört farklı psikoaktif madde sınıfıyla ilgili bozukluklar tanımlanmıştır. Bu maddelerin ödüllendirici etkileri, hoş veya çekici psikoaktif etkiler üretmekte, ancak uzun süreli kullanımı bağımlılığa yol açabilmekte ve hem zihinsel hem de fiziksel sağlık üzerinde ciddi zararlar verebilmektedir. Psikoaktif olmayan maddelerin zararlı kullanımı ve davranışsal bağımlılıklara bağlı bozukluklar da bu kategoriye dahil edilmektedir.

Yeşilay'ın (b.t.) web sitesinde yer alan bilgilere göre, *Madde bağımlılığı*, Uluslararası Hastalık Sınıflandırması El Kitabı'nın (ICD-11) yayımladığı 11. revizyonda *"madde kullanımına bağlı bozukluklar"* başlığı altında yer almaktadır. Vücuda girdiğinde davranışsal, ruhsal ve fiziksel değişikliklere neden olan ve bağımlılığa yol açabilen kimyasal maddelere bağımlılık yapan maddeler olarak adlandırılmaktadır. Bu maddeler tıbbi terimlerde genellikle psikoaktif maddeler olarak anılmaktadır. Madde bağımlılığının temel özelliği, kişinin zararlı etkilerine rağmen madde kullanımını kontrol edemeyeceğine dair bilişsel ve davranışsal bozuklukların yanı sıra fizyolojik belirtilerin de bulunmasıdır (Çakmak ve Ögel 2000; Özden 2019).

Bugün, madde kullanımıyla ilgili olarak tıbbi tedavi, hukuki düzenlemeler ve toplumsal farkındalık gibi çeşitli alanlarda çalışmalar yapılmaktadır. Madde kullanımının tarihçesi, günümüzdeki politika ve tedavi stratejilerini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır.

1.8. Alkol ve Madde Kullanımı Epidemiyoloji

Alkol ve madde kullanım bozukluklarının epidemiyolojisi, genellikle çeşitli araştırma çalışmaları ve veri analizleriyle belirlenir. Bu bozuklukların yaygınlığı, risk faktörleri ve ilişkili etmenlerin anlaşılması için geniş kapsamlı çalışmalar yürütülmektedir.

Alkol kullanımı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de önemli bir sağlık sorunudur. Dünya sağlık örgütü (DSÖ)'nün 22 Aralık 2023 tarihinde yayınladığı raporda,

- 'Alkol, toksik, psikoaktif ve bağımlılık yapıcı bir madde olup, tüketimi 7 çeşit kanser dahil olmak üzere 200'den fazla hastalık ve durumla ilişkilendirilmektedir.
- Bir ülkede kişi başına düşen alkol tüketimi, o ülkedeki alkolle ilişkili zararların, özellikle alkol kullanım bozukluklarının yaygınlığıyla yakından ilişkilendirilmektedir.
- DSÖ Avrupa Bölgesi, dünyadaki en yüksek alkol tüketim oranına ve buna bağlı sağlık sorunları ile ölümlere sahiptir.
- DSÖ Avrupa Bölgesi'nde her 10 ölümden biri alkol tüketimine bağlıdır ve bölgede yılda yaklaşık 1 milyon kişi alkol nedeniyle ölmektedir, bu da dünya genelindeki 3 milyon ölümün üçte birine eşittir. Bu, DSÖ Avrupa Bölgesi'nde alkolle ilişkili ölümlerin küresel ortalamanın yaklaşık üç katı olduğu anlamına gelmektedir.
- Avrupa Birliği, DSÖ Avrupa Bölgesi nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturarak dünyadaki en fazla alkol tüketilen bölgedir; en yüksek kişi başına alkol tüketen 10 ülkeden 7'si Avrupa Birliği üyesidir.
- Az miktarda alkol tüketimi bile kanser riskini artırmakta ve tüketim arttıkça risk de artmaktadır.
- Alkol içeren her türlü içecek kansere neden olabilmektedir çünkü içerdikleri etanol ve vücutta üretilen asetaldehit kanserojendir.
- Alkol, gelişmekte olan beyni etkileyerek karar verme ve öz kontrol yeteneğini zayıflatmaktadır. Beyin yaklaşık 25 yaşına kadar gelişir ve genç yaşta alkol tüketimi ileride alkol kullanım bozukluğu riskini arttırabilmektedir.
- DSÖ Avrupa Bölgesi'nde 19-24 yaş arası ölümlerin dörtte biri alkol tüketiminden kaynaklanmaktadır ve bu ölümler genellikle yaralanmalardan dolayıdır.
- Düşük gelirli toplumlar, alkol tüketiminden diğer gruplara göre daha fazla zarar görmektedir. Alkol tüketiminin azaltılması, bu gruplar için faydalıdır ve sağlık eşitsizliklerini azaltmaktadır

- Alkol tüketimi ve zararlarını azaltmanın en etkili üç stratejisi, alkol erişilebilirliğini azaltmak (özellikle vergilendirme yoluyla), bulunabilirliğini kısıtlamak ve reklamları sınırlamak veya yasaklamaktır.'

Türkiye'deki alkol tüketiminin genel popülasyondaki dağılımı tam olarak bilinmemektedir, çünkü alkol tüketimi üzerine yapılan araştırmalar genellikle sınırlı katılımcı sayısına sahip ve kısıtlı niteliktedir. Ancak, ülkemizde alkol ve madde kullanım oranının, bazı diğer ülkelere kıyasla daha düşük olduğu ifade edilebilmektedir (Ögel vd., 1998). Türkcan'ın (1999) yapmış olduğu bir çalışmada, üniversite öğrencileri arasında alkol kullanımının lise öğrencilerinden daha fazla olduğu ve yıllar içinde arttığı görülmüştür. Arıkan ve diğerlerinin (1996), Ankara'da yarı kentsel bir bölgede yaptığı epidemiyoloji araştırmasında, genel popülasyonda yaşam boyu alkol bağımlılığı sıklığının %0,9 olduğu, erkeklerde ise bu oranın %1.9 olduğu tespit edilmiştir. Sınırlı sayıda yapılan araştırmalar, alkol ve madde bağımlılığının erkekler arasında daha yaygın olduğunu göstermektedir; ancak son yıllarda, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de genç kadınlar arasında alkol ve madde kullanımının hızla arttığına işaret etmektedir (Altıntoprak vd., 2008).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) hazırladığı ve 01 Haziran 2023 tarihinde yayınlanan *'Türkiye Sağlık Araştırmaları 2022'* raporunda, alkol kullanan 15 yaş ve üstü bireylerin oranı %12.1 olmuştur. Son 12 ay içinde, alkol kullanan 15 yaş ve üstü bireylerin oranı 2019 yılında %14.9 iken 2022 yılında azalarak %12.1 olmuştur. Bu oranın 2022 yılında erkeklerde %18.4, kadınlarda ise %5.9 olduğu tespit edilmiştir. Alkol kullanmayan bireylerin (daha önce kullanan ve hiç kullanmayanlar) oranı ise, 2019 yılında %85.1 iken 2022 yılında artarak %87.9 olmuştur.

T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (2018) tarafından hazırlanan, Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı 2018 *'Türkiye genel nüfusta, tütün, alkol ve madde kullanımına yönelik tutum ve davranış araştırma raporuna'* göre,

- Katılımcıların %22.1'i (9436 kişi) hayatında en az bir kere alkollü içecekleri kullanmıştır (yaşam boyu prevalans). Erkeklerde bu oran %34.3 iken kadınlarda %10.7'dir. Alkollü içecekleri ilk kez deneme yaşı ortalaması 19.94 olarak ölçülmüştür. Son 12 ay içinde, alkollü içecek kullanım prevalansı % 12.6 iken (5407 kişi), son 1 ay içinde, bu prevalans %8.6 olarak (3660 kişi) bulunmuştur.

Dünya Sağlık Örgütü'nün '*Global alkol ve sağlık durumu raporu 2018'* (*global status report on alcohol and health 2018*) verileri değerlendirildiğinde, Türkiye'de 2016 yılında alkol başına düşen kaydedilmiş alkol tüketimi (15+ yaş) (saf alkol cinsinden litre olarak), alkol türüne göre

şu şekilde sıralanmaktadır: %57 bira, %34 Spritz, %9 şarap. Aynı raporun, 2016 Türkiye alkol kullanım bozukluklarının ve alkol bağımlılığının yaygınlığı (%), sonuçlarına bakıldığında, oranlar olarak görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2

Türkiye 2016 yılında alkol kullanım bozuklukları ve alkol bağımlılığı yaygınlığı (%)

	Alkol kullanım bozuklukları %	***Alkol bağımlılığı %***
Erkek	8.1	2.5
Kadın	1.7	0.7
Her iki cinsiyet	4.8	1.6
DSÖ Avrupa Bölgesi	8.8	3.7

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (United Nations Office on Drugs and Crime) 2023 *'Dünya uyuşturucu raporuna (World drug report-executive summary)'* göre, uyuşturucu kullanımı dünya çapında hala yüksek seviyededir. 2021 yılında, dünya genelinde 15-64 yaş aralığındaki her 17 kişiden biri son 12 ay içinde bir uyuşturucu kullanmıştır. Tahmini kullanıcı sayısı 2011'de 240 milyondan 2021'de 296 milyona (15-64 yaş aralığındaki küresel nüfusun %5.8'i) yükselmiştir. 2021 yılında tahmini 219 milyon kullanıcıyla esrar hala en çok kullanılan uyuşturucu olmuştur (%4.3'ü küresel yetişkin nüfusu). Uyuşturucunun kullanımı artmakta ve küresel olarak esrar kullanıcılarının çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır (%70 civarı). 2021'de, tahminlere göre 36 milyon kişi amfetaminler, 22 milyon kişi kokain ve 20 milyon kişi "ecstasy" türü maddeler kullanmıştır. Kadın kullanıcıların oranı amfetamin türü uyarıcılar için (%45'i kadın) ve tıbbi olmayan ilaç kullanımında (%45 ila %49 arası) daha yüksektir. Erkeklerin oranı ise opiyat kullanıcılarında (%75) ve kokain kullanıcılarında (%73) daha yüksektir.

Madde kullanımı ile ilgili yaygınlık söz konusu olduğunda, Avrupa Birliği Yayın Ofisinin yayınladığı *Avrupa uyuşturucu raporuna* (2022) göre, Avrupa Birliği genelinde uyuşturucu kullanımı ve erişimi yüksek seviyelerde devam etmektedir, ancak ülkeler arasında farklılıklar bulunmaktadır. 15-64 yaş arası yetişkinlerin yaklaşık %29'u (83.4 milyon kişi) yasa dışı uyuşturucu kullanmaktadır. Kullanım oranı erkeklerde (50.5 milyon), kadınlara (33 milyon)

kıyasla daha yüksektir. Esrar, 22 milyondan fazla kullanıcıyla en yaygın kullanılan maddedir. Uyarıcılardan kokain, MDMA ve amfetamin en çok bildirilen maddelerdir: 3.5 milyon kişi kokain, 2,6 milyon kişi MDMA ve 2 milyon kişi amfetamin kullanmıştır. Yaklaşık 1 milyon Avrupalı eroin veya başka bir yasa dışı opiyat kullanmıştır. Opiyat kullanımı, uyuşturucuya bağlı zararlarda büyük bir paya sahiptir ve 2020'de bildirilen ölümcül doz aşımlarının dörtte üçünde opiyatlar bulunmaktadır. Uyuşturucu sorunu yaşayanlar genellikle birden fazla madde kullanmaktadır ve tüketim düzenleri karmaşıklaşmaktadır. Bu karmaşıklık, uyuşturucu kullanımının ruh sağlığı problemleri, evsizlik, gençlerin suç işlemesi ve savunmasız bireylerin istismarı gibi sağlık ve toplumsal sorunlarla bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de madde kullanım yaygınlığı üzerine yapılan araştırmaların sayısının sınırlı olduğu görülmektedir. Çoğu araştırma, okullarda yapılan anket çalışmaları olup, yüz yüze araştırmalar nadirdir. Mevcut veriler, madde kullanımının giderek arttığını göstermektedir, ancak bu oranlar Avrupa ve ABD'ye kıyasla daha düşüktür (Ögel, 2005). T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (2018) tarafından hazırlanan, Narkotik Suçlarla Mücadele Başkanlığı '*2018 Türkiye genel nüfusta, tütün, alkol ve madde kullanımına yönelik tutum ve davranış araştırma raporuna'* göre,

- *İlaç kullanımına ilişkin bulgulara bakıldığında, (Yatıştırıcı, sakinleştirici, uyku verici, vücut geliştirici, dikkati etkileyici veya arttırıcı vb.),* incelenenlerin %5.8'i (2498 kişi) hayatında en az bir kere yatıştırıcı/sakinleştirici ilaç kullanmıştır (yaşam boyu prevalans). Erkeklerde bu oran %3.9 iken kadınlarda %7.7'dir. Öte yandan ilaçları ilk kez kullanma yaşı ortalaması 32.26 olarak ölçülmüştür. Son 12 ay içinde, ilaç kullanım prevalansı % 2.8 iken (1192 kişi), son 1 ay içinde, bu prevalans %2.3 olarak (979 kişi) bulunmuştur.
- *Madde kullanımına ilişkin bulgulara bakıldığında,* incelenenlerin %3.1'i (1.338 kişi) hayatında en az bir kere madde kullanmıştır (yaşam boyu prevalans). Araştırmada hayatında en az bir kere madde kullananların %94'ü erkek, %6'sı ise kadındır. Kadınlarda hayatında en az bir kere madde kullanım oranı %0,3 iken erkeklerde bu oran %6,1'dir.

Hayatında en az bir kere madde kullananların yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde;

- 15-24 yaş grubu %35.4,
- 25-34 yaş grubu %30,
- 35-44 yaş grubu %18.3,

- 45-54 yaş grubu %7.8,
- 55-64 yaş grubu %8.5 olduğu görülmüştür.

En yoğun yaş grubu 15-34 yaş grubudur (%65). Maddeyi ilk kullanım yaş ortalaması 19'dur.

- *Esrar kullanımına ilişkin bulgulara bakıldığında,* hayatında en az bir kere madde kullananalar içerisinde esrar en çok kullanılan madde olarak belirlendiğinden ve diğer maddelerin çok düşük sıklıkta kullanıldığı belirlendiğinden esrar kullanımı ayrıca incelenmiştir. İncelenenlerin %2.7si (1165 kişi) hayatında en az bir kere esrar kullanmıştır (yaşam boyu prevalans). Esrarı, ilk kez deneme yaşı ortalaması 19 olarak ölçülmüştür. Son 12 ay içinde, esrar kullanım prevalansı % 1.1 iken (475 kişi), son 1 ay içinde, bu prevalans %0.8 olarak (323 kişi) bulunmuştur.

Bu araştırma, 2018 yılında Türkiye'yi temsilen kesitsel olarak seçilen bir örneklem üzerinden yürütülmüş ve araştırmaya 42.754 kişi katılmıştır.

T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (2023) tarafından hazırlanan, Narkotik Suçlarla Mücadele Başkanlığı *'2023 Türkiye uyuşturucu raporuna'* göre,

- Alkol ve nikotin kullanım bozukluklarının tanı kodları dışarıda bırakıldığında, 2022'de sadece tedavi merkezlerine yapılan toplam ayaktan tedavi başvuru sayısı 302.911'dir. Bunların 113.981'i denetimli serbestlik kapsamında yönlendirilenlerdir.
- Türkiye'deki 135 tedavi merkezinin 59'unda yatarak tedavi hizmeti sunulmaktadır. 2022'de yataklı tedavi merkezlerine yapılan başvuru sayısı 18.187'dir. Bu sayıdan tekrarlayan vakalar çıkarıldığında, elde edilen toplam tekil kişi sayısı 14.042'dir.
- 2022'de tedaviye başvuranların %60.1'i ilk defa tedavi gördüklerini, %39.9'u ise daha önce tedavi gördüklerini belirtmiştir. 2022 yılında yatarak tedavi görenlerin cinsiyete göre dağılımları incelendiğinde, %92.3'ünün erkek, %7.7'sinin kadın olduğu anlaşılmaktadır.
- Tedaviye başvuran hastaların yaş ortalaması 29,45 olarak ölçülmüştür. Tedavi alanların yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, tedaviye başvuranların yoğunluğunun 25-34 yaş aralığında olduğu ve bu yaş grubundaki hastaların toplam hastalara oranının %52.6 olduğu görülmektedir.
- 2022 yılında tedavi gören hastaların tedavi gördükleri madde türlerine göre dağılımları incelendiğinde;
    - %37.4'ünün eroinden (2021 %43),

- %37.8'inin metamfetaminden (2021 %25.6),
- %7'sinin esrardan (2021 %11.6),
- %1.3'ünün sentetik kannabinoidden (2021 %5.8),
- %7'sinin diğer opiyatlardan (2021 %4.2),
- %2.9'unun kokainden (2021 %2.7),
- %0.6'sının ecstasyden (2021 %0.8),
- %0.7'sinin uçucu maddeden (2021 %1.1),
- %5.4'ünün ise diğer maddelerden (2021 %5.2) tedavi olduğu görülmüştür.

- 2022 yılında 246 doğrudan madde bağlantılı ölüm meydana gelmiştir. Ölenlerden, %89'u (219) erkek, %11'i (27) kadındır. Uyuşturucu bağlantılı ölüm vakalarının 2022 yılında %62.2'sinin sebebi çoklu madde kullanımından kaynaklanmaktadır.
- 2022 yılında 246 madde bağlantılı ölüm olayının %56.9'unda (140) metamfetamine, %27.2'sinde (67) eroine, %18.7'sinde (46) ise ecstasye rastlanmıştır.

Türkiye'de alkol ve madde bağımlılığı alanında psikososyal destek sağlayan Yeşilay Danışmanlık Merkezleri (YEDAM) verilerine göre ise açıldığı günden bugüne dek bağımlılık türlerine (alkol, madde, teknoloji, tütün, kumar) yönelik 287.372 görüşme ve 115.855 sosyal destek hizmet sayısı gerçekleştirilmiştir (Yeşilay, b.t.)

Uzbay'a (2009) göre, madde kötüye kullanımı ve bağımlılığının toplumda artış gösterdiği konusunda bilim insanları arasında genel bir uzlaşma vardır. Ancak, ülkemizdeki artışın boyutu ve artış oranlarının ne kadar olduğu konusunda ortak bir anlaşma bulunmamaktadır.

1.9. Alkol ve Madde Kullanımı Klinik Özellikler ve Sınıflandırma

Geçmişte araştırmacılar, tüm madde kötüye kullanımı türlerini kapsayacak bir terim bulma konusunda fikir birliğine varamamış ancak tartışmaların ortak noktası bağımlılığın varlığı olmuştur. Bu bağımlılık ise psikolojik, fiziksel veya her ikisinin olması şeklinde tanımlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü Bağımlılık Yapan Maddeler Üzerine Uzman Komitesi (1964) tarafından hazırlanan on üçüncü raporda, aslında 'madde bağımlılığı' teriminin hem 'madde bağımlılığı' hem de 'madde alışkanlığı' terimleri için kullanılmasını önermiştir. Bu öneri, DSÖ Bilimsel Grubu (1964) tarafından da desteklenmiştir (Eddy vd., 1965). Uzbay'a (2009) göre, bağımlılık yapan maddelerin başlıca üç önemli özelliği vardır. Bunlar:

1. *Keyif verici etkilere tolerans gelişimi*: Kişi, zamanla aynı etkiyi elde etmek için daha fazla madde kullanma eğilimindedir. Madde bağımlılığında görülen önemli unsurlardan biri de

toleranstır. Tolerans, bireyin istediği etkiyi hissedebilmek için maddeyi giderek daha yüksek dozlarda alması, yüksek dozlara dayanma gücünün artmasıdır (Özden, 2019).

2. *Ani kesilme sonucu ortaya çıkan yoksunluk krizi*: Maddeden aniden vazgeçilmesi durumunda, vücutta yoksunluk belirtileri ortaya çıkmaktadır.

3. *Uzun süreli kullanıma bağlı fiziksel ve psikolojik belirtiler:* Uzun süreli madde kullanımı, vücutta fiziksel ve zihinsel sağlık sorunlarına neden olabilmektedir. Davranışsal (kimi kaynaklarda psikolojik/ruhsal) bağımlılık, madde arayışını içeren aktiviteleri ve bununla ilişkili patolojik kullanım özelliklerini içermektedir. Diğer bir ifadeyle, kişinin duygusal ya da kişilik yapısı nedeniyle ihtiyaçlarını tatmin etme veya giderme amacıyla bir maddeye olan bağımlılığı şeklinde tanımlanabilmektedir (Ögel vd., 1998). Fiziksel bağımlılık, tekrarlayan madde kullanım dönemlerinin fiziksel (fizyolojik) etkilerini kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle, vücudun maddeye karşı yeni bir denge oluşturduğu ve alınmadığı zaman yoksunluk belirtileri görülen fizyolojik durum olarak tanımlanmaktadır. Tolerans ve yoksunluk, fiziksel bağlılığın içinde yer almaktadır. (Kaplan ve Sadock, 2022; Ögel vd., 1998; Shahid ve Sümbül, 2017; Uzbay, 2009).

Madde Kullanım Bozukluğu

Yeşilay'ın (b.t.) websitesinden alınan bilgilere göre,

'Madde bağımlılığı, Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayımlanan 11. revizyonlu Uluslararası Hastalık Sınıflandırması El Kitabı'nda (ICD-11) *madde kullanımına bağlı bozukluklar* olarak sınıflandırılmaktadır. Bağımlılık yapabilen ve vücuda alındığında davranışsal, ruhsal ve fiziksel değişikliklere neden olan kimyasal maddelere bağımlılık yapıcı maddeler denmektedir. Bu maddeler tıbbi kaynaklarda psikoaktif maddeler olarak adlandırılmaktadır'. Amerikan Psikiyatri Birliği (APA), *'Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı'nın (DSM)'* beşinci baskısında bazı kavramsal tanımlarda değişiklikler yapmıştır. DSM-IV'deki madde kötüye kullanımı ve madde bağımlılığı kategorileri, DSM V'te birleştirilerek boyutsal bir yaklaşımla ele alınmış; kullanım şiddetine göre tanımlanan tek bir bozukluk olarak sınıflandırılmıştır. Madde bağımlılığı ve madde kötüye kullanımı ise *'Madde Kullanım Bozuklukları'* olarak değiştirilmiştir. Her iki bozukluğun tanı ölçütleri madde kullanım bozuklukları tanısı altında sıralanmıştır (APA, 2013; Evren, 2016).

Amerikan Psikiyatri Birliğinin (APA) belirlediği DSM V'te bağımlılığın temel özelliği, madde kullanımına bağlı belirgin sorunlara rağmen bireyin madde kullanımını sürdüreceğine işaret

eden bilişsel, davranışsal ve psikolojik belirtiler göstermesi olarak tanımlanmaktadır. Amerikan Psikiyatri Birliği'nin oluşturduğu DSM V Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabında (APA, 2013), **Madde ile ilişkili Bozukluklar ve Bağımlılık Bozuklukları** altında,

- Alkolle İlişkili Bozukluklar
- Kafeinle İlişkili Bozukluklar
- Kenevirle (Kannabis) İlişkili Bozukluklar
- Varsandıranla (Hallüsinojenle) İlişkili Bozukluklar
- Uçucuyla (İnhalanla) İlişkili Bozukluklar
- Opiyatla İlişkili Bozukluklar
- Dinginleştirici, Uyutucu ya da Kaygı Gidericiyle (Sedatif, Hipnotik ya da Anksiyolitikle) İlişkili Bozukluklar
- Uyarıcıyla İlişkili Bozukluklar
- Tütünle İlişkili Bozukluklar
- Diğer (ya da Bilinmeyen) Bir Maddeyle İlişkili Bozukluklar
- Maddeyle İlişkili Olmayan Bozukluklar yer almaktadır.

DSM-V'de madde ile ilişkili bozuklukları, iki alt başlık olarak madde kullanım bozuklukları ve maddenin yol açtığı bozukluklar olarak sınıflandırmıştır (APA, 2013:231). Aşağıdaki durumlar maddenin yol açtığı durumlar olarak sıralanır:

- Esriklik (entoksikasyon),
- Yoksunluk ve maddenin/ilacın yol açtığı ruhsal bozukluklar (psikozla giden bozukluklar,
- İki uçlu ve ilişkili bozukluklar,
- Depresyon bozuklukları,
- Kaygı bozuklukları,
- Takıntı-zorlantı bozuklukları ve ilişkili bozukluklar,
- Uyku bozuklukları,
- Cinsel işlev bozuklukları,
- Deliryum ve
- Nörobilişsel bozukluklar.

Alkol Kullanım Bozukluğu

Amerikalı Dr. Benjamin Rush (1790), aşırı alkol kullanımını bir hastalık olarak tanımlamış ve bu hastalığın tedavisini alkolden tamamen kaçınmak olarak belirlemiştir (Ruiz, 2000). Alkolizm terimini ilk olarak 1849 yılında İsviçreli bir halk sağlığı uzmanı olan Magnus Huss tarafından dile getirilmiştir.

Öztürk ve Uluşahin'e (2020) göre, alkolizm, kişinin beden ve ruh sağlığını, aile içi ilişkileri, toplumsal uyumu ve iş performansını etkileyebilecek kadar düzenli ve aşırı miktarda alkol tüketme ve alkol almayı kontrol edememe durumunu içeren bir bozukluktur. Koob'a (2014) göre, alkol kullanım bozukluğu, kompulsif alkol kullanımın olduğu ve kişinin alkol kullanımı davranışı üzerinde kontrolünü kaybettiği, kronik seyirli, aşerme ve depreşmelerle seyreden bir beyin hastalığıdır.

Yeşilay'ın (b.t.) websitesinden alınan bilgilere göre, alkol bağımlılığı, alkolün yinelenen bir biçimde veya sürekli kullanımından kaynaklanan kullanım bozukluğu olarak tanımlanmaktadır.

DSM V'te yer alan **Alkol ile ilgili Kullanım Bozukluklarına** bakıldığında,

- Alkol Kullanım Bozukluğu,
- Alkol Esrikliği (Entoksikasyonu)
- Alkol Yoksunluğu
- Alkolün Yol Açtığı Diğer Bozukluklar
- Tanımlanmamış Alkolle İlişkili Bozukluk, karşımıza çıkmaktadır (APA, 2013).

Babor ve diğerlerine (2001) göre, alkolle ilişkili sorunları değerlendirirken, dört aşamalı değerlendirilme yapılmaktadır. Alkol Kullanım Bozuklukları Tarama Testi (AKBTT) baz alınarak yapılan değerlendirmede, 0 ila 7 arası *düşük riski*, 8 ila 15 arası *artan riski,* 16 ila 19 arası *yüksek riski*, 20 veya daha fazlası ise *olası bağımlılığı* göstermektedir.

Buna göre:

- *Düşük riskli alkol kullanımı:* Düşük riskli içme veya tamamen kaçınmayı göstermektedir.
- *Artan riskli alkol kullanımı:* Bu, düşük riskli alkol kullanımını içermekte ve AKBTT puanının 8 ile 15 arasında olduğunu göstermektedir.

- *Yüksek riskli alkol kullanımı:* 16 ile 19 arasında AKBTT puanına sahip bireyler için yüksek riski içermektedir.
- *Bağımlılık:* 20'nin üzerindeki AKBTT puanları, dördüncü risk seviyesini işaret etmektedir.

1.10. Alkol ve Madde Kullanımı Etiyolojisi

Alkol ve madde kullanımının etiyolojisi oldukça karmaşık bir konudur ve genellikle birçok farklı faktörün etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Literatürde madde ve alkol kullanımını ve bağımlılığını etkileyen birçok faktör ve bunu açıklamaya çalışan birçok kuram bulunmaktadır. Psikodinamik kuramlar, psikososyal ve davranışçı kuramlar, aile ilişkileri ve dinamikleri, kişilik özellikleri, toplumsal ve çevresel etkenler, genetik etkenler, nörokimyasal etkenler bu kuram ve faktörler arasında sayılabilmektedir. Alkol ve madde kullanım bozukluğu genellikle birbirini etkileyen bu faktörlerin kompleks etkileşimi sonucunda gelişmektedir. Ancak, yapılan çalışmalar, hastalığın temelinde genetik koşulların olduğuna işaret etmektedir (Yüncü vd., 2005; Yüncü ve Savaş, 2007). Aşağıda, belli başlı kuramlar özetlenmiştir:

1.10.1 Psikodinamik Kuramlar

Klasik psikodinamik yaklaşıma göre, birey, toplumun onaylamadığı cinsel ve agresif dürtülere karşı bir savunma mekanizması olarak alkol ve madde kullanmaktadır. Freud (1954), alkol, morfin, sigara gibi bağımlılıkların, onun temel bağımlılık olarak gördüğü mastürbasyonun yerine geçtiğini ve onun yerine geçen bir tür 'yedek' olduğunu ifade etmektedir. Erken dönem diğer psikodinamik ekolünü savunan araştırmacılar, alkol tüketimini, erken psikoseksüel gelişim aşamalarından biri olan oral dönemde yaşanan aksaklıklarla ilişkilendirmektedir. Bireyler, ebeveynlerinden sağlam bir bağlanma deneyimi yaşamadıklarında, yaşadıkları zorluklar nedeniyle oral döneme geri dönebilmekte ve bağımlılık davranışları sergileyebilmektedirler. Alkol ve madde kullanımı, bu gerilemenin neden olduğu ego zayıflığına bir yanıt olarak ortaya çıkmakta ve savunma mekanizması olarak işlev görmektedir (Khantzian, 1986). Ancak, kişilerin zevk arayışı veya kendini yok etme eğilimleri üzerinde yoğunlaşan, erken dönem kuramcıları aksine, modern psikodinamik bakış açısı, bağımlıların içsel duygusal yaşamlarını düzenlemedeki bozukluklarını ve dış gerçekliğe uyum sağlamalarındaki zorlukları anlama konusunda daha fazla vurgu yapmaktadır (Khantzian, 1986).

Diğer psikodinamik bakış açıları, madde kötüye kullanımını ve bağımlılığını, duygudurum veya kaygı bozukluklarına ek olarak, bazı kişilik bozuklukları, psikoz gibi mevcut duygusal

sorunları kendi kendine tedavi etme girişimi, kabul edilemez öfke ve düşmanlık duygularını bastırma çabaları veya güçsüzlüğü telafi etme çabası şeklinde açıklamaktadır (Kaufman, 1985; Khantzian, 1987). Bazı insanların, az miktardaki alkolün cesaret verici veya kaygı giderici etkisine bağlı olarak, katı ve cezalandırıcı süper ego ile başa çıkmak için alkol kullandıkları da düşünülmektedir (Kaplan ve Sadock, 2022). Ögel'e (2010) göre, psikoseksüel gelişim dönemlerinde yaşanan sevgi ve güven eksikliği, yetişkinlik döneminde ortaya çıkan kaygının bastırılması ve bu duygularla başa çıkabilme amacıyla insanların uyuşturucu maddelere yönelmesine yol açabilmektedir. Çöpür ve diğerleri (1995), bireyin kaygıdan veya sosyopatiden kaynaklı sorunlardan uzak durabilmek için madde kullanımına başvurduğunu belirtmektedir. Bununla beraber, modern psikanalistler, nesne ilişkileri ve ego psikolojisi teorilerine odaklanarak, alkol ve madde kötüye kullanımını; zayıf ego gelişimiyle baş etme çabası, patolojik narsisizme geri dönme eğilimi veya benlik duygusundaki eksiklikle mücadele etme çabası olarak görmektedirler. Bununla beraber, nesnelerle geçerli, gerçekçi, sürekli ve tutarlı ilişkiler kurulamadığı için kaygıdan korunmak için gerekli savunma mekanizmaları kullanılamamaktadır (Kernberg, 1975; Khantzian, 1987; Levin, 1987). Bireyler, yetersiz savunma mekanizmalarıyla baş edemedikleri duyguları ve düşünceleri alkol ve madde kullanımıyla alt edebileceklerine inanma eğiliminde olmaktadır (Diclemente, 2018).

1.10.2. Bilişsel Davranışçı Kuram

Bilişsel davranışçı kuram, alkol ve madde kullanımını bireyin düşünce süreçlerini, duygusal tepkilerini ve davranışlarını şekillendiren çevresel etkenler arasındaki etkileşimlerin bir sonucu olarak ele almaktadır. Bu kurama göre, alkol kullanımı genellikle olumsuz düşünce kalıpları, duygusal bozukluklar ve zararlı davranışlarla ilişkilendirilmektedir. Alkol alımının gerginliği azaltan, rahatlatan özellikleri gibi olumlu pekiştirici yanları ilk alkol alımından sonra bu davranışın sürmesini sağlayabilmektedir. Stres, kaygı, depresyon gibi duygusal zorluklarla başa çıkmak için alkol kullanma eğilimi artabilmekte ya da tam tersi, alkol kullanımı depresyon ve kaygı seviyesini arttırabilmektedir (Boden ve Fergusson, 2011; Caldwell vd., 2002). Bu duygusal zorluklar, bireyin alkol kullanma kararlarını etkileyebilmekte ve alkolün geçici bir rahatlama sağlayacağına inanmalarına neden olabilmektedir. Örneğin, Karney ve Bradbury (1995), duygusal dengesizlik veya nevrotiklik gibi kişilik eğilimlerinin, çiftlerin stresli deneyimlere nasıl adapte olduğunu etkileyen 'kalıcı kırılganlıklar' oluşturduğunu öne sürmektedir. Stresle başa çıkmak için alkol kullanma alışkanlığı, kişinin stresle başa çıkma yeteneklerine güvensiz olduğuna dair inançlarla ilişkili olabilmektedir. Schuckit'in (2007) iddiasına göre, alkol tüketiminin stresi azaltıcı ve rahatlatıcı etkisi olduğu için, insanlar stresle

başa çıkmakta zorlandıklarında alkole yönelebilmekte veya alkol tüketim miktarını artırabilmektedir. Ayrıca aile büyükleri ve akrabaların içme alışkanlıkları da kişilerin içme davranışını etkilemektedir (Schuckit 2007).

Bununla beraber, davranışsal faktörler de alkol kullanımını etkilemektedir. Davranışsal modeller, madde bağımlılığının oluşumunda öğrenme sürecinin önemine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla bu kuram, fizyolojik bağımlılıktan ziyade 'madde arama davranışı' üzerine odaklanmaktadır (Tosun, 2008). Fizyolojik bağımlılık belirtileri olan kişilerde, yoksunluk semptomları, genellikle 'madde arama davranışını' tetikleyici bir sonuç olarak ortaya çıkmakta ve bu bireyler, yoksunluk semptomlarının hoş olmayan etkilerinden kaçınmak için daha fazla madde tüketme eğiliminde olmaktadır (Schuckit, 2007). Bununla beraber, davranışçı kurama göre, alkol ve maddenin sürekli kullanımı pekiştiricilik özelliği taşımakta ve bu da kişilerin bağımlılıkla ilişkilendirdiği davranışlarını ve maddelere ulaşma motivasyonlarını açıklamak için uygun bir model sunmaktadır (Diclemente, 2018). Her ne kadar bazı maddelerin kötüye kullanımı, fizyolojik bir bağımlılığa neden olmasa da bazı maddelerin olumlu pekiştirme nitelikleri ve karşıt etkileri bulunmaktadır. Aynı şekilde, çevresel faktörler, örneğin arkadaşlar arasında alkol tüketimi, bireyin alkol kullanma eğilimini artırabilmekte ve olumlu pekiştirici rolü alabilmektedir (Tosun, 2008).

1.10.3. Ailesel ve Psikososyal Faktörler

Bireyin çevresel etkileşimlerinin, sosyal ve kültürel faktörlerin, aile yapısının, eğitim düzeyinin ve stres gibi psikososyal faktörlerin alkol ve madde kullanımı üzerinde etkisi olduğu bilinmektedir. Ailesel faktörlere bakıldığında, boşanma, çatışmalar, aile yetiştirme tarzı, aile içi iletişim ve şiddet, aile içinde çözülememiş travmatik deneyimler gibi özellikler alkol ve madde kullanımı açısından risk taşımaktadır (Bray vd., 2001; Čablová vd., 2014; Clark vd., 1997; Fergusson ve Lynskey, 1997; Johnson ve Pandina, 1991; Martínez-Loredo vd., 2016; Short, 1998). Örneğin, çocuklukta yaşanan ihmal ve istismar gibi travmatik olaylar veya aile içi problemler, ileriki yaşlarda alkol kullanımı riskini artırabilmektedir (Widom vd., 2007; White vd., 2000). Bir aile üyesinin alkol ve madde kullanması genellikle diğer aile bireylerinin de alkol ve madde kullanmasıyla bağlantılı olabilmektedir. Örneğin, yapılan bir araştırmada, ebeveynleri orta veya yüksek riskli alkol tüketimi olan genç yetişkinlerin, daha düşük alkol tüketimine sahip ebeveynlere sahip olanlardan daha çok alkol tüketme eğiliminde olduğu bulunmuştur (Mahedy vd., 2018). Bağımlılık, aile içinde yaşanan çatışmaların dışa vurulmuş bir belirtisi olabilmekte ve kötü işleyen bir ailede, aile içi dengeyi sağlama rolünü üstlenebilmektedir (Swadi, 1999). Bununla beraber, sosyolojik faktörler, bireylerin alkol

kullanımı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir. Örneğin, bir toplumun alkol tüketimiyle ilgili tutumları, değerleri ve davranış normları alkol kullanımını şekillendirebilmekte; bazı toplumlarda alkol tüketimi yaygın olarak kabul edilirken, diğerlerinde sosyal olarak olumsuz karşılanabilmektedir (Castro vd., 2014; Lindman vd., 2000). Kişinin ekonomik durumu, alkol tüketimini etkileyen faktörlerden biri olabilmektedir. Daha yüksek gelire sahip bireyler genellikle daha fazla alkol tüketme eğilimindeyken, düşük gelirli bireyler genellikle daha az alkol tüketme eğiliminde olmaktadır (Emeç ve Gülay, 2008; Wu vd., 2008). Bununla beraber, bireyin çevresindeki arkadaşlarının, ailesinin ve toplumun genel alkol tüketim alışkanlıkları, bireyin kendi alkol tüketimini etkileyebilmektedir. Özellikle gençler için akran baskısı önemli bir etken olabilmektedir (Brooks-Russell vd, 2014; Jones ve Magee, 2014; Miller ve Plant, 2010). Benzer şekilde, yapılan bir araştırmada, akranlar ve ebeveynler, ergenlerin madde kullanımı davranışı üzerinde en güçlü etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Bu etkiler, maddelerin teklif edilmesi ve temin edilmesi gibi doğrudan etkiler olabileceği gibi, madde kullanımının onaylanması algısı gibi dolaylı etkiler de olabilmektedir (Trucco, 2020). Alkolün satışı, tüketimi ve reklamı üzerindeki yasal düzenlemeler, toplumun alkol tüketim alışkanlıklarını etkilemektedir. İçki satışının yasaklanması, alkol üzerine alınan verginin arttırılması veya yaş sınırlamaları alkol tüketimini azaltabilir. Örneğin, Wagenaar ve diğerleri (2009), alkol fiyatı, vergi seviyesi ve alkol tüketimi arasında kısmi ilişki olduğu tespit etmişlerdir. Bu faktörlerin kombinasyonu, bireylerin ve toplumların alkol tüketimi üzerinde karmaşık bir etkiye sahiptir.

1.10.4. Genetik Yatkınlık

Bazı bireylerin alkol bağımlılığına yatkınlığı diğerlerine göre daha yüksektir. Bu yatkınlık genetik faktörlerden kaynaklanabilmekte ve aile öyküsünde alkol bağımlılığı bulunan bireylerde risk daha yüksek olabilmektedir. Alkol kullanımının etiyolojisi için yapılan çalışmalar, hastalığın temelinde genetik koşulların olduğunu göstermektedir (Yüncü vd., 2005; Yüncü ve Savaş, 2007). Alkol kullanımı ve bağlı sorunların şiddeti, bireyin alkol bağımlılığı olan akrabalarının sayısı, bu akrabaların bağımlılık derecesi ve birey ile bu akrabalar arasındaki yakınlık derecesi ile doğru orantılı olarak artmaktadır (Frances vd., 2005). Çalışmalar, alkolizmin ailevi olduğunu ve alkolik bir ebeveyne sahip olmanın alkolizm riskinde beş kat artışla ilişkilendirildiğini bildirmiştir (Kendler vd., 1997; Midanik, 1983). Örneğin, alkol bağımlılığı kriterlerini karşılayan büyük bir örneklemin incelendiği bir çalışmada, Bierut ve diğerleri (1998), kontrol grubuna kıyasla, alkol bağımlısı olan kardeşlerin alkol bağımlılığı oranlarının yüksek olduğunu bildirmiştir (Kardeşlerdeki alkol bağımlılığı oranı, erkeklerde

%49.3–50.1 ve kadınlarda %22.4–25 arasında değişmekteydi ve bu oranlar komorbid madde bağımlılığı varlığına bağlı olarak değişmekteydi). Bu çalışmaya paralel olarak, monozigot ikizlerde, dizigotik ikizlere ve kardeşlere göre alkol bağımlılığının birlikte görülme riski daha yüksek olabilmektedir. Monozigotik ikizlerde eş hastalanma oranını %70'lerde bulan çalışmalar bulunmaktadır (Cloninger vd., 1981; Goodwin, 1985). Benzer şekilde, opiyatlara, kokaine, esrara ve/veya alkole bağımlılığı olan katılımcıların dahil olduğu bir çalışmada, Merikangas ve diğerleri (1998), madde bağımlılığı olan katılımcıların akrabalarında madde bozukluklarına yönelik sekiz kat artmış risk bildirmişlerdir. Evlat edinme çalışmalarında, biyolojik anne veya babası alkolik olan ve küçük yaşlarda evlatlık verilen kişilerde bağımlılık oranı daha yüksek bulunmuştur. Ancak, biyolojik anne veya babası alkolik olmayan ve alkolik bir kişi tarafından evlatlık alınan bireylerde, bağımlılık oranında bir artış tespit edilmemiştir (Agrawal ve Lynskey 2008; Alert 2007). Tüm bu çalışmalara rağmen, henüz bir genetik yerleşimde mutabık kalınan bir etmen, madde kullanım bozukluğu gelişiminde tanımlanmamıştır. Bu durumun bir nedeni, hastalığın oluşumunun poligenik faktörlere bağlı olmasıdır (Yüncü ve Savaş, 2007).

1.10.5. Nörokimyasal Etkenler

Bağımlılığın oluşumunda mezokortikolimbik yolak ve ilgili beyin yapılarındaki anormallikler önemli bir rol oynamaktadır. Dopaminerjik mezokortikolimbik sistemin yanı sıra, diğer sistemlerin ve nörotransmiterlerin de bağımlılık gelişiminde etkili olduğu düşünülmektedir (Kaya vd., 2019). Henüz alkolün ve maddenin beyin üzerindeki etkilerini açıklayabilecek tek bir aracı veya anatomik yapı belirlenmemiş olsa da alkol ve madde bağımlılığının oluşumunda ve devamında önemli bir rol oynayan beyin ödül sisteminde etkin olan nörotransmitterler, özellikle dopamin, noradrenalin ve serotonin gibi maddelerdir. Örneğin yapılan bir çalışmada, serotonin sisteminin uzun süreli ve aşırı alkol tüketimine özellikle duyarlı olduğunu göstermektedir. Birçok çalışma, alkol bağımlılığı ile serotonin taşıyıcı geninin (5HTTLPR) belirli allelik varyasyonları arasında bir ilişki olduğunu öne sürmektedir (Feinn vd., 2005; McHugh vd., 2010). Dopamin ve dopaminerjik sistem, özellikle mezokortikolimbik yolakla ilişkisi dikkate alındığında, bağımlılık oluşturan maddelerin ilişkilendirildiği nörokimyasal sistemler arasında özel bir öneme sahiptir. Nucleus Accumbens (NAc) içindeki dopamin içeren nöronlar, bir kişiyi bir davranışı gerçekleştirmeye veya tekrarlamaya teşvik eden motivasyonel uyaranlar tarafından aktive edilmektedir. Alkolün düşük dozları bile, Nucleus Accumbensın bir bölümünde dopamin salınımını artırabilmekte ve bu dopamin salınımı, alkolün ödüllendirici etkilerine katkıda bulunabilmektedir. Dolayısıyla bu, alkol tüketimini teşvik etmede rol oynayabilmektedir. Diğer uyaranların aksine, alkolle ilgili uyaranlar, tekrarlanan alkol

kullanımından sonra bile motivasyonel önemlerini korumakta, bu da alkoliklerde gözlenen alkol arzusuna katkıda bulunabilmektedir (Di Chiara, 1997). Alkol bağımlılığı olan bireylerde ödül sistemlerinde temel bir bozulma bulunmaktadır. Alkolün lokus seruleusda noradrenerjik aktiviteyi inhibe ettiği ve bu etkisinin anksiyeteyi gidererek pozitif pekiştirici etkiye katkıda bulunduğu öne sürülmektedir. Ayrıca, alkol bağımlılarında bozulmuş monoaminerjik profiller gözlemlenmiştir (Fahlke vd., 2012). Bunların yanı sıra, GABA sistemi ve endojen opioid peptidler de bağımlılık sürecinde önemli katkılarda bulunmaktadır (Fahlke vd., 2012; Goodman, 2008). Diğer bir ifadeyle, GABA ve GABAerjik sistemde oluşan adaptasyonun özellikle alkol ve sedatif-hipnotik ilaçlara karşı gelişen fiziksel bağımlılıkta rolü olduğuna işaret eden çalışmalar bulunmaktadır (Koob, 2004). Örneğin, GABAerjik nörotransmisyonun, etil alkolün birçok davranışsal etkisi için önemli olduğunu gösteren önemli kanıtlar bulunmaktadır ve literatürde 30 yılı aşkın bir süreyi kapsayan raporlar, düşük ila orta konsantrasyonlardaki etanolün GABAerjik nörotransmisyonu artırdığını göstermektedir (Engel ve Jerlhag, 2014). Bununla beraber, glutamaterjik sistem ve glutamatın bağımlılık gelişiminde rolü olabileceğini düşündüren bulgular bulunmaktadır (Schumann, vd., 2008). Alkol maruziyeti, mezokortikolimbik beyin bölgelerindeki ekstrasellüler glutamat konsantrasyonlarında artışa neden olabilmekte ve bu beyin bölgelerinde birkaç glutamat reseptörü ve glutamat taşıyıcısının ekspresyonunu ve işlevlerini etkileyebilmektedir (Alasmari vd., 2018). Noradrenalinin alkol arayışı ve kullanımı üzerinde etkisi olduğu uzun zamandır bilinmektedir (Vazey vd., 2018).

1.11. Alkol ve Madde Kullanımı, Kişilik Özellikleri ve Romantik İlişki Doyumu Arasındaki İlişki

Alkol ve madde kullanımı ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi inceleyen literatür çalışmaları, psikoloji ve bağımlılık alanında önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Bu çalışmalar, bireylerin belirli kişilik özelliklerine sahip olmalarının alkol ve madde kullanımı üzerindeki etkilerini anlamaya yöneliktir. Bağımlılık araştırmalarında, belirli kişilik tiplerinin daha yüksek risk taşıdığı ve daha düşük motivasyon düzeylerine sahip olduğu bilinmektedir. Literatürde kişilik ve alkol ve madde kullanımı ve bağımlılığı arasındaki ilişkiyi ve yatkınlık özelliklerini anlamak için birçok çalışma yapılmıştır (Akvardar vd., 2005; Álvarez vd., 2018; Basiaux vd., 2001; Cooper vd., 2000; de Wit ve Bodker, 1994; Hopwood vd, 2007; Müller vd., 2008; Stewart vd., 2001b). Örneğin, risk alma eğilimi, dürtüsellik, duygusal kararsızlık gibi özellikler, bireyleri alkol ve madde kullanımına daha yatkın hale getirebilmektedir (Camchong vd., 2014; Ionaşcu vd., 2023; Mackesy-Amiti vd., 2020).

Alkol ve madde bağımlılarında sıklıkla karşımıza ***'yenilik arayışı, zarardan kaçınma*** ve ***düşük kendini yönetme'*** özellikleri çıkmaktadır. Bağımlılarda mizaç ve karakter envanteri ile yapılan çalışmalarda genellikle '*yenilik arayışında'* yüksek puanlar, *'zarardan kaçınma'* ve *'ödül bağımlılığında'* orta/düşük puanlar ve *'sebat etmede'* düşük puanlar görülmektedir (Conway vd., 2003). Literatürde, *'zarardan kaçınma'* ile ilgili bulgular tutarsızdır; bazı çalışmalar düşük seviyelerde olduğunu, bazıları ise yüksek seviyelerde olduğunu bildirmiştir (Le Bon vd., 2004). Örneğin, Akvardar ve diğerlerinin (2005) alkol kullanım bozuklukları ve kişilik özellikleri üzerine yaptığı araştırmada, alkol kullanım bozukluğu tanısı konmuş hastaların, kontrol grubuna kıyasla daha fazla *'yenilik arama'* ve *'zarardan kaçınma'* eğiliminde olduğu, daha az *'sabır' (sebat etme), 'iş birliğine yatkınlık'* ve *'öz disiplin' (kendimi yönetme)* gösterdiği bulunmuştur. Bu çalışmada yüksek düzeyde yenilik aramanın dürtüsellikle ilgili olduğu ortaya konulmuştur. Bir başka çalışmada, metamfetamin bağımlısı hasta bireylerde '*yenilik arayışı'*, '*zarar kaçınma'* ve '*kendini aşma'* önemli ölçüde daha yüksek bulunmuşken; '*dayanıklılık (sebat)', 'kendini yönlendirme'* ve '*işbirlikçilik'* sağlıklı gönüllülerden önemli ölçüde daha düşük bulunmuştur. (Hosak vd., 2004). Basiaux ve diğerlerinin (2001) çalışmasında, alkol bağımlılarının daha yüksek *'yenilik arayışı'* ve düşük *'kendini yönetme'* puanlarına sahip olduğu belirtilmiştir. *'Yenilik arayışının'* yüksek olması, genellikle yüksek düzeyde dürtüsellik, keşfetme isteği, savurganlık, heyecan duyma, düzensizlik ve B grubu kişilik bozuklukları ile ilişkilendirilmektedir. Bu sebeple, yüksek *'yenilik arayışı'* özelliğinin, kişinin hayatı boyunca sabit olduğu ve bağımlılığın gelişiminden önce mevcut olduğu düşünülerek, bağımlılık için risk faktörü olarak kabul edilmektedir. Düşük *'kendini yönetme'* puanının, kişilik bozukluğu belirtilerinin varlığını gösterdiği öne sürülmektedir. Ancak, kişilik özellikleri yaşam boyunca değişebilmektedir. Bu nedenle, düşük *'kendini yönetme'* puanlarının, alkol bağımlılığı için bir risk faktörü mü yoksa alkol bağımlılığının bir sonucu mu olduğunun sadece yüksek puanlarla belirlenemeyeceği bu çalışmada öne sürülmüştür. Le Bon ve diğerlerinin (2004) yapmış olduğu çalışmada, alkol ve eroin bağımlısı katılımcıların, kontrol grubuna kıyasla *'yenilik arayışı'*, *'zarardan kaçınma'* ve *'kendini açma'* skorlarının daha yüksek, '*kendini yönetme'* puanlarının ise daha düşük olduğu belirlenmiştir. Evren ve diğerlerinin çalışmada (2007), madde bağımlılığı olan bireylerde alkol bağımlılığı olanlara kıyasla *'yenilik arayışı'* puanlarının daha yüksek, *'ödül bağımlılığı', 'kendini yönetme'* ve *'iş birliği yapma'* puanlarının ise daha düşük olduğu rapor edilmiştir. Başka bir çalışmada, madde bağımlılarında, özkıyım girişiminde bulunan bireylerde *'iş birliği yapma'* ve *'kendini yönetme'* puanlarının daha düşük olduğu belirtilmiştir (Evren ve Evren, 2006). Bağımlılık üzerine yapılan başka bir çalışmada, genellikle bağımlı bireylerde, kişilik ve karakter envanteri testlerinde, '*yenilik arayışı'* için yüksek puanlar

alındığı ve davranışsal inhibisyon ile çoklu madde kullanımı açısından tanımlanan bir bağımlılık sürekliliği arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Aynı çalışmada, iki veya daha fazla maddeye bağımlı olan hastaların, *'yenilik arayışı'* boyutunda daha yüksek puanlar elde edilmiştir (Conway vd., 2003). Bununla beraber, Cloninger ve diğerleri (1988a,b), *'yenilik arayışı, zarar kaçınma* ve *ödül bağımlılığının'* her birinin daha sonraki alkol kötüye kullanımını öngördüğünü bildirmiştir. Bu üç değişken arasında, yüksek *'yenilik arayışı' ve* düşük *'zarardan kaçınma',* erken başlangıçlı alkol kötüye kullanımını en güçlü şekilde öngörmüştür. Evren ve diğerlerinin (2010) yapmış olduğu çalışmada, alkol bağımlısı erkeklerde, *'yenilik arayışının'* ve alt tiplerinin, alkolün bırakıldığı dönemde azaldığı ve yeniden alkol kullanımı sırasında arttığı gösterilmiştir. Alkol bağımlılarında yüksek düzeyde *'sebat etme', 'iş birliği yapma'* ve *'kendini yönetmenin'*, arındırmadan sonraki tedavi sürecine uyumun ve devamın bir göstergesi olduğu da başka bir çalışmada gösterilmiştir (Arnau vd., 2008).

Alkol ve madde bağımlılarında karşımıza çıkan diğer kişilik özellikleri ise ***'dürtüsellik'*** ve ***'heyecan arayışıdır'.*** Laursen ve diğerlerinin (2002) yapmış olduğu çalışmada, yüksek uyumluluğa, dışadönüklüğün bir kırılımı olan yüksek sosyalleşmeye, düşük *'dürtüselliğe'* sahip kişilerin; düşük uyumluluk, düşük sosyalleşme, yüksek dürtüselliğe sahip kişilere göre, daha az suça karıştığı, daha az alkol aldığı, yüksek kariyerleri olduğunu ve daha az depresyon bulgularına rastlandığı bildirilmiştir. Grau ve Ortet (1999), yaptıkları araştırmada, alkol tüketimi ile *'dürtüsel'* kişilik özellikleri (heyecan arayışı, dürtüsellik, psikopati, uyumsuzluk) ve boyutlar (psikotizm ve dışadönüklük) arasında pozitif ilişki bulmuştur. Bu çalışmada, heyecan arayışı ile dürtüsellik bir araya geldiğinde alkol tüketiminin en güçlü öngörücüleri olmuştur. Diğer bir ifadeyle '*heyecan'* ve *'dürtüsellik'*, alkol tüketiminin sıklığı ve miktarını öngörmekte (Grau ve Ortet, 1999) ve riskli içme davranışlarıyla ilişkilendirilmektedir (Conrod vd., 2000; Zuckerman ve Kuhlman, 2000). Heyecan arayışı aynı zamanda, düşük sorumluluk bilinciyle de ilişkilendirilmektedir (Zuckerman vd., 1993). Düşük sorumluluğa sahip kişiler, düşük öz disiplinleri, acelecilikleri ve sorumsuz karar alma eğilimleri nedeniyle sorunlu içme riski altındadırlar (Theakston vd., 2004).

Dürtüsellik, heyecan ve yenilik arayışı dışında, ***'duygusal dengesizlik (nevrotiklik)'*** de literatürde birçok çalışmada alkol ve madde kullanımı ile ilişkilendirilmiştir (Chinneck vd., 2018; DordiNejad, ve Shiran, 2011; Prisciandaro vd., 2011). Stewart ve Devine (2000), negatif duyguları deneyimleme eğiliminde olan nevrotik bireylerin diğerlerine göre alkolü bir baş etme mekanizması olarak, bu duyguları azaltmak veya kaçınmak için daha fazla kullanabileceğini öne sürmüştür. Bu çalışmaya paralel, Loukas ve diğerlerinin (2000) yaptıkları çalışmada,

yüksek nevrotiklik düzeyine sahip bireylerin, alkol kullanma nedenleri arasında başa çıkma sebeplerini daha güçlü bir şekilde rapor ettiği bulunmuştur. Ayrıca, yüksek duygusal tutarsızlık düzeyine sahip bireylerin, başa çıkmak ve sorunları unutmak için alkol tüketimi gibi sağlığa zararlı davranışlara ilgi gösterdiği başka bir çalışmada ortaya konmuştur (Theakston vd., 2004). Martin ve Sher (1994), yüksek duygusal dengesizliğin, düşük sorumluluk duygusunun ve düşük uyumluluğun alkol sorunları ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Ruiz ve diğerlerinin (2008) yapmış olduğu çalışmada, madde kullanım bozukluğunun, yüksek düzeyde duygusal istikrarsızlık (nevrotiklik), düşük düzeyde sorumluluk ve düşük düzeyde uyumlulukla ilişkili olduğu bulunmuştur. Araştırmacılar aynı zamanda, madde kullanım bozukluğunun yüksek düzeylerde dürtüsellik, yüksek heyecan arayışı, düşük düzeyde düşünme ve düşük öz disiplinle (sorumluluk) ilişkili olduğunu görmüşlerdir. Bu çalışmalara benzer şekilde, beş faktör model bakış açısından, madde kötüye kullanımı ve kişilik bozukluğu olan hastaların yüksek nevrotiklik ve düşük uyum ve sorumluluk gösterdiği ve bu özelliklerin, diğer alanlarda klinik olarak önemli sorunlarla ilişkili olduğu belirtilmektedir (Ball, 2002). Kotov ve diğerlerinin (2010) yapmış olduğu metaanalizde, madde kullanım bozukluğu olan kişilerin nevrotiklikte yüksek, uyumlulukta düşük olduğunu bulunmuş ve bunun disinhibisyonla (davranışların kontrol edilmesinde azalma veya kısıtlamanın ortadan kalkması durumu) ilgili olduğu öne sürmüştür. Başka bir çalışmanın klinik popülasyonunda, nevrotiklik ve negatif duygulanımın alkolizmle ilişkilendirildiğine dair makul kanıtlar elde edilmiştir (Mulder, 2002). Mulder'e (2002) göre, alkolizmi olan bireylerde tekrar tekrar incelenen üç geniş kişilik boyutu bulunmaktadır: (1) dürtüsellik/yenilik arayışı (2) nevrotiklik/negatif duygulanım (3) dışadönüklük/ödül bağımlılığı. Başka bir çalışmada, *'yenilik arayışı'* ve davranış bozukluğu belirtileri alkol, madde ve tütün bağımlılığı belirtileri ile ilişkilendirilmiştir. Bununla beraber, nevrotiklik, bir şekilde bu üç patoloji türünü öngörmüştür (Grekin vd., 2006).

Yancar (2005), madde kullanan bireylerde *aşırı cesaret, kendine güven, saldırganlık, özdenetim eksikliği, ani eyleme geçme ve dürtüsellik, hiperaktivite ve konsantrasyon güçlükleri* gibi özelliklere rastlamıştır. Yanar'ın çalışmasına benzer bir şekilde, madde kullanan kişilerde *özdenetim yokluğu, aşırı güven, eyleme vurma, saldırganlık ve dürtüsellik yüksek* bulunmuştur (Tarter vd., 1990). Özer (1991), alkol ve madde bağımlılarının *macera, heyecanı sevme ve hayalcilik* özelliklerinden söz etmiştir. Bireylerin depresif, hipertimik, irritabl, anksiyöz ve siklotimik mizaç özelliklerine sahip olmaları, alkol ve madde bağımlılığına eğilimli olmalarına neden olabilmektedir (Angst, 2000).

Alkol kullanım bozukluğunun psikososyal etmenlerini inceleyen prospektif çalışmalarda, alkol bağımlılarının alkol kullanmaya başlamadan önce ve çocukluk dönemlerinde *hiperaktif, tutarsız, amaçlara ve değerlere duyarsız, antisosyal eğilimli bireyler* olduğuna dair veriler bulunmaktadır (Öztürk ve Uluşahin, 2020). Diğer yandan, bazı kişilik özelliklerinin alkol ve madde kullanımından koruyucu bir etkisi olabileceği de düşünülmektedir. Örneğin, yüksek öz-saygı, duygusal denge ve etkili stresle başa çıkma becerileri, bireyleri alkol ve madde kullanımına karşı daha dirençli hale getirebilmektedir (Glindemann vd.,1999; Mir ve Sankar, 2018; Skager ve Kerst, 1989; Uhart ve Wand, 2009).

Romantik ilişkiler, bireylerin yaşamında önemli bir yer tutmakta ve genellikle yaşam memnuniyetini ve psikolojik refahı etkilemektedir. Önceki bölümlerde özetlendiği gibi, romantik ilişkiyi etkileyen birçok faktör bulunmakta ve bu faktörler arasında çiftlerin kişilik özellikleri dikkat çekmektedir. Önceki çalışmalara bakıldığında Jockin ve diğerleri (1996), boşanma riskinin %25'ini eşlerin kişilik özellikleri ile açıklamaktadır. Özellikle, Beş Büyük Kişilik özellikleri, duygu düzenlemesi, olumlu kişilerarası davranış ve belirli/ilgili sosyal etkileşimler uzun vadeli ilişki memnuniyetini öngörmektedir (Vater ve Schröder–Abé, 2015). Literatürde, birçok çalışma, belirli kişilik özelliklerinin romantik ilişki doyumu ile ilişkili olduğunu göstermekte ve kişiliğin, eş/partner seçiminde ve ilişki/evlilik mutluluğunda ve doyumunda kritik bir rol oynadığını belirtmektedir (Botwin vd., 1997; Engel vd., 2002; Heller vd., 2004; Malouff vd.2010). Russel ve Wells'in (1994) araştırmasına göre, eşlerin kişilik özellikleri evlilikten alacakları memnuniyeti %60 oranında etkilemektedir. Karney ve Bradbury (1995), evlilikte bireyin bazı kişisel özelliklerinin, ilişkisinin kalitesine yansıdığına işaret ederek, sahip olunan kişisel özelliklerin ikili duygusal ve romantik ilişkilerde önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda, beş büyük kişilik özelliklerinden, genellikle negatif duygulanım olarak adlandırılan ***'duygusal dengesizliğin (nevrotiklik)'***, diğer dört kişilik özellikleriyle kıyaslandığında, evlilik süreci üzerinde daha büyük etkilere sahip olduğu bulunmuştur (Caughlin vd., 2000; Karney ve Bradbury, 1995; Karney ve Bradbury, 1997). Malouff ve diğerlerinin (2010) yapmış olduğu çalışmada, düşük nevrotiklik, yüksek uyumluluk, yüksek sorumluluk ve yüksek dışadönüklük gibi dört kişilik özelliğin, ilişki doyumu ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu bulgulara göre, bir bireyin kişilik tipi ile romantik ilişkisinde yaşadığı ilişki memnuniyeti arasında ilişki bulunmaktadır. Furler ve diğerleri (2014) tarafından yapılan çalışmada, bir kişinin partnerini yüksek dışadönük, uyumlu, sorumluluk sahibi, duygusal olarak kararlı ve deneyime açık olarak algılamasının, çiftlerin refahı için olumlu bir etkiye ve memnuniyete yol açtığı bulunmuştur. Ancak başka bir çalışmada, dışadönüklük

memnuniyetsizlikle ilişkilendirilmiştir. Lester ve diğerleri (1989), bireyin nevrotiklik puanı ne kadar yüksekse, o kadar evlilikten memnun olmadığı gözlemlemiştir. Aynı zamanda araştırmacılar, daha yüksek dışadönüklük puanına sahip olanların eşlerinin, evlilikten daha fazla memnuniyetsizlik duyduğunu belirtmişlerdir. Klasik bir araştırmada, Terman ve diğerleri (1938), mutsuz evli eşleri tanımlamak için duygusal dengesizliği, (nevrotiklik) anlatan özellikler olarak, huysuz ve sinirli gibi tanımlayıcıları kullanmışlardır. Heller ve diğerleri (2004), Beş Faktör Modeli özelliklerinin evlilik memnuniyetiyle bireyin kendi değerlendirmesi arasındaki ilişkiyi analiz etmek için bir meta-analiz çalışması yapmış ve tüm beş özelliğin anlamlı ilişkilere sahip olduğunu bulmuştur. En güçlü ilişkiyi negatif yönde '*nevrotiklik'* göstermiştir. 400 çift üzerinde yapılan başka bir araştırmada, duygusal dengesizlikle ilgili öz değerlendirmeler, olumsuz etkileşimlerle pozitif bir ilişki göstermiş ve evlilikle ilgili genel değerlendirmelerle negatif bir ilişki ortaya koymuştur. Uyumla ilgili öz değerlendirmeler ise, olumsuz etkileşimlerle negatif bir ilişki göstermiş ve genel olarak evlilik değerlendirmeleriyle pozitif bir ilişki göstermiştir (Donnellan vd., 2004). Watson ve diğerleri (2000), flört eden çiftler arasında uyumluluk ve sorumluluk sahibi olmanın ilişki memnuniyetiyle olumlu bir şekilde ilişkilendirildiğini, evli çiftler arasında ise dışadönüklüğün memnuniyetle pozitif bir ilişkisi olduğunu bulmuştur. Başka bir araştırmada, genel evlilik memnuniyetiyle ilgili eş raporları, partnerin uyumluluk, duygusal dengeliliği ve deneyime/yeniliğe açıklık raporlarıyla olumlu bir şekilde ilişkilendirilmiştir (Botwin vd., 1997). Bununla beraber, Costa ve McCrae (1992a), uyumluluk özelliğinin bağımlılık, karar alma zorluğu ve günlük kararlarda destek bekleme gibi özelliklerinin, patolojik düzeylere ulaşabileceğini belirtmişlerdir. Botwin ve diğerlerinin (1997) yapmış olduğu çalışmada, partnerlerinin kişilik özelliklerinin, evlilik ve cinsel memnuniyetsizliği önemli ölçüde öngördüğü ortaya çıkmıştır. Bu öngörüye göre, eğer partner, uyum, duygusal dengelilik ve deneyime/yeniliğe açıklık yönlerinden istenilenlerden daha düşük puana sahipse, bu memnuniyetsizliğe yol açmaktadır. Diğer bir ifadeyle, partneri uyum, duygusal denge ve açıklık özelliklerinde yüksek olan bireyler, evliliklerinden daha memnun olmaktadır. Beş faktör kişilik modeli bağlamında ilişki memnuniyeti incelendiğinde, dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk ve sorumluluk sahibi olmanın daha uyumlu duygu düzenleme stratejileriyle ilişkilendirildiği gösterilmektedir. Bu durum, olumlu kişilerarası davranışları tahmin etmekte ve buna bağlı olarak daha yüksek partner ilişki memnuniyetine yol açmaktadır. Nevrotiklik ise daha işlevsiz duygu düzenlemesi ve kişilerarası davranışlarla bağlantılı olmakta ve bu da sonuç olarak daha düşük ilişki memnuniyetine yol açmaktadır (Vater ve Schröder–Abé, 2015). Robins vd. (2000) yapmış olduğu çalışma, bir kadının ilişki mutluluğunun, partnerinin düşük negatif duygusallık, yüksek pozitif duygusallık

ve yüksek kısıtlılık özelliklerine sahip olmasıyla önceden tahmin edilebileceğini göstermektedir. Ancak, bir erkeğin ilişki mutluluğu, sadece partnerinin düşük negatif duygusallığına bağlı olmaktadır. Araştırmada, düşük negatif duygusallık, ilişki kalitesinin ve memnuniyetinin en güçlü ve tutarlı tahmincisi olmuştur. Her iki partner de negatif duyguları deneyimlemeye ve ifade etmeye eğilimli olmadığında hem erkekler hem de kadınlar ilişkide mutlu olmaktadır. Bu etkiler, evlilik kalitesi ve istikrarının uzun vadeli tahmincilerini inceleyen bir derlemenin bulgularıyla uyumludur. Bu derleme, negatif duygusallık veya nevrotikliğin diğer kişilik faktörlerinden daha güçlü etkilere sahip olduğunu öne sürmektedir. (Karney ve Bradbury, 1997). Bouchard ve diğerlerinin (1999), kişilik özellikleri ve evlilik uyumu üzerine 446 çift üzerinde yapmış oldukları çalışmada, nevrotiklik faktörünün her iki cins için de evlilik uyumunu yordayan en önemli değişken olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Nevrotiklik faktörünün yüksek olduğu evliliklerde, evlilik uyumunun da düşük olduğu belirlenmiştir.

Bununla birlikte, alkol madde kullanımı da romantik ilişkileri ve ilişki doyum dinamiklerini etkileyebilmektedir. Araştırmalar, alkol kullanımının ilişki sorunlarına ve çatışmalara neden olabileceğini, iletişimi olumsuz etkileyebileceğini ve dolayısıyla ilişki doyumunu azaltabileceğini göstermektedir. Örneğin bir çalışmada, alkol kullanımı, ilişki memnuniyetsizliği, negatif evlilik etkileşim kalıpları ve daha yüksek düzeyde evlilik içi şiddetle ilişkilendirilmiştir (Marshal, 2006). Amato ve Rogers'e (1997) göre, saçma harcama yapma, alkol veya uyuşturucu kullanımı veya her ikisi, kıskançlık, dengesizlik, ihanet ve rahatsız edici alışkanlıklar boşanmayı yordamaktadır. Whisman ve diğerlerinin (2006) yaptığı çalışma, evlilikteki memnuniyetsizliğin sonrasında alkol kullanım bozukluğu tanısıyla anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir. Çalışmada memnuniyetsiz olan eşlerin, takip eden süreçte mevcut bir alkol kullanım bozukluğu tanısı alma olasılığının, memnun olan eşlere kıyasla 3.7 kat daha yüksek olduğu bulunmuştur. Whisman (1999), evlilikteki memnuniyetsizlik ile herhangi bir bozukluğun, herhangi bir ruh hali bozukluğunun, herhangi bir anksiyete bozukluğunun ve herhangi bir madde kullanım bozukluğunun varlığı arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde, Halford ve Bouma (1997), evlilikteki memnuniyetsizliğin, depresyon, alkol kötüye kullanımı, anksiyete bozuklukları ve psikoz gibi çeşitli psikiyatrik bozukluklarla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Aynı şekilde, ilişki doyumsuzluğu, boşanma veya ayrılık da alkol ve madde kullanımını tetikleyebilmektedir (Angulski vd., 2018). Bu çalışmaya paralel, Richards ve diğerleri (1997), boşanma ve ayrılığın alkol kötüye kullanımı riskini artırdığını belirtmiştir. Araştırmalarda görüldüğü üzere, romantik

ilişkilerdeki kişilik özellikleri, ilişki doyumu ve alkol madde kullanımı arasındaki ilişki, karmaşık ve çok yönlüdür.

BÖLÜM 2: YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, bireylerin kişilik özellikleri, romantik ilişki doyumu ve alkol-madde kullanımı düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlayan nicel bir araştırma olup, araştırma deseni korelasyoneldir (İlişkisel). Araştırma, kesitsel tiptedir.

2.2. Araştırmanın Örneklemi

İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulundan gerekli izinler alındıktan sonra, araştırmaya, İzmir ilindeki özel bir psikiyatri kliniğinin (Prof. Dr. Zeki Yüncü) danışanları, danışan yakınları ve araştırmaya katılmak isteyen diğer gönüllüler katılmıştır. Bu araştırmada uygun/elverişli örnekleme yöntemi kullanılmış olup, İstanbul Kent Üniversitesi etik kurul onayından sonra, 12 Mart 2024- 27 Nisan 2024 tarihleri arasında veriler toplanmıştır.

Olgu grubu: Çalışmaya katılıma gönüllü, uygulanan ölçekleri anlama düzeyinde okuma yazma ve zihinsel yetkinliğe sahip olan, 19 –70 yaş aralığında, bir aydan daha uzun süren ilişkiye sahip ve

Alkol Kullanım Bozukluklarını Tanıma Testi (AKBTT)'nden 8 puan ve üzeri alan,

Madde Kullanım Bozukluklarını Tanıma Testi (MKBTT)'nden, erkeklerde 6 veya daha fazla, kadınlarda ise 2 veya daha fazla puan alan katılımcılardan oluşmaktadır. Bu grupta 14 tane kadın, 43 tane erkek olmak üzere, toplam 57 katılımcı bulunmaktadır.

Kontrol grubu: Çalışmaya katılıma gönüllü, uygulanan ölçekleri anlama düzeyinde okuma yazma ve zihinsel yetkinliğe sahip olan, 18 – 65 yaş aralığında, bir aydan daha uzun süren ilişkiye sahip ve

Alkol Kullanım Bozukluklarını Tanıma Testi (AKBTT)'nden 0-7 puanı alanlar

Madde Kullanım Bozukluklarını Tarama Testi (MKBTT)'nden kadınlarda 0-1 ve erkeklerde 0-5 puan alan; yaş ve cinsiyet bakımından olgu grubuna benzer olan katılımcılardan oluşmaktadır. Bu grupta 14 tane kadın, 43 tane erkek olmak üzere, toplam 57 katılımcı bulunmaktadır.

Ölçeklerin doldurulmasına engel ağır fiziksel ve ruhsal hastalığa sahip olan, anket doldurma esnasında alkol/madde etkisinde ya da alkol/madde yoksunluğunda olan, 18 yaşından küçük

olan, 1 aydan az bir süredir ilişki yaşayan ve çalışmaya katılmaktan vazgeçen katılımcılar çalışmadan dışlanmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmaya katılmaya gönüllü olan bireylere Sosyodemografik Bilgi Formu (Ek 1), Beş Faktör Kişilik Ölçeği (BFKÖ) (Ek 2), İlişki Doyumu Ölçeği (İDÖ) (Ek 3), Alkol Kullanım Bozukluklarını Tanıma Testi (AKBTT) (Ek 4) ve Madde Kullanım Bozukluklarını Tanıma Testi (MBTT) (Ek 5) uygulanmıştır. Uygulama anket yoluyla gerçekleşmiştir.

2.3.1. Sosyodemografik Bilgi Formu

Sosyodemografik Bilgi Formu (EK 1) araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Örneklem grubuna ait yaş, cinsiyet, romantik ilişki durumu, eğitim ve çalışma hayatı vb. bilgilerinin öğrenilip analiz edilmesi hedeflenmiştir.

2.3.2. Beş Faktör Kişilik Ölçeği

Ölçek, kişilik özelliklerini değerlendirmek için John ve diğerleri (1991) tarafından geliştirilmiş, Benet-Martínez ve John (1998) tarafından İngilizce ve İspanyolca adaptasyonu ve çapraz doğrulaması yapılmıştır. Ölçek, öznel zamanın kısıtlı olduğu araştırma ortamlarında sıkça kullanılmakta ve kısa ifadeli madde formatı, Goldberg'in tek sıfatlı maddelerinden daha fazla bağlam sağlamaktadır. Ölçek, NEO anketleriyle karşılaştırıldığında, kullanılan cümle formatı daha az karmaşıktır ve maddeler daha kolay anlaşılmaktadır (Benet-Martinez ve John, 1998). Ölçeğin Türkçe' ye çevirisi, Schmitt ve diğerlerinin (2007) 28 farklı dilden 56 ülkeyi kapsayan uluslararası bir çalışmasının Türkiye ayağında, Sümer ve Sümer (2005) tarafından yapılmıştır. Uluslararası olan bu çalışmada, Cronbach Alpha güvenirliği .77, .70, .78, .79 ve.76 saptanmıştır (sırasıyla dışadönük, uyumluluk, sorumluluk, nevrotiklik (duygusal dengesizlik), deneyime/yeniliğe açıklık (Schmitt vd., 2007; s.184). Sümer ve diğerleri (2005) tarafından Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmada envanterin Cronbach Alpha güvenilirlik değerleri .64 ile .77 aralığında değiştiği belirtilmektedir. Bu araştırmada, Beş Faktör Kişilik Envanterinin alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alfa katsayıları sırayla *Dışadönüklük* için .89, *Uyumluluk* için .78, *Sorumluluk* için .78, *Duygusal Dengesizlik/Nevrotiklik* için .84, *Deneyime/Yeniliğe Açıklık* için .88 olarak hesaplanmıştır. Ölçek toplam puanı ise .86'dır.

Ölçek, bireyin kendi değerlendirmesine dayanan 5'li Likert tipi *(1-Hiç katılmıyorum, 2-Biraz katılmıyorum, 3- Ne katılıyorum ne de katılmıyorum (kararsızım), 4-Biraz katılıyorum, 5-Tamamen katılıyorum),* 44 maddelik bir ölçme aracıdır. Ölçek, dışa dönüklük, duygusal dengesizlik (nevrotiklik), uyumluluk, sorumluluk ve deneyime/yeniliğe açıklık olmak üzere beş

faktörden oluşmaktadır. Bu boyutlardan dışadönüklük ve duygusal dengesizlik(nevrotiklik) boyutları 8 maddeden, uyumluluk ve sorumluluk boyutları 9 maddeden, deneyime/yeniliğe açıklık boyutu 10 maddeden oluşmaktadır.

4, 9*, 14, 19, 24*, 29, 34*, 39 numaralı maddeler *duygusal dengesizliği/nevrotikliği*;

1, 6*, 11, 16, 21*, 26, 31*, 36 numaralı maddeler *dışadönüklüğü*;

5, 10, 15, 20, 25, 30, 35*, 40, 41*, 44 numaralı maddeler *deneyime/yeniliğe açıklığı*;

2*, 7, 12*, 17, 22, 27*, 32, 37*, 42 numaralı maddeler *uyumluluğu*;

3, 8*, 13, 18*, 23*, 28, 33, 38, 43* numaralı maddeler *sorumluluk* alanlarını ölçmektedir (yanında '*' işareti olan maddeler ters maddelerdir) (John ve Srivastava, 1999). (EK 2)

2.3.3. İlişki Doyumu Ölçeği

İlişki Değerlendirme Ölçeği (İDÖ), Hendrick (1988a) tarafından romantik ilişkilerde deneyimli bireylerin ilişki memnuniyetini/doyumunu ölçmek için geliştirilmiştir. İDÖ, maddelerin evliliklerle özgül olmayacak şekilde ifade edilmesi ve tüm türdeki romantik ilişkilere uygulanabilecek kadar genel olması bakımından benzersizdir (Hendrick, 1988a). İDÖ, 7 maddeden oluşmakta ve 7 puana kadar olan bir Likert tipi ölçek kullanılmaktadır. 4. Madde (*Ne sıklıkla ilişkinize hiç başlamamış olmayı istiyorsunuz?)* ve 7. Madde *(İlişkinizde ne kadar problem var?)* ters çevrilen maddelerdir. Ölçekten yüksek puanlar, katılımcının ilişki memnuniyetinin yüksek olduğunu, düşük puanlar ise ilişkiden düşük memnuniyeti göstermektedir.

Hendrick (1988a) tarafından gerçekleştirilen ana bileşen faktör analizinin sonuçları, toplam varyansın %46'sını açıklayan yalnızca bir faktör vermiştir. Maddeler arasındaki ilişkiler birbirleriyle orta düzeyde olup, madde-toplam korelasyonu, .57 ile .76 arasında değişmektedir. Analizler tek bir faktörü desteklemiş ve alfa iç tutarlılık katsayısı .86 olarak bulunmuştur.

İDÖ'nün Türkçe uyarlama çalışması, romantik ilişkisi olan 140 üniversite öğrencisiyle Curun (2001) tarafından yapılmıştır. Faktör analizi sonuçları, varyansın %52'sini açıklayan bir faktör elde etmiştir. Alfa katsayısı .86 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada, Cronbach alfa katsayısı .90 olarak bulunmuştur, bu da orijinal ölçekle ve Türk çalışmasıyla uyumludur.

İDÖ ile ilgili yapılan çalışmaların sonucunda, ölçeğin ilişki doyumunu ölçmek için kısa, psikometrik olarak geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu ortaya çıkmıştır. İDÖ'nün kısa ve güvenilir olması, evli, nişanlı, birlikte yaşayan veya partner olan, kısacası romantik bir

ilişkisi olan tüm çiftler için kullanılabilecek bir ölçüm aracı olması önemli bir özelliktir. Bu araştırmada, 1 ay ve üzerinde ilişkisi olan katılımcıların yanıtlarına yer verilmiştir. Ölçeğin eki, EK 3'te verilmiştir.

2.3.4. Alkol Kullanım Bozukluklarını Tanıma Testi

Alkol Kullanım Bozukluklarını Tanıma Testi (AKBTT), içme alışkanlıklarını, alkol tüketim miktarlarını ve alkol kullanımına ilişkin sorunları gösteren yapılandırılmış 10 maddelik bir öz bildirim ölçeğidir ve her bir soruya verilebilecek olası yanıtlar sırasıyla 0, 1, 2, 3 veya 4 puandır. Ancak 9. ve 10. soruların olası yanıtları 0, 2 ve 4 puan olmaktadır. Ölçek, riskli ve zararlı alkol kullanımını tanımlamak üzere geliştirilen tek tarama ölçeğidir (Akvardar ve Uçku, 2010). Ölçek soruları çoktan seçmeli soru tarzındadır. Son iki soru 3 seçenekli, diğer sorular ise 5 seçeneklidir. Babor ve diğerleri (1989), riskli alkol kullanımını belirlemek için Dünya Sağlık Örgütü tarafından altı farklı ülkede gerçekleştirilen bir projenin sonucunda AKBTT'ni hazırlamışlardır. Babor ve diğerleri (2001) tarafından son versiyonu geliştirilmiştir. Ölçeğin ilk üç sorusu tehlikeli alkol kullanımını, 4., 5. ve 6. sorular bağımlılık semptomlarını, 7., 8., 9., ve 10., sorular ise zararlı alkol kullanımını göstermektedir (Bohn vd., 1995) ve ICD-10 kriterleri kullanılmaktadır (Volk vd.,1997). AKBTT, her bir madde puanının toplamıyla puanlanır. Maksimum puan 40'tır ve puanlama 0-40 arasında değişmektedir. 0 (sıfır) alkol kullanmayan ve hiçbir alkolle ilgili sorun yaşamamış kişiyi temsil eder. Çeşitli çalışmalarda, 8 ile 11 arasında farklı kesme noktaları belirlenmiş olmasına rağmen, önerilen kesme noktası 8'dir. AKBTT için önerilen kesme noktası alkolden zarar görme düzeyini belirlemektedir. Diğer bir ifadeyle, 8 veya daha yüksek toplam puanlar, tehlikeli ve zararlı alkol kullanımı ile birlikte olası alkol bağımlılığı belirtileri olarak önerilmektedir. **0 ile 7 arası** bir puan, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) kılavuzlarına göre düşük riskli tüketimi işaret ederken**, 8 ile 15 arası** artan riski, **16 ile 19 arası daha yüksek riski**, **20 veya daha fazlası** ise olası bağımlılığı göstermektedir. Bu dört düzey, artan risk düzeyleriyle birlikte artan müdahale düzeylerini yansıtmaktadır. Bir diğer ifadeyle, 8 ile 15 arası puanlar tehlikeli veya zararlı alkol tüketimini işaret ederken, 16 veya daha fazla puan alkol bağımlılığı olasılığını (yüksek riski) göstermektedir (Babor vd., 2001; Cherpitel, 1995; Conigrave vd., 1995). AKBTT, tehlikeli alkol tüketimi için %95 ila %100 arasında, anormal içme davranışları için %93 ila %100 arasında, alkol bağımlılığı sendromu için %100, ve 'geçen yıl alkolle ilgili sorunlar' için %91 ila %100 arasında değişen doğruluk oranlarına sahiptir (Saunders vd., 1993). AKBTT'nin iç tutarlılığı (α 0.80 ila 0.94 arasında) ve test-tekrar test güvenirliği (6 haftalık bir süre içinde $r = 0.88$) bulunmaktadır. Saatçioğlu ve diğerleri (2002) tarafından AKBTT Türkçe'ye uyarlanmış ve araştırmacılar Türkçe versiyonunun güvenilir ve

geçerli bir araç olduğunu göstermiştir. Çalışmada her bir mülakatçı için iç tutarlılık katsayısı sırasıyla 0.59 ve 0.65 olarak bulunmuştur. Her bir madde için, ölçekteki düzeltilmiş madde-toplam korelasyon değerleri kritik değer olan 0.30'dan yüksek çıkmıştır. Ölçeğin test-tekrar test güvenirliği anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($r = 0.90$, $p < .001$) (Saatçioğlu vd., 2002). Bu çalışmada, Cronbach alfa katsayısı .93 olarak bulunmuştur. Ölçeğin örneği EK 4'te verilmiştir

Bu çalışmada, bir skorun 8 veya daha yüksek olması zararlı veya tehlikeli içme alışkanlıklarıyla ilişkilendirildiği için, olgu ve kontrol grupları bu kesme noktasına göre belirlenmiştir.

2.3.5. Madde Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi

Madde Kullanım Bozukluklarını Tanıma Testi (MKBTT), son bir yıl içerisindeki madde kullanım sıklığı, maddeyle ilişkili sorunlar ve madde bağımlılığı semptomlarını belirlemek amacıyla Berman ve diğerleri tarafından 2005 yılında geliştirilmiş olan 11 soruluk bir ölçektir. İlk dokuz soru, 0 ile 4 arasında puanlanmıştır ve beşli bir ölçek oluştururken, son iki soru 0, 2 ve 4 puan ile değerlendirilmiş ve üçlü bir ölçek oluşturulmuştur. Testten elde edilen puanlar 0 ile 44 arasında değişirken, yüksek puanlar daha ciddi problemlere işaret etmektedir. Cronbach alfa katsayısına göre güvenilirlik katsayısı 0.80 olarak bulunmuştur. Madde-toplam korelasyonları 0.38 ile 0.73 arasında değişmekte ve tümü $p<0.01$ düzeyinde anlamlı olmaktadır. Kesme puanı 25 olarak belirlendiğinde, duyarlılık ve özgüllük sırasıyla %90 ve %88 olarak bulunmuştur.

MKBTT'nin Türkçe çevirisi 2014 yılında Evren ve diğerleri tarafından yapılmış olup, Türkçe versiyonunda test yüksek bir konverjan geçerlilik göstermiş ($r=.76$) ve ve Cronbach's alfa değeri 0.93 olarak bulunmuştur. Madde-toplam korelasyonları 0.47 ile 0.80 arasında değişmekte ve tümü $p<0.01$ düzeyinde anlamlı olmaktadır. (Evren vd., 2014). Bu çalışmada, Cronbach alfa katsayısı .96 olarak bulunmuştur. Skorlama yönergeleri, erkeklerde 6 veya daha fazla puan alınması durumunda, kadınlarda ise 2 veya daha fazla puan alınması durumunda madde kullanımıyla ilgili problemlerin işaret edici olabileceğini önermektedir. Cinsiyete bakılmaksızın 25 veya daha fazla puan alınması, bağımlılığın güçlü bir işareti olarak kabul edilmektedir (Berman vd., 2005). Ölçeğin örneği EK 5'te verilmiştir.

Bu çalışmada, kadınlar için 2 puan ve üstü, erkekler için 6 puan ve üstü, olgu ve kontrol grup ayrımını belirlemiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma çalışmasında analizler, SPSS programının 25. sürümü (IBM Inc. tarafından geliştirilen Sosyal Bilimler İstatistik Paketi) kullanılarak incelenmiştir. Ölçekleri eksik dolduran, örneklem dışlanma kriterleri içinde yer alan ve uygulamayı yarıda bırakan katılımcıların verileri araştırmadan çıkarıldıktan sonra analizler toplam 114 katılımcı üzerinden gerçekleşmiştir. Araştırmanın sosyodemografik verilerleri betimsel istatistikle analiz edilmiştir (Frekans, ortalama, standart sapma, yüzde, minimum, maksimum, medyan, çeyrekler açıklığı (IRQ)).

Araştırma sorularının test edilmesinden önce, veri dağılımlarının standart normal dağılıma uygun olup olmadığı test edilmiştir. Veri dağılımına bakıldığında beş faktör kişilik ölçeği, ilişki doyum ölçeği, alkol kullanım bozuklukları tanıma testi ve madde kullanım bozuklukları tarama testi ile ilgili olarak hiçbir veri normal dağılıma uymamaktadır. Veri dağılımı normal dağılıma uymadığından korelasyona bakıldığında, nonparametrik analizde kullanılan **spearman korelasyonu** analizi yapılmıştır.

Alkol/madde kullanımı kadın-erkek olarak ayrılmış ve cinsiyet düzeyinde dağılım da, olgu ve kontrol gruplarına göre ayrılmıştır. Veri gruplarının, kategorik veri olduğu durumlarda, **ki-kare analizi** uygulanmıştır. Örneklemi oluşturan gruplara ait sosyodemografik özellikler için betimleyici analizler Ki-Kare analizi, ikili gruplar arasında değişkenler açısından fark olup olmadığını anlamak için ise ölçek verisi normal dağılıma uymadığından nonparametrik **Mann Whitney U testi** kullanılmıştır. Olgu ve kontrol grubunun ve cinsiyetlerin yaş grubu karşılaştırmaları, **Bağımsız örneklem T-testi** üzerinden yapılmıştır.

Olgu ve kontrol grubu ve kadın-erkek olarak ayrılmış grup ile ilgili olarak beş faktör kişilik ve ilişki doyum verileri karşılaştırılmıştır. Ölçek sürekli verisi normal dağılıma uymadığından nonparametrik çoklu karşılaştırmalarda **Kruskal Wallis testi** uygulanmıştır.

Beş faktör kişilik ve ilişki doyum ölçeğine göre, alkol/madde kullanımı kadın-erkek olarak ayrılmış grup verisindeki farklılıkların nereden kaynaklandığını bulmak için bağımsız ikili karşılaştırmalardan non-parametrik test olan **Mann Whitney U testi** kullanılmıştır.Tüm değerlendirmelerde p değeri 0.05'in altındaki değerler anlamlı olarak kabul edilmiştir.

Örneklem büyüklüğü ve güç analizi yapıldığında, başlangıç için yapılan etki büyüklüğü olmadan (d=0,5), alfa 0,05'e göre testin gücü (1- β) =0,95 (%95) olarak seçildiğinde n sayısı 45 olarak yeterli olduğu görülmüştür (45+45 olarak düşünülebilir). Post-hoc analizi

yapıldığında etki büyüklüğü ve alfa değeri ve n sayısı 114'e göre, testin gücü %99 olarak hesaplanmıştır.

BÖLÜM 3: BULGULAR

Bu kısım, araştırma sonuçlarının elde edilmesi için gerçekleştirilen istatistiksel analizlerin tablo gösterimleri ve açıklamalarını içermektedir. Çalışmaya 152 kişi dahil olmuş, istatiksel analize, *kontrol* ve *olgu* grubunu eşleştirmelerinden sonra romantik ilişkiye sahip 114 kişi alınmıştır. Alkol kullanımı için olgu grubu AKBTT'den 8 puan ve üstü alanlardan (8 puan ve üzeri), kontrol grubu içinse AKBTT'den 0-7 puan arası alan katılımcılar seçilmiştir. Madde kullanımı için olgu grubu, MKBTT'den kadınlar için 2 puan ve üzeri, erkekler için ise 6 puan ve üzeri alanlardan, kontrol grubu için ise kadınlar için 0-1 puan alan, erkekler içinse MKBTT'den 0-5 puan arası alan katılımcılar seçilmiştir.

Bu kısım, araştırma sonuçlarının elde edilmesi için gerçekleştirilen istatistiksel analizlerin tablo gösterimleri ve açıklamalarını içermektedir.

3.1. Betimsel Bulgular

Sosyodemografik verilerin analizi Tablo 3'te verilmiştir:

Tablo 3

Sosyodemografik verilerin analizi

Demografik Değişkenler	Gruplar	*n*	Minumum	Maksimum	*Ortalama*	*SS*	%
Tüm Katılımcıların Yaşı		114	18	70	40.91	12.62	100.00
Cinsiyet/Yaş	Kadın	28	18	65	32.44	11.75	24.60
	Erkek	86	21	70	43.57	11.74	75.40
	Toplam	114					
Romantik İlişki Durumu							
	Evet	114					100.00
	Hayır	0					
Romantik İlişki Çeşidi							
	Flört/Sevgili	46					40.40
	Sözlü/Nişanlı	4					3.50
	Evli	64					56.10
İlişkinin Önemi		114	1.00	10.00	8.59	2.03	100.00
	1 (Hiç önemli değil)	3					2.60
	2	0					0.00
	3	0					0.00
	4	5					4.40
	5	2					1.80
	6	6					5.20
	7	6					5.20
	8	10					8.80
	9	32					28.10
	10 (Çok önemli)	50					43.90
Yaşanılan Yer							
	Büyükşehir	107					93.86
	Şehir	2					1.75
	İlçe	5					4.39
	Köy						
Eğitim Durumu							
	Okur/yazar	5					4.39
	İlkokul	6					5.26
	Ortaokul	10					8.77
	Lise/Meslek lisesi vb.	28					24.56
	Meslek Yüksek Okulu	14					12.28
	Üniversite	33					28.95
	Lisansüstü/Doktora	18					15.79
Çalışma Durumu							
	Çalışmıyor	32					28.07
	Eğitim Görüyor	5					4.39
	İşsiz	4					3.51
	Çalışıyor	64					56.14
	Diğer	9					7.89
Gelir Durumu							
	Gelirin Yok	14					12.39
	Asgari Ücret Altı	20					17.70
	Asgari Ücret	9					7.96
	17,003 - 35,000 TL	33					29.20
	35,001-70,000 TL	24					21.24
	70,001 TL ve üzeri	14					11.50

***n:* Katılımcı sayısı, *SS*: Standart sapma, %: Yüzde**

Tablo 3'te sosyodemografik veri değişkenlerin dağılımı incelendiğinde, 114 kişilik tüm örneklemin yaş aralığı, 18 ile 70 arasında değişmektedir (*Ortalama* = 40.91, *SS* = 12.62). Kadın katılımcıların yaş aralığı 18 ile 65 arasında değişmektedir (*Ortalama* = 32.44, *SS* = 11.75). Erkek katılımcıların yaş aralığı 21 ile 70 arasında değişmektedir (*Ortalama* = 43.57, *SS* = 11.74). Cinsiyet dağılımına bakıldığında örneklemin %24.60'ı kadın, %75.40'ı erkektir. Örneklemin tamamında, romantik ilişki durumu mevcuttur. Romantik ilişki

çeşidine bakıldığında, katılımcıların %40.40'si flört/sevgili, %3.50 sözlü/nişanlı ve geri kalan %56.10'u evlidir. İlişki önem ortalaması 8.59 olup, standart sapması 2.03'tür (*Ortalama* = 8.59, *SS* = 2.03). İlişkinin katılımcılar için önemi sorulduğunda, çok önemli (10 puan) diyen katılımcının oranı %43.90'dır. İlişki için hiç önemli (1 puan) diyen katılımcının oranı %2.60'tır. Katılımcıların %93.86'sı büyükşehirde, %1.75'i şehirde ve %4.39'u ilçede yaşamaktadır. Katılımcıların eğitim durumları değerlendirildiğinde, %4.39'u okuryazar, %5.26'sı ilkokul, %8.77'si ortaokul, %24.56'sı lise/meslek lisesi vb., %12.28'i meslek yüksek okulu, %28.95'i üniversite ve %15.79'u lisansüstü/doktora mezunudur. Katılımcıların çalışma durumu ele alınıldığında, %28.07'si çalışmamakta, %4.39'u eğitim görmekte, %3.51'i işsiz olmakta, %56.14'ü aktif olarak çalışmakta ve %7.89'u bahsedilen durumlar dışında kalmaktadır. Gelir durumu incelendiğinde, katılımcıların %12.39'unun geliri bulunmamakta, %17.70'i asgari ücret altı almakta, %7.96'sı asgari ücret (17.002 TL) kazanmakta, %29.20'sinin 17.003 – 35.000 TL arasında, %21.24'ün 35.001-70.000 TL arasında ve %11.50'sinin 70.001 TL ve üzeri kazancı bulunmaktadır (Tablo 3).

Olgu ve kontrol grubu cinsiyet ve yaş verileri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4

Olgu ve kontrol grubu cinsiyet ve yaş verileri

Demografik Değişkenler	Gruplar	*n*	*Ortalama*	*SS*	Minumum	Maksimum	%
Katılımcı	Kontrol	57					50.00
	Olgu	57					50.00
	Toplam	114					100.00
Cinsiyet							
	Kontrol	14					50.00
Kadın	Olgu	14					50.00
	Toplam	28					100.00
Erkek	Kontrol	43					50.00
	Olgu	43					50.00
	Toplam	86					100.00
Yaş							
Kadın	Kontrol	14	32.93	12.98	18	65	50.00
	Olgu	14	32.00	10.36	19	51	50.00
Erkek	Kontrol	43	42.33	12.00	21	65	50.00
	Olgu	43	44.81	11.48	22	70	50.00
Olgu ve Kontrol Grubu Yaşı							50.00
	Kadın (Alkol-olgu)	8	33.13	11.34	19	51	7.00
	Kadın (Alkol-kontrol)	8	34.25	15.56	18	65	7.00
	Erkek (Alkol-olgu)	22	43.32	11.78	22	70	19.30
	Erkek (Alkol-kontrol)	22	40.82	11.10	21	58	19.30
	Kadın (Madde-olgu)	6	30.50	9.71	19	48	5.30
	Kadın (Madde-kontrol)	6	31.17	9.62	22	48	5.30
	Erkek (Madde-olgu)	21	46.38	11.23	28	68	18.40
	Erkek (Madde-kontrol)	21	43.90	12.96	22	65	18.40
	Toplam	**114**					

n: **Katılımcı sayısı, *SS*: Standart sapma, %: Yüzde**

Olgu ve kontrol grubu, kendi arasında karşılaştırıldığında, alkol ve madde kullanımı için, 14 kişilik kadın kontrol grubunun, yaş ortalaması 32.93 iken (*Ortalama* = 32.93), *SS* = 12.98), 14 kişilik kadın olgu grubunun, yaş ortalaması 32.00'dır (*Ortalama* = 32.00), *SS* = 10.36). 43 kişilik erkek kontrol grubunun, yaş ortalaması 42.33 iken (*Ortalama* = 42.33), *SS* = 12.00), 43 kişilik erkek olgu grubunun, yaş ortalaması 44.81'dir (*Ortalama* = 44.81, *SS* = 11.48). Detaylı bakıldığında, alkol kullanım düzeyinde, 8 kişilik kadın olgu grubunun, yaş ortalaması 33.13 iken (*Ortalama* = 33.13, *SS* = 11.34), 8 kişilik kadın kontrol grubunun için yaş ortalaması 34.25'tir (*Ortalama* = 34.25, *SS* = 15.56). Alkol kullanım düzeyi için, 22 kişilik erkek olgu grubunun, yaş ortalaması 43.32 iken, (*Ortalama* = 43.32, *SS* = 11.78), 22 kişilik erkek kontrol grubunun için yaş ortalaması 40,82'dir (*Ortalama* = 40.82, *SS* = 11,10). Madde kullanım düzeyi için, 6 kişilik kadın olgu grubunun, yaş ortalaması 30.50 iken (*Ortalama* = 30.50, *SS* = 9.71), 6 kişilik kadın kontrol grubunun için yaş ortalaması 31.17'dir (*Ortalama* = 31.17, *SS* = 9.62). Madde kullanımı için, 21 kişilik erkek olgu grubunun, yaş ortalaması 46.38 iken, (*Ortalama* = 46.38, *SS* = 11.23), 21 kişilik erkek kontrol grubunun için yaş ortalaması 43.90'dır (*Ortalama* = 43.90, *SS* = 12.96) (Tablo 4).

Olgu ve kontrol grubu cinsiyet ve yaş t-test analizleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5

Olgu ve kontrol grubunun yaş ortalamaları

Demografik Değişkenler	Gruplar	*n*	*Ortalama*	*SS*	*SS Ortalaması*	*F*	*t*	*df*	*p*
Yaş	Kontrol	57	40.02	12.80	1.70	0.335	-0.70	112.00	0.487
	Olgu	57	41.67	12.44	1.65				
Cinsiyet	Kadın	28	32.46	11.54	2.18	0.041	-4.37	112.00	**0.001**
	Erkek	86	43.57	11.74	1.27				
Kadın	Kontrol	14	32.93	12.98	12.98	0.291	0.21	26.00	0.836
	Olgu	14	32.00	10.36	10.36				
Erkek	Kontrol	43	42.33	12.00	12.00	0.159	-0.98	84.00	0.329
	Olgu	43	44.81	11.48	11.48				

p<0.05

n: **Katılımcı sayısı,** ***SS:*** **Standart sapma,** ***df*** **: Serbestlik derecesi**

Olgu ve kontrol grubunun yaş ortalamaları karşılaştırıldığında, kontrol grubunun *(ortalama*= 40.02, *SS*=12.80*)* ve olgu grubunun *(ortalama*= 41,67, *SS*=12,44*; t*(112.00)= -0.70 , *p*= 0.487) arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (Tablo 5).

Cinsiyetlere göre yaş ortalama karşılaştırıldığında, kadınların *(ortalama*= 32.46, *SS*=11.54*)* ve erkeklerin yaş ortalaması *(ortalama*= 43.57, *SS*=11.74*; t*(112.00)= -4.37 , *p*= 0.001) arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (Tablo 5). Diğer bir ifadeyle kadın katılımcı yaş ortalaması, erkek katılımcı yaş ortalamasından farklıdır.

Kontrol grubundaki kadınların yaş ortalamaları *(ortalama*= 32.93, *SS*=12.98*)* olgu grubundaki kadınların yaş ortalamaları *(ortalama*= 32.00, *SS*=10.36*; t*(26.00)= 0.21, *p*= 0.836) ile karşılaştırıldığında, iki grup arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Kontrol grubundaki erkeklerin yaş ortalamaları *(ortalama*= 42.33, *SS*=12.00*)* olgu grubundaki erkeklerin yaş ortalamaları *(ortalama*= 44.81, *SS*=1*; t*(84.00)= -0.98, *p*= 0.329) ile karşılaştırıldığında, iki grup arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (Tablo 5).

Yukarıdaki tablolarda yer almayan diğer bilgiler özetlenecek olursa, katılımcıların,

- Romantik ilişki süresi ay cinsinden hesaplandığında, ilişki süresi 1 ile 480 ay arasında değişmekte ve %10.2 oranla 13 ay en yüksek oranı oluşturmaktadır.
- Romantik ilişki süresi ortalaması 87.85 ay olup, standart sapması 134.94'tür (*Ortalama*= 87.85, *SS* = 134.94).
- Katılımcıların % 40.7'si daha önce herhangi bir psikiyatrik tanı aldığını belirtmiş, 59.3'ü ise herhangi bir tanı almamıştır.
- Psikiyatrik tanı alan 46 kişinin (%40.7), %46.9'u depresyon, %34.3'ü panik atak/anksiyete/kaygı bozukluğu, %9.4'ü şizofreni, %6.3'ü madde bağımlısı ve %3.1'i dikkat eksikliği tanısını almıştır.
- Psikiyatrik tanı alanların (%40.7), % 39.5'i bunun ilişki hayatını etkilediğini düşünürken, % 60.5'i ise bunun ilişki hayatını etkilemediğini düşünmektedir.
- Katılımcıların % 39.3'ü herhangi bir psikiyatrik ilaç kullanmakta, 60.7'si ise kullanmamaktadır.
- Psikiyatrik ilaç kullanımın ilişki durumuna etkisi olup olmadığına cevap veren katılımcılardan % 43.4'ü evet, %56.6'sı ise hayır demiştir.
- Alkol kullanan katılımcıların, alkol kullanım süresi yıl cinsinden değerlendirildiğinde, 1 ile 50 yıl arasında kullanım süresi mevcut olup, en yüksek puanı % 18.8'lik oranla 25 yıllık kullanım almıştır.
- Alkol kullanan katılımcıların, % 16.5'i daha önce alkol tedavi girişiminde bulunmuş, % 83.5'inin ise herhangi bir girişimi olmamıştır.
- Madde kullanan katılımcıların, madde kullanım süresi yıl cinsinden değerlendirildiğinde, 1 ile 35 yıl arasında kullanım süresi mevcut olup, en yüksek puanı % 23.3'lük oranla 20 yıllık kullanım almıştır.
- Madde kullanan katılımcıların, % 11.5'i daha önce madde tedavi girişiminde bulunmuş, % 88.5'inin ise herhangi bir girişimi olmamıştır.

- Ücretli bir işte çalışma durumuna evet diyen kişilerin çalışma aralığı 1 ile 60 saat arasında olup, en yüksek değeri, %36.1'lik oranla 45 saat almıştır.

3.2. Ölçek Verilerinin Tanımlayıcı İstatistikleri

Beş Faktör Kişilik Ölçeği ve İlişki Doyum Ölçeği, cinsiyet bazında ve alkol ve madde kullanan ve kullanmayanlara göre ortalama, standart sapmaları (SS), medyan ve çeyrekler açıklığı (IRQ) Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

Ölçek verilerinin tanımlayıcı istatistikleri – BFKÖ / İDÖ

Ölçek		*n*	*Ortalama*	*SS*	*Medyan*	*IQR*
BFKÖ_Duygusal Dengesizlik	Kadın (Alkol-olgu)	8	28.75	5.95	27.00	11.00
	Kadın (Alkol-kontrol)	8	18.75	5.57	19.50	8.50
	Erkek (Alkol-olgu)	22	29.14	7.01	29.50	12.25
	Erkek (Alkol-kontrol)	22	18.85	5.70	19.00	9.50
	Kadın (Madde-olgu)	6	33.00	5.29	34.00	10.00
	Kadın (Madde-kontrol)	6	22.50	6.98	21.50	12.00
	Erkek (Madde-olgu)	21	30.90	5.01	31.00	7.75
	Erkek (Madde-kontrol)	21	21.35	6.60	21.00	7.75
BFKÖ_Dışadönüklük	Kadın (Alkol-olgu)	8	28.50	6.57	29.00	12.00
	Kadın (Alkol-kontrol)	8	31.25	6.92	33.00	6.25
	Erkek (Alkol-olgu)	22	23.32	10.79	25.50	21.50
	Erkek (Alkol-kontrol)	22	30.00	5.38	29.50	10.25
	Kadın (Madde-olgu)	6	28.25	8.34	29.50	15.75
	Kadın (Madde-kontrol)	6	26.33	5.47	26.00	9.50
	Erkek (Madde-olgu)	21	20.65	10.03	19.00	17.00
	Erkek (Madde-kontrol)	21	30.75	4.42	31.50	6.50
BFKÖ_Deneyime/ Yeniliğe Açıklık	Kadın (Alkol-olgu)	8	31.00	8.25	30.50	12.25
	Kadın (Alkol-kontrol)	8	37.38	6.50	39.00	10.50
	Erkek (Alkol-olgu)	22	27.05	11.52	24.00	19.50
	Erkek (Alkol-kontrol)	20	37.35	6.48	38.00	7.50
	Kadın (Madde-olgu)	5	26.00	6.38	28.00	11.50
	Kadın (Madde-kontrol)	6	33.83	6.97	37.00	13.75
	Erkek (Madde-olgu)	21	23.30	8.56	21.00	13.75
	Erkek (Madde-kontrol)	20	35.90	7.91	37.50	9.25
BFKÖ_Uyumluluk	Kadın (Alkol-olgu)	8	28.88	7.75	28.00	12.50
	Kadın (Alkol-kontrol)	8	33.13	6.58	34.50	8.25
	Erkek (Alkol-olgu)	22	25.18	6.55	25.50	8.75
	Erkek (Alkol-kontrol)	22	34.75	6.19	35.00	7.25
	Kadın (Madde-olgu)	5	27.00	9.09	28.00	17.00
	Kadın (Madde-kontrol)	6	35.00	2.90	34.00	5.50
	Erkek (Madde-olgu)	20	24.60	6.19	24.50	7.75
	Erkek (Madde-kontrol)	21	32.65	7.51	34.00	9.25
BFKÖ_Sorumluluk	Kadın (Alkol-olgu)	8	28.00	9.41	30.50	16.00
	Kadın (Alkol-kontrol)	8	37.38	5.32	39.00	6.00
	Erkek (Alkol-olgu)	22	24.91	7.86	27.00	13.25
	Erkek (Alkol-kontrol)	22	34.35	5.21	35.00	6.75
	Kadın (Madde-olgu)	5	22.25	9.67	23.00	17.50
	Kadın (Madde-kontrol)	6	39.67	3.20	40.00	4.50
	Erkek (Madde-olgu)	21	24.25	7.39	26.50	11.25
	Erkek (Madde-kontrol)	21	33.25	5.21	33.50	5.75
İDÖ Toplam	Kadın (Alkol-olgu)	8	30.00	10.34	28.50	17.50
	Kadın (Alkol-kontrol)	8	34.50	8.86	36.50	10.50
	Erkek (Alkol-olgu)	22	27.64	11.26	24.00	21.00
	Erkek (Alkol-kontrol)	22	41.05	6.76	42.50	13.25
	Kadın (Madde-olgu)	6	30.50	7.45	30.00	8.75
	Kadın (Madde-kontrol)	6	41.17	7.22	43.00	13.25
	Erkek (Madde-olgu)	21	27.10	9.61	26.00	17.00
	Erkek (Madde-kontrol)	21	37.67	9.80	38.00	15.00

n: **Katılımcı sayısı, *SS*: Standart sapma, *IQR*: Çeyrekler açıklığı**

BFKÖ ***Duygusal Dengesizlik (Nevrotiklik)*** boyutunda, kadın alkol-olgu grubu *ortalaması* 28.75, *SS*=5.95; kadın alkol-kontrol grubu *ortalaması* 18.75, *SS*= 5.57; erkek alkol-olgu grubu *ortalaması* 29.14; *SS*=7.01; erkek alkol-kontrol grubu *ortalaması* 18.85, *SS*=5.70; kadın madde-olgu grubu *ortalaması* 33.00, *SS*=5.29; kadın madde-kontrol grubu *ortalaması* 22.50, *SS*=6.98; erkek madde-olgu grubu *ortalaması* 30.90, *SS*=5.01 ve erkek madde-kontrol grubu *ortalaması* 21.35 ve *SS*=6.60'tır.

BFKÖ ***Dışadönüklük*** boyutunda, kadın-olgu grubu *ortalaması* 28.50, *SS*=6.57; kadın alkol-kontrol grubu *ortalaması* 31.25, *SS*= 6.92; erkek alkol-olgu grubu *ortalaması* 23.32; *SS*=10.79; erkek alkol-kontrol grubu *ortalaması* 30.00, *SS*=5.38; kadın madde-olgu grubu *ortalaması* 28.25, *SS*=8.34; kadın madde-kontrol grubu *ortalaması* 26.33, *SS*=5.47; erkek madde-olgu grubu *ortalaması* 20.65, *SS*=10.03 ve erkek madde-kontrol grubu *ortalaması* 30.75 ve *SS*=4.42'dir.

BFKÖ ***Deneyime/Yeniliğe Açıklık*** boyutunda, kadın alkol-olgu grubu *ortalaması* 31.00, *SS*=8.25; kadın alkol-kontrol grubu *ortalaması* 37.38, *SS*= 6.50; erkek alkol-olgu grubu *ortalaması* 27.05; *SS*=11.52; erkek alkol-kontrol grubu *ortalaması* 37.35, *SS*=6.48; kadın madde-olgu grubu *ortalaması* 26.00, *SS*=6.38; kadın madde-kontrol grubu *ortalaması* 33.83, *SS*=6.97; erkek madde-olgu grubu *ortalaması* 23.30, *SS*=8.56 ve erkek madde-kontrol grubu *ortalaması* 35.90 ve *SS*=7.91'dir.

BFKÖ ***Uyumluluk*** boyutunda, kadın alkol-olgu grubu *ortalaması* 28.88, *SS*=7.75; kadın alkol-kontrol grubu *ortalaması* 33.13, *SS*= 6.58; erkek alkol-olgu grubu *ortalaması* 25.18; *SS*=6.55; erkek alkol-kontrol grubu *ortalaması* 34.75, *SS*=6.19; kadın madde-olgu grubu *ortalaması* 27.00, *SS*=9.09; kadın madde-kontrol grubu *ortalaması* 35.00, *SS*=2.90; erkek madde-olgu grubu *ortalaması* 24.60, *SS*=6.19 ve erkek madde-kontrol grubu *ortalaması* 32.65 ve *SS*=7.51'dir.

BFKÖ ***Sorumluluk*** boyutunda, kadın alkol-olgu grubu *ortalaması* 28.00, *SS*=9.41; kadın alkol-kontrol grubu *ortalaması* 37.38, *SS*= 5.32; erkek alkol-olgu grubu *ortalaması* 24.91; *SS*=7.86; erkek alkol-kontrol grubu *ortalaması* 34.35, *SS*=5.21; kadın madde-olgu grubu *ortalaması* 22.25, *SS*=9.67; kadın madde-kontrol grubu *ortalaması* 39.67, *SS*=3.20; erkek

madde-olgu grubu *ortalaması* 24.25, *SS*=7.39 ve erkek madde-kontrol grubu *ortalaması* 33.25 ve *SS*=5.21'dir.

İDÖ Toplam *puanında*, kadın alkol-olgu grubu *ortalaması* 30.00, *SS*=10.34; kadın alkol-kontrol grubu *ortalaması* 34.50, *SS*= 8.86; erkek alkol-olgu grubu *ortalaması* 27.64; *SS*=11.26; erkek alkol-kontrol grubu *ortalaması* 41.05, *SS*=6.76; kadın madde-olgu grubu *ortalaması* 30.50, *SS*=7.45; kadın madde-kontrol grubu *ortalaması* 41.17, *SS*=7.22; erkek madde-olgu grubu *ortalaması* 27.10, *SS*=9.61 ve erkek madde-kontrol grubu *ortalaması* 37.67 ve *SS*=9.80'dir (Tablo 6).

Beş Faktör Kişilik Ölçeği ve İlişki Doyum Ölçeği, gruplar arası karşılaştırmalarına göre ortalama, standart sapmaları (SS), medyan ve çeyrekler açıklığı (IRQ) Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7

BFKÖ ve İDÖ verilerinin olgu ve kontrol grubuna göre tanımlanması

		n	***Ortalama***	***SS***	***Medyan***	***IQR***
BFKÖ_Duygusal Dengesizlik	Kontrol	57	20.17	6.17	20.00	8.25
	Olgu	57	30.02	6.02	30.00	9.25
BFKÖ_Dışadönüklük	Kontrol	57	30.06	5.34	31.00	7.00
	Olgu	57	23.46	10.02	25.00	19.00
BFKÖ_Deneyime/ Yeniliğe Açıklık	Kontrol	54	36.43	7.00	38.00	8.50
	Olgu	56	26.17	9.85	24.00	16.50
BFKÖ_Uyumluluk	Kontrol	57	33.76	6.45	35.00	6.25
	Olgu	55	25.65	6.75	26.50	8.00
BFKÖ_Sorumluluk	Kontrol	57	34.98	5.37	35.50	8.00
	Olgu	56	24.93	7.95	27.00	13.00
İDÖ Toplam Puanı	Kontrol	57	38.89	8.46	39.00	13.00
	Olgu	57	28.07	10.02	26.00	16.50

***n*: Katılımcı sayısı, *SS:* Standart sapma, *IQR*: Çeyrekler açıklığı**

BFKÖ ***Duygusal Dengesizlik (Nevrotiklik)*** boyutunda, kontrol grubunun *ortalaması* 20.17, *SS*=6.17; olgu grubunun *ortalaması* 30.02, *SS*=6.02'dir.

BFKÖ ***Dışadönüklük*** boyutunda, kontrol grubunun *ortalaması* 30.06, *SS*=5.34; olgu grubunun *ortalaması* 23.46, *SS*=10.02'dir.

BFKÖ ***Deneyime/Yeniliğe Açıklık*** boyutunda, kontrol grubunun *ortalaması* 36.43, *SS*=7.00; olgu grubunun *ortalaması* 26.17, *SS*=9.85'tir.

BFKÖ ***Uyumluluk*** boyutunda, kontrol grubunun *ortalaması* 33.76, *SS*=6.45; olgu grubunun *ortalaması* 25.65, *SS*=6.75'tir.

BFKÖ ***Sorumluluk*** boyutunda, kontrol grubunun *ortalaması* 34.98, *SS*=5.37; olgu grubunun *ortalaması* 24.93, *SS*=7.95'tir.

İDÖ Toplam puanında, kontrol grubunun *ortalaması* 38.89 *SS*=8.46; olgu grubunun *ortalaması* 28.07, *SS*=10.02'dir.

Alkol Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi (AKBTT) ve Madde Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi (MKBTT), cinsiyete göre ortalama, standart sapmaları (SS), medyan ve çeyrekler açıklığı (IRQ) Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8

Ölçek verilerinin tanımlayıcı istatistikleri – AKBTT/MKBTT

Ölçek		*n*	*Ortalama*	*SS*	*Medyan*	*IQR*
AKBTT	Kontrol Kadın	8	3.83	1.60	4.00	2.50
	Olgu Kadın	8	12.50	4.93	12.00	9.00
	Kontrol Erkek	22	3.60	1.71	4.00	2.00
	Olgu Erkek	22	18.73	6.76	16.00	11.00
MKBTT	Kontrol Kadın	6	0.00	0.00	0.00	0.00
	Olgu Kadın	6	14.17	10.89	14.00	20.75
	Kontrol Erkek	21	0.00	0.00	0.00	0.00
	Olgu Erkek	21	18.38	9.28	18.00	16.00

n **: Katılımcı sayısı,** ***SS:*** **Standart sapma,** ***IQR*** **: Çeyrekler açıklığı**

Olgu ve kontrol grubu, cinsiyet bazında karşılaştırıldığında, alkol kullanımı için, 8 kişilik kontrol kadın grubunun *ortalaması* 3.83 *SS*=1.60; 8 kişilik olgu kadın grubunun *ortalaması* 12.50 *SS*=4.93; 22 kişilik kontrol erkek grubunun *ortalaması* 3.60 *SS*=1.71; 22 kişilik olgu erkek grubunun *ortalaması* 18.73 *SS*=6.76'dır.

Olgu ve kontrol grubu, cinsiyet bazında karşılaştırıldığında, madde kullanımı için, 6 kişilik kontrol kadın grubunun *ortalaması* 0.00 *SS*=0.00; 6 kişilik olgu kadın grubunun *ortalaması*

14.17 *SS*=10.89; 21 kişilik kontrol erkek grubunun *ortalaması* 0.00 *SS*=0.00; 8 kişilik olgu erkek grubunun *ortalaması* 18.38 *SS*=9.28'dir (Tablo 8).

3.3. Araştırma Soruları Bulguları

3.3.1. Olgu ve kontrol grubu arasında, kişilik alt boyutları (duygusal dengesizlik, dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk ve sorumluluk) bakımından anlamlı düzeyde farklılık var mıdır?

Araştırmanın ilk sorusu doğrultusunda, olgu ve kontrol grubunun, beş faktör kişilik ölçeğinin (BFKÖ) alt boyutlarının grup ortalamalarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için, bağımsız ikili karşılaştırmalardan non-parametrik test olan Mann-Whitney U Testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9

Olgu ve kontrol grubu BFKÖ analiz sonuçları

	Gruplar	n	Sıra Ortalaması	U	z	p
Duygusal Dengesizlik	Olgu	57	79.25	385.00	-7.03	**0.001**
	Kontrol	57	35.75			
Dışadönüklük	Olgu	57	47.61	1060.50	-3.20	**0.001**
	Kontrol	57	67.39			
Deneyime/Yeniliğe Açıklık	Olgu	56	39.74	629.50	-5.28	**0.001**
	Kontrol	54	71.84			
Uyumluluk	Olgu	55	38.70	588.50	-5.71	**0.001**
	Kontrol	57	73.68			
Sorumluluk	Olgu	56	35.95	417.00	-6.78	**0.001**
	Kontrol	57	77.68			

Tablo 9'da görüldüğü gibi, Beş Faktör Kişilik Ölçeği alt boyutları puanları, olgu ve kontrol grubu arasında anlamlı farklılık göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, *duygusal dengesizlik (nevrotiklik)* puanı (U=385.00, p=.001) olgu ve kontrol grubu arasında anlamlı farklılık göstermektedir. Sıra ortalaması baz alındığında, olgu grubunun *(sıra ortalaması=79.25) duygusal dengesizlik* puanı, kontrol grubuna *(sıra ortalaması=35.75)* oranla daha yüksektir. *Dışadönüklük* puanı (U=1060.50, p=.001), olgu ve kontrol grubu arasında anlamlı farklılık göstermektedir. Sıra ortalaması baz alındığında, olgu grubunun *dışadönüklük* puanı *(sıra*

ortalaması=47.61), kontrol grubuna *(sıra ortalaması=67.39)* oranla daha düşüktür. *Deneyime/Yeniliğe Açıklık* puanı (U=629.50, p=.001), olgu ve kontrol grubu arasında anlamlı farklılık göstermektedir. Sıra ortalaması baz alındığında, olgu grubunun *(sıra ortalaması=39.74) deneyime/yeniliğe açıklık* puanı, kontrol grubuna *(sıra ortalaması=71.84)* oranla daha düşüktür. *Uyumluluk* puanı (U=588.50, p=.001) olgu ve kontrol grubu arasında anlamlı farklılık göstermektedir. Sıra ortalaması baz alındığında, olgu grubunun *(sıra ortalaması=38.70) uyumluluk* puanı, kontrol grubuna *(sıra ortalaması=73.68)* oranla daha düşüktür. *Sorumluluk* puanı (U=417.00, p=.001) olgu ve kontrol grubu arasında anlamlı farklılık göstermektedir. Sıra ortalaması baz alındığında, olgu grubunun *(sıra ortalaması=35.95) sorumluluk* puanı, kontrol grubuna *(sıra ortalaması=77.68)* oranla daha düşüktür (Tablo 9).

3.3.2. Olgu ve kontrol grubu arasında, romantik ilişki doyumu bakımından anlamlı düzeyde fark var mıdır?

Araştırmanın ikinci sorusu doğrultusunda, olgu ve kontrol grubunun ilişki doyum ölçeği (İDÖ) grup ortalamalarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann-Whitney U Testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10

Olgu ve kontrol grubu İDÖ toplam puanı analiz sonuçları

	Gruplar	n	Sıra Ortalaması	U	z	p
İlişki Doyumu	Olgu	57	40.96	682.00	-5.35	**0.001**
	Kontrol	57	74.04			

Tablo 10'da görüldüğü gibi, ilişki doyum ölçeği toplam puanı olgu ve kontrol grubu arasında anlamlı farklılık göstermektedir (U=682.00 p=.001). Sıra ortalaması baz alındığında, ilişki doyum puanında olgu grubunun puanı *(sıra ortalaması=40.96),* kontrol grubuna *(sıra ortalaması=74.04)* oranla daha düşüktür (Tablo 10).

3.3.3. Olgu ve kontrol grubu arasında, alkol ve madde kullanımı bakımından anlamlı düzeyde fark var mıdır?

Araştırmanın üçüncü sorusu doğrultusunda, olgu ve kontrol grubunda, alkol ve madde kullanımı arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek için Ki- Kare testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11

Olgu ve kontrol grubu alkol ve madde kullanımı puanı analiz sonuçları

				MKBTT Grubu						
				Kontrol-Olgu	Olgu- Kadın Madde Kullanımı	Olgu-Erkek Madde Kullanımı	Toplam	X^2	*sd*	*P*
Kontrol	**AKBTT Grubu**	**7 ve altı AKBTT**	*f*	44	4	1	49			
			%	89.8%	8.2%	2.0%	100.0%			
		8 ve üzeri AKBTT	*f*	1	0	7	8	41.644	2	**0.001**
			%	12.5%	0.0%	87.5%	100.0%			
	Toplan		*f*	45	4	8	57			
			%	78.9%	7.0%	14.0%	100.0%			
Olgu	**AKBTT Grubu**	**7 ve altı AKBTT**	*f*	1	1	2	4			
			%	25.0%	25.0%	50.0%	100.0%			
		8 ve üzeri AKBTT	*f*	25	5	23	53	1.294	2	0.524
			%	47.2%	9.4%	43.4%	100.0%			
	Toplan		*f*	26	6	25	57			
			%	45.6%	10.5%	43.9%	100.0%			
Toplam	**AKBTT Grubu**	**7 ve altı akbtt**	*f*	45	5	3	53			
			%	84.9%	9.4%	5.7%	100.0%			
		8 ve üzeri akbtt	*f*	26	5	30	61	26.746	2	**0.001**
			%	42.6%	8.2%	49.2%	100.0%			
	Toplam		*f*	71	10	33	114			
			%	62.3%	8.8%	28.9%	100.0%			

Tablo 11'de görüldüğü gibi, olgu ve kontrol grubu arasında, alkol ve madde kullanımı bakımından, anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (X^2 (2, N=114) = 26.746, p=.001). Buradaki farkın sebebi, alkol ve madde kullanmayan ya da kesim noktası altında kalan örneklem grubunun (kontrol) bulunmasıdır (Tablo 11).

3.3.4. Olgu ve kontrol grubu arasında, cinsiyet düzeyinde, alkol ve madde kullanımı bakımından anlamlı düzeyde fark var mıdır?

Araştırmanın dördüncü sorusu doğrultusunda, olgu ve kontrol grubunda, cinsiyet ve alkol ve madde kullanımı arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek için Ki- Kare testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12

Olgu ve kontrol grubu, cinsiyet düzeyinde alkol ve madde kullanımı puanı analiz sonuçları

		Kadın Alkol-Olgu	Kadın Alkol-Kontrol	Erkek Alkol -Olgu	Erkek Alkol-Kontrol	Kadın Madde-Olgu	Kadın Madde-Kontrol	Erkek Madde-Olgu	Erkek Madde-Kontrol	Toplam	X^2	SS	P
Kadın	*f*	8	8	0	0	6	6	0	0	28	114.000	7	0.001
	%	28.6%	28.6%	0.0%	0.0%	21.4%	21.4%	0.0%	0.0%	100.0%			
Erkek	*f*	0	0	22	22	0	0	21	21	86			
	%	0.0%	0.0%	25.6%	25.6%	0.0%	0.0%	24.4%	24.4%	100.0%			
Toplam	*f*	8	8	22	22	6	6	21	21	114			
	%	7.0%	7.0%	19.3%	19.3%	5.3%	5.3%	18.4%	18.4%	100.0%			

Ki-kare testi, p< 0.05

Tablo 12'de görüldüğü gibi, olgu ve kontrol grubunda cinsiyet ve alkol ve madde kullanımı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (X^2 (7, N=114) = 114.000, p = .001) (Tablo 12).

3.3.5. Beş faktör kişilik ölçeği alt boyut puanları, alkol ve madde kullanımına göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermekte midir? Göstermekteyse, olgu ve kontrol grubu arasında ve cinsiyet düzeyinde farklılık bulunmakta mıdır?

. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 13

Beş Faktör alt boyut puanları ve alkol ve madde kullanımı analiz sonucu

		n	Ortalama	Sıra Ortalaması	SS	Min	Max	X^2	*sd*	*p*
Duygusal Dengesizlik		**114**	**25.09**		**7.87**	**10.00**	**40.00**	**52.899**	**7**	**0.001**
	Kadın (Alkol-olgu)	8		74.19						
	Kadın (Alkol-kontrol)	8		30.94						
	Erkek (Alkol-olgu)	22		74.27						
	Erkek (Alkol-kontrol)	22		30.27						
	Kadın (Madde-olgu)	6		89.50						
	Kadın (Madde-kontrol)	6		47.08						
	Erkek (Madde-olgu)	21		83.45						
	Erkek (Madde-kontrol)	21		40.10						
Dışadönüklük		**114**	**27.01**		**8.63**	**8.00**	**40.00**	**20.905**	**7**	**0.004**
	Kadın (Alkol-olgu)	8		60.63						
	Kadın (Alkol-kontrol)	8		75.25						
	Erkek (Alkol-olgu)	22		46.89						
	Erkek (Alkol-kontrol)	22		67.52						
	Kadın (Madde-olgu)	6		75.42						
	Kadın (Madde-kontrol)	6		49.42						
	Erkek (Madde-olgu)	21		35.45						
	Erkek (Madde-kontrol)	21		69.40						
Deneyime/Yeniliğe		**114**	**31.35**		**9.87**	**11.00**	**50.00**	**31.440**	**7**	**0.001**
Açıklık	Kadın (Alkol-olgu)	8		52.94						
	Kadın (Alkol-kontrol)	8		76.06						
	Erkek (Alkol-olgu)	22		42.34						
	Erkek (Alkol-kontrol)	20		74.93						
	Kadın (Madde-olgu)	5		38.10						
	Kadın (Madde-kontrol)	6		62.83						
	Erkek (Madde-olgu)	21		32.38						
	Erkek (Madde-kontrol)	20		69.78						
Uyumluluk		**110**	**29.83**		**7.67**	**14.00**	**44.00**	**36.025**	**7**	**0.001**
	Kadın (Alkol-olgu)	8		52.38						
	Kadın (Alkol-kontrol)	8		71.00						
	Erkek (Alkol-olgu)	22		36.43						
	Erkek (Alkol-kontrol)	22		77.84						
	Kadın (Madde-olgu)	5		47.10						
	Kadın (Madde-kontrol)	6		79.58						
	Erkek (Madde-olgu)	20		33.63						
	Erkek (Madde-kontrol)	21		68.64						
Sorumluluk		**112**	**29.90**		**8.41**	**9.00**	**43.00**	**53.677**	**7**	**0.001**
	Kadın (Alkol-olgu)	8		50.06						
	Kadın (Alkol-kontrol)	8		89.19						
	Erkek (Alkol-olgu)	22		36.52						
	Erkek (Alkol-kontrol)	22		75.05						
	Kadın (Madde-olgu)	5		24.20						
	Kadın (Madde-kontrol)	6		100.42						
	Erkek (Madde-olgu)	21		32.76						
	Erkek (Madde-kontrol)	21		69.57						

Kruskal-Wallis testi, $p < 0.05$

Tablo 13'te görüldüğü gibi, beş faktör kişilik alt boyutları ve alkol ve madde kullanımı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılık, *duygusal dengesizlikte* (X^2 (7, N=114) = 52.899, p = .001), *dışadönüklükte* (X^2 (7, N=114) = 20.905, p = .004), *deneyime/yeniliğe açıklıkta* (X^2 (7, N=110) = 31.440, p = .001), *uyumlulukta* (X^2 (7, N=112) = 36.025, p = .001) ve *sorumlulukta* (X^2 (7, N=113) = 53.677, p =.001)tır.

Kruskal-Wallis grupları topluca değerlendirmek, herhangi iki grup arasında (ya da daha fazla grup arasında) fark varsa, anlamlı farklılık bildirmektedir. Fakat hangi gruplar arasında fark olduğunu bildirmemektedir. Bunu bulabilmek için, cinsiyet bazında, olgu ve kontrol grubunun, beş faktör kişilik ölçeğinin alt boyutlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann-Whitney U Testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular şu şekildedir:

Kadın alkol-olgu ve kadın alkol- kontrol grubu arasında, *duygusal dengesizlik* (U=5.000, p=.004) ve *sorumluluk (*U=10.500, p=.023) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık vardır. Kadın alkol-olgu grubunun *duygusal dengesizlik* puanı (*sıra ortalaması*=74.19) kadın alkol-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=30.94) göre daha yüksektir. Bununla beraber, kadın alkol-olgu grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=50.06) kadın alkol-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=89.19) göre daha düşüktür.

Kadın alkol-olgu ve erkek alkol-olgu grubu arasında, beş alt boyutta herhangi bir anlamlı fark yoktur.

Kadın alkol-olgu ve erkek alkol-kontrol grubu arasında, *duygusal dengesizlik* (U=16.500, p=.001) alt boyutunda anlamlı bir farklılık vardır. Kadın alkol-olgu grubunun *duygusal dengesizlik* puanı (*sıra ortalaması*=74.19) erkek alkol-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=30.27) göre daha yüksektir.

Kadın alkol-olgu ve kadın madde-olgu grubu arasında, beş alt boyutta herhangi bir anlamlı fark yoktur.

Kadın alkol-olgu ve kadın madde-kontrol grubu arasında, *sorumluluk* (U=3.500, p=.008) alt boyutunda, anlamlı bir farklılık vardır. Kadın alkol-olgu grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra*

ortalaması=50,06), kadın madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=100.42) göre daha düşüktür.

Kadın alkol-olgu ve erkek madde-olgu grubu arasında, *dışadönüklük* (U=43.500, p=.048) alt puanında anlamlı bir farklılık vardır. Kadın alkol-olgu grubunun *dışadönüklük* puanı (*sıra ortalaması*=60.63), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=35.45) göre daha yüksektir.

Kadın alkol-olgu ve erkek madde-kontrol grubu arasında, *duygusal dengesizlik* (U=23.500, p=.003) alt boyutunda anlamlı bir farklılık vardır. Kadın alkol-olgu grubunun *duygusal dengesizlik* puanı (*sıra ortalaması*=74.19), erkek madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=40.10) göre daha yüksektir.

Kadın alkol-kontrol ve erkek alkol-olgu grubu arasında, *duygusal dengesizlik* (U=23.500, p=.002), *deneyime/yeniliğe açıklık* (U=41.000, p=.027), *uyumluluk* (U=32.500, p=.009), *sorumluluk* (U=15.500, p=.001) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık vardır. Bu veriler baz alınarak, kadın alkol-kontrol grubunun *duygusal dengesizlik* puanı (*sıra ortalaması*=30.94), erkek alkol-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=74.27) göre daha düşüktür. Kadın alkol-kontrol grubunun *deneyime/yeniliğe açıklık* puanı (*sıra ortalaması*=76.06), erkek alkol-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=42.34) göre daha yüksektir. Kadın alkol-kontrol grubunun *uyumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=71.00), erkek alkol-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=36.43) göre daha yüksektir. Kadın alkol-kontrol grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=89.19), erkek alkol-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=36.52) göre daha yüksektir.

Kadın alkol-kontrol ve erkek alkol-kontrol grubu arasında, beş alt boyutta herhangi bir anlamlı fark yoktur.

Kadın alkol-kontrol ve kadın madde-olgu grubu arasında, *duygusal dengesizlik* (U=1.500, p=.004), *deneyime/yeniliğe açıklık* (U=3.500, p=.015), *sorumluluk* (U=2.000, p=.008) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık vardır. Kadın alkol-kontrol grubunun *duygusal dengesizlik* puanı (*sıra ortalaması*=30.94), kadın madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=89.50) göre daha düşüktür. Kadın alkol-kontrol grubunun *deneyime/yeniliğe açıklık* puanı (*sıra ortalaması*=76.06), kadın madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=38.10) göre daha yüksektir. Kadın alkol-kontrol grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=89.19), kadın madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=24.20) göre daha yüksektir.

Kadın alkol kontrol ve kadın madde-kontrol grubu arasında, beş alt boyutta herhangi bir anlamlı fark yoktur.

Kadın alkol-kontrol ve erkek madde-olgu grubu arasında, *duygusal dengesizlik* (U=6.000, p=.001), *dışadönüklük* (U=30.000, p=.008), *deneyime/yeniliğe açıklık* (U=19.500, p=.002), *uyumluluk* (U=25.000, p=.005) ve *sorumluluk* (U=12.000, p=.001) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık vardır. Kadın alkol-kontrol grubunun *duygusal dengesizlik* puanı (*sıra ortalaması*=30.94), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=83.45) göre daha düşüktür. Kadın alkol-kontrol grubunun *dışadönüklük* puanı (*sıra ortalaması*=75.25), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=35.45) göre daha yüksektir. Kadın alkol-kontrol grubunun *deneyime/yeniliğe açıklık* puanı (*sıra ortalaması*=76.06), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=32.38) göre daha yüksektir. Kadın alkol-kontrol grubunun *uyumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=71.00), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=33.63) göre daha yüksektir. Kadın alkol-kontrol grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=89.19), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=32.76) göre daha yüksektir.

Kadın alkol-kontrol ve erkek madde-kontrol grubu arasında, *sorumluluk* (U=41.500, p=.037) alt boyutunda, anlamlı bir farklılık vardır. Kadın alkol-kontrol grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=89.19), erkek madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=69.57) göre daha yüksektir.

Erkek alkol-olgu ve erkek alkol-kontrol grubu arasında, *duygusal dengesizlik* (U=61.500, p=.001), *dışadönüklük* (U=158.000, p=.048), *deneyime/yeniliğe açıklık* (U=104.000, p=.003), *uyumluluk* (U=69.500, p=.001) ve *sorumluluk* (U=69.000, p=.001) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık vardır. Erkek alkol-olgu grubunun *duygusal dengesizlik* puanı (*sıra ortalaması*=74.27), erkek alkol-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=30.27) göre daha yüksektir. Erkek alkol-olgu grubunun *dışadönüklük* puanı (*sıra ortalaması*=46.89), erkek alkol-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=67.52) göre daha düşüktür. Erkek alkol-olgu grubunun *deneyime/yeniliğe açıklık* puanı (*sıra ortalaması*=42.34), erkek alkol-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=74.93) göre daha düşüktür. Erkek alkol-olgu grubunun *uyumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=36.43), erkek alkol-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=77.84) göre daha düşüktür. Erkek alkol-olgu grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=36.52), erkek alkol-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=75.05) göre daha düşüktür.

Erkek alkol-olgu ve kadın madde-olgu grubu arasında, beş alt boyutta herhangi bir anlamlı fark yoktur.

Erkek alkol-olgu ve kadın madde-kontrol grubu arasında, *uyumluluk* (U=10.500, p=.002) ve *sorumluluk* (U=2.000, p=.001) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık vardır. Erkek alkol-olgu grubunun *uyumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=36.43), kadın madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=79.58) göre daha düşüktür. Erkek alkol-olgu grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=36.52), kadın madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=100.42) göre daha düşüktür.

Erkek alkol-olgu ve erkek madde-olgu grubu arasında, beş alt boyutta herhangi bir anlamlı fark yoktur.

Erkek alkol-olgu ve erkek madde-kontrol grubu arasında, *duygusal dengesizlik* (U=92.500, p=.001), *dışadönüklük* (U=149.000, p=.046), *deneyime/yeniliğe açıklık* (U=116.500, p=.009), *uyumluluk* (U=99.500, p=.001) ve *sorumluluk* (U=81.000, p=.001) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık vardır. Erkek alkol-olgu grubunun *duygusal dengesizlik* puanı (*sıra ortalaması*=74.27), erkek madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=40.10) daha yüksektir. Erkek alkol-olgu grubunun *dışadönüklük* puanı (*sıra ortalaması*=46.89), erkek madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=69.40) göre daha düşüktür. Erkek alkol-olgu grubunun *deneyime/yeniliğe açıklık* puanı (*sıra ortalaması*=42.34), erkek madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=69.78) göre daha düşüktür. Erkek alkol-olgu grubunun *uyumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=36.43), erkek madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=68.64) göre daha düşüktür. Erkek alkol-olgu grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=36.52), erkek madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=69.57) göre daha düşüktür.

Erkek alkol-kontrol ve kadın madde-olgu grubu arasında, *duygusal dengesizlik* (U=3.000, p=.001), *deneyime/yeniliğe açıklık* (U=8.000 p=.004), *uyumluluk* (U=23.000, p=.045) ve *sorumluluk* (U=5.500, p=.002) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık vardır. Erkek alkol-kontrol grubunun *duygusal dengesizlik* puanı (*sıra ortalaması*=30.27), kadın madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=89.50) göre daha düşüktür. Erkek alkol-kontrol grubunun *deneyime/yeniliğe açıklık* puanı (*sıra ortalaması*=74.93), kadın madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=38.10) göre daha yüksektir. Erkek alkol-kontrol grubunun *uyumluluk* puanı (*sıra*

ortalaması=77.84), kadın madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=47.10) göre daha yüksektir. Erkek alkol-kontrol grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=75.05), kadın madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=24.20) göre daha yüksektir.

Erkek alkol-kontrol ve kadın madde-kontrol grubu arasında, *sorumluluk* (U=22.000, p=.013) alt boyutunda, anlamlı bir farklılık vardır. Erkek alkol-kontrol grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=75.05), kadın madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=100.42) göre daha düşüktür.

Erkek alkol-kontrol ve erkek madde-olgu grubu arasında, *duygusal dengesizlik* (U=25.000, p=.001), *dışadönüklük* (U=95.000 p=.001), *deneyime/yeniliğe açıklık* (U=54.000 p=.001), *uyumluluk* (U=57.000, p=.001) ve *sorumluluk* (U=49.500, p=.001) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık vardır. Erkek alkol-kontrol grubunun *duygusal dengesizlik* puanı (*sıra ortalaması*=30.27), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=83.45) göre daha düşüktür. Erkek alkol-kontrol grubunun *dışadönüklük* puanı (*sıra ortalaması*=67.52), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=35.45) göre daha yüksektir. Erkek alkol-kontrol grubunun *deneyime/yeniliğe açıklık* puanı (*sıra ortalaması*=74.93), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=32.38) göre daha yüksektir. Erkek alkol-kontrol grubunun *uyumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=77.84), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=33.63) göre daha yüksektir. Erkek alkol-kontrol grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=75.05), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=32.76) göre daha yüksektir.

Erkek alkol-kontrol ve erkek madde-kontrol grubu arasında, beş alt boyutta herhangi bir anlamlı fark yoktur.

Kadın madde-olgu ve kadın madde-kontrol grubu arasında, *duygusal dengesizlik* (U=4.500, p=.030), *uyumluluk* (U=4.000, p=.044) ve *sorumluluk* (U=0.000, p=.006) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık vardır. Kadın madde-olgu grubunun *duygusal dengesizlik* puanı (*sıra ortalaması*=89.50), kadın madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=47.08) göre daha yüksektir. Kadın madde-olgu grubunun *uyumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=47.10), kadın madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=79.58) göre daha düşüktür. Kadın madde-olgu grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=24.20), kadın madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=100.42) göre daha düşüktür.

Kadın madde-olgu ve erkek madde-olgu grubu arasında, *dışadönüklük (*U=25.000, p=.026) alt boyutunda anlamlı bir farklılık vardır. Kadın madde-olgu grubunun *dışadönüklük* puanı (*sıra ortalaması*=75.42), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=35.45) göre daha yüksektir.

Kadın madde-olgu ve erkek madde-kontrol grubu arasında, *duygusal dengesizlik* (U=9.000, p=.002), *deneyime/yeniliğe açıklık* (U=15.000, p=.017) ve *sorumluluk* (U=8.500, p=.004) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık vardır. Kadın madde-olgu grubunun *duygusal dengesizlik* puanı (*sıra ortalaması*=89.50), erkek madde-kontrol grubuna göre (*sıra ortalaması*=40.10) göre daha yüksektir. Kadın madde-olgu grubunun *deneyime/yeniliğe açıklık* puanı (*sıra ortalaması*=38.10), erkek madde-kontrol grubuna göre (*sıra ortalaması*=69.78) göre daha düşüktür. Kadın madde-olgu grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=24.20), erkek madde-kontrol grubuna göre (*sıra ortalaması*=69.57) göre daha düşüktür.

Kadın madde-kontrol ve erkek madde-olgu grubu arasında, *duygusal dengesizlik* (U=19.000, p=.010), *deneyime/yeniliğe açıklık* (U=22.000 p=.016), *uyumluluk* (U=8.000, p=.002) ve *sorumluluk* (U=0.500, p=.001) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık vardır. Kadın madde-kontrol grubunun *duygusal dengesizlik* puanı (*sıra ortalaması*=47.08), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=83.45) göre daha düşüktür. Kadın madde-kontrol grubunun *deneyime/yeniliğe açıklık* puanı (*sıra ortalaması*=62.83), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=32.38) göre daha yüksektir. Kadın madde-kontrol grubunun *uyumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=79.58), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=33.63) göre daha yüksektir. Kadın madde-kontrol grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=100.42), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=32.76) göre daha yüksektir.

Kadın madde-kontrol ve erkek madde-kontrol grubu arasında, *sorumluluk* (U=15.000, p=.005) alt boyutunda, anlamlı bir farklılık vardır. Kadın madde-kontrol grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=100.42), erkek madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=69.57) göre daha yüksektir.

Erkek madde-kontrol ve erkek madde-olgu grubu arasında**,** *duygusal dengesizlik* (U=49.500, p=.001), *dışadönüklük* (U=85.000 p=.001), *deneyime/yeniliğe açıklık*

(U=70.500 p=.001), *uyumluluk* (U=81.500, p=.001) ve *sorumluluk* (U=57.500, p=.001) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık vardır. Erkek madde-kontrol grubunun *duygusal dengesizlik* puanı (*sıra ortalaması*=40.10), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=83.45) göre daha düşüktür. Erkek madde-kontrol grubunun *dışadönüklük* puanı (*sıra ortalaması*=69.40), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=35.45) göre daha yüksektir. Erkek madde-kontrol grubunun *deneyime/yeniliğe açıklık* puanı (*sıra ortalaması*=69.78), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=32.38) göre daha yüksektir. Erkek madde-kontrol grubunun *uyumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=68.64), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=33.63) göre daha yüksektir. Erkek madde-kontrol grubunun *sorumluluk* puanı (*sıra ortalaması*=69.57), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=32.76) göre daha yüksektir.

3.3.6. İlişki doyum ölçeği toplam puanı, alkol ve madde kullanımına göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermekte midir? Göstermekteyse, olgu ve kontrol grubu arasında ve cinsiyet düzeyinde farklılık bulunmakta mıdır?

İlişki doyum puanı ve alkol ve madde kullanımı arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek için Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 14

İlişki doyumu ölçeği toplam puanı ve alkol ve madde kullanımı analiz sonucu

		N	Ortalama	Sıra Ortalaması	SS	Min	Max	X^2	*sd*	*p*
İlişki Doyumu		**114**	**33.48**		**10.72**	**14.00**	**49.00**	**32.261**	**7**	**0.001**
	Kadın (Alkol-olgu)	8		45.63						
	Kadın (Alkol-kontrol)	8		59.13						
	Erkek (Alkol-olgu)	22		40.16						
	Erkek (Alkol-kontrol)	22		81.09						
	Kadın (Madde-olgu)	6		47.25						
	Kadın (Madde-kontrol)	6		80.67						
	Erkek (Madde-olgu)	21		38.24						
	Erkek (Madde-kontrol)	21		70.43						

Kruskal-Wallis testi, p< 0.05

Tablo 14'te görüldüğü gibi, ilişki doyum puanı ve cinsiyet-grup alkol ve madde kullanımı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (X^2 (7, N=114) = 32.261, p =.001).

Araştırmanın bu sorusu doğrultusunda, cinsiyet bazında, olgu ve kontrol grubunun, ilişki doyum puanına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann-Whitney U Testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular şu şekildedir:

Kadın alkol-olgu ve kadın alkol-kontrol grubu arasında herhangi bir anlamlı fark yoktur.

Kadın alkol-olgu ve erkek alkol-kontrol grubu arasında ilişki doyum düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (U=30.000, p=.006). Kadın alkol-olgu grubunun *ilişki doyumu* puanı (*sıra ortalaması*=45.63), erkek alkol-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=81.09) göre daha düşüktür.

Erkek alkol-olgu ve erkek alkol-kontrol grubu arasında ilişki doyum düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (U=83.500, p=.001). Erkek alkol-olgu grubunun *ilişki doyumu* puanı (*sıra ortalaması*=40.16), erkek alkol-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=81.09) göre daha düşüktür.

Erkek alkol-olgu ve kadın madde-kontrol grubu arasında ilişki doyum düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (U=20.500, p=.011). Erkek alkol-olgu grubunun *ilişki doyumu* puanı (*sıra ortalaması*=40.16), kadın madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=80.67) göre daha düşüktür.

Erkek alkol-olgu ve erkek madde-kontrol grubu arasında ilişki doyum düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (U=121.000 p=.007). Erkek alkol-olgu grubunun *ilişki doyumu* puanı (*sıra ortalaması*=40.16), erkek madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=70.43) göre daha düşüktür.

Erkek alkol-kontrol ve kadın madde-olgu grubu arasında ilişki doyum düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (U=18.000 p=.007). Erkek alkol-kontrol grubunun *ilişki doyumu* puanı (*sıra ortalaması*=81.09), kadın madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=47.25) göre daha yüksektir.

Erkek alkol-kontrol ve erkek madde-olgu grubu arasında ilişki doyum düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (U=60.000 p=.001). Erkek alkol-kontrol grubunun *ilişki doyumu*

(*sıra ortalaması*=81.09), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=38.24) göre daha yüksektir.

Kadın madde-olgu ve kadın madde-kontrol grubu arasında ilişki doyum düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (U=4.500 p=.030). Kadın madde-olgu grubunun *ilişki doyumu* puanı (*sıra ortalaması*=47.25), kadın madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=80.67) göre daha düşüktür.

Kadın madde kontrol ve erkek madde-olgu grubu arasında ilişki doyum düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (U=15.500 p=.005). Kadın madde kontrol grubunun *ilişki doyumu* puanı (*sıra ortalaması*=80.67), erkek madde-olgu grubuna (*sıra ortalaması*=38.24) göre daha yüksektir.

Erkek madde-olgu ve erkek madde-kontrol grubu arasında ilişki doyum düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (U=98.500 p=.002). Erkek madde-olgu grubunun *ilişki doyumu* (*sıra ortalaması*=38.24), erkek madde-kontrol grubuna (*sıra ortalaması*=70.43) göre daha düşüktür.

3.3.7. Alkol ve madde kullanımı, kişilik özellikleri ve romantik ilişki doyumu arasında ilişki var mıdır?

Araştırmanın yedinci sorusunda, araştırmada kullanılan değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini belirlemek amacıyla, elde edilen verilere Spearman's rho analizi uygulanmıştır. Korelasyon analizi sonuçları Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo 15

Alkol ve madde kullanımı, kişilik özellikleri ve romantik ilişki doyumu arasındaki ilişki analizi

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1.BFI_Nevrotizm/Duygusal Dengesizlik	1.000	-,226* 0.05	-,501** 0.01	-,559** 0.01	-,664** 0.01	-,406** 0.01	-,437** 0.01	,653** 0.01	,605** 0.01
2.BFI_Dışadönüklük		1.000	,540** 0.01	,259** 0.01	,250** 0.01	,681** 0.01	,285** 0.01	-,411** 0.01	-,216* 0.05
3.BFI_Gelişime/Yeniliğe Açıklık			1.000	,401** 0.01	,599** 0.01	,837** 0.01	,417** 0.01	-,600** 0.01	-,394** 0.01
4.BFI_Uyumluluk				1.000	,548** 0.01	,654** 0.01	,621** 0.01	-,463** 0.01	-,586** 0.01
5.BFI_Sorumluluk					1.000	,696** 0.01	,576** 0.01	-,689** 0.01	-,669** 0.01
6.BFI_Toplam Puan						1.000	,610** 0.01	-,594** 0.01	-,514** 0.01
7.İDÖ Toplam Puan							1.000	-,562** 0.01	-,599** 0.01
8.MKBTT_Toplam								1.000	,611** 0.01
9.AKBTT_Toplam									1.000

*. Korelasyon, 0.05 düzeyinde (çift yönlü) anlamlıdır.
**. Korelasyon, 0.01 düzeyinde (çift yönlü) anlamlıdır.

Tablo 15'in korelasyon bulgularına göre, BFKÖ'nün alt maddeleri arasındaki korelasyonların hepsi anlamlı bulunmuştur. *Duygusal dengesizlik (nevrotiklik)* ile *dışadönüklük* arasında, negatif yönlü ve anlamlı ilişki (*r*=-.226, *p*=.05), *deneyime/yeniliğe açıklık* arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=-.501, *p*=.01), *uyumluluk* arasında, negatif yönlü ve anlamlı ilişki (*r*=-.559, *p*=.01), *sorumluluk* arasında, negatif yönlü ve anlamlı ilişki (*r*=-.664, *p* = .01) bulunmuştur. *Dışadönüklük* ile, *deneyime/yeniliğe açıklık* arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.540, *p*=.01), *uyumluluk* arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.259, *p*=.01), *sorumluluk* arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.250, *p*=.01) bulunmuştur. *Deneyime/yeniliğe açıklık* ile *uyumluluk* arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.401, *p* =.01), *sorumluluk* arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.599, *p*=.01) bulunmuştur. *Uyumluluk* ile *sorumluluk* arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.548, *p*=.01) bulunmuştur. Alt maddelerin, ölçek toplamı ile ilişkisine bakıldığında, *duygusal dengesizlik (nevrotiklik)* ile ölçek toplam puanı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=-.406, *p*=.01) bulunmuştur. *Dışadönük* ile ölçek toplam puanı arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.681, *p*=.01) bulunmuştur. *Deneyime/yeniliğe açıklık* ile ölçek toplam puanı arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.837, *p*=.01) bulunmuştur. *Uyumluluk* ile ölçek toplam puanı arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.654, *p*=.01) bulunmuştur. *Sorumluluk* ile ölçek toplam puanı arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.689, *p*=.01) bulunmuştur.

İlişki doyumu ve beş büyük kişilik özelliği arasındaki ilişki incelenecek olursa, *duygusal dengesizlik (nevrotiklik)* ile ilişki doyumu arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=-.437, *p*=.01) bulunmuştur. *Dışadönüklük* ile ilişki doyumu arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.285, *p* = .01) bulunmuştur. *Deneyime/yeniliğe açıklık* ile ilişki doyumu arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.417, *p*=.01) bulunmuştur. *Uyumluluk* ile ilişki doyumu arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.621, *p*=.01) bulunmuştur. *Sorumluluk* ile ilişki doyumu arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.576, *p*=.01) bulunmuştur. Beş büyük *kişilik toplam puanı* ve ilişki doyumu arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.610, *p*=.01) bulunmuştur.

Madde kullanımı ile beş büyük kişilik özelliği ve ilişki doyumu arasındaki ilişki incelenecek olursa, *duygusal dengesizlik (nevrotiklik)* ile madde kullanımı arasında,

pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.653, *p*=.01) bulunmuştur. *Dışadönüklük* ile madde kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=-.411, *p* = .01) bulunmuştur. *Deneyime/yeniliğe açıklık* ile madde kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=-.600, *p*=.01) bulunmuştur. *Uyumluluk* ile madde kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=-.463, *p*=.01) bulunmuştur. *Sorumluluk* ile madde kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=-.689, *p*=.01) bulunmuştur. Beş büyük *kişilik toplam puanı* ve madde kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=-.594, *p*=.01) bulunmuştur. İlişki doyumu ve madde kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=-.562, *p*=.01) bulunmuştur.

Alkol kullanımı ile beş büyük kişilik özelliği ve ilişki doyumu arasındaki ilişki incelenecek olursa, *duygusal dengesizlik (nevrotiklik)* ile alkol kullanımı arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.605, *p*=.01) bulunmuştur. *Dışadönüklük* ile alkol kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=-.216, *p*=.05) bulunmuştur. *Deneyime/yeniliğe açıklık* ile alkol kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=-.394, *p*=.01) bulunmuştur. *Uyumluluk* ile alkol kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=-.586, *p*=.01) bulunmuştur. *Sorumluluk* ile alkol kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=-.669, *p*=.01) bulunmuştur. Beş büyük *kişilik toplam puanı* ve alkol kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=-.514, *p*=.01) bulunmuştur. İlişki doyumu ve alkol kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=-.599, *p*=.01) bulunmuştur.

Alkol kullanımı ve madde kullanımı arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (*r*=.611, *p* =.01) bulunmuştur (Tablo 15).

TARTIŞMA

Bu araştırmada, beş faktör kişilik özelliği ve romantik ilişki doyumunun alkol ve madde kullanımı ile ilişkisi incelenmiştir. Bu bölümde, araştırmanın soruları ile ilgili toplanan verilerin analizleri sonucunda elde edilen bulguların, literatür doğrultusunda yorumlanmasına ve tartışılmasına yer verilecektir.

Bilindiği üzere kişilik, kişinin duygusal, zihinsel, bilişsel tüm içsel süreçleri ve tutarlı davranış örüntüleri olarak tanımlanmakta (Burger, 2006) ve kişilik, kendini gerek çevresel ve sosyal faktörlerin gerekse de kalıtımın bir sonucu olarak göstermektedir. Bu araştırmada kullanılan, Beş Faktör Kişilik Modeli, kişilikteki çeşitliliğin yapısal bir açıklamasını sunmakta ve mevcut kişilik tanımlama sistemlerinin çoğunda ortak özellikleri, genel bir soyutlama seviyesinde yakalayabilmektedir (Digman, 1990; McCrae ve John, 1992).

Alkol ve madde kullanımı ve bağımlılığı, sosyal, çevresel, psikolojik ve genetik birçok etmenden kaynaklanmaktadır (Newcomb vd., 1989; Vengeliene vd., 2008; Weiss, 2005; Yüncü ve Savaş, 2007). Kişilik ise, kötüye kullanım veya bağımlılık davranışlarının yatkınlığında, tetiklenmesinde veya devamında önemli bir rol oynayabilmektedir. Keza, aşırı alkol ve madde tüketiminin uzun süreli devamının kişilik özellikleri üzerinde etkisi olabileceği de öne sürülmektedir (Berglund vd., 2006; Turiano vd., 2012). Tek bir kişilik 'tipinin' riskli ve zararlı kullanıma yatkın olmadığı belirgin olmakla birlikte, kişilikteki bireysel farklılıklar genel olarak alkol ve madde kullanım bozukluklarıyla bağlantılı görünmektedir. Kişilik faktörleri, benzer sosyokültürel bağlamlarda, alkol ve madde tüketimindeki sıklık ve miktarında önemli bireysel farklılıkların nedenlerini anlamaya yardımcı olabilmekte ve neden bazı insanların bağımlı olurken diğerlerinin olmadığını açıklayabilmektedir. Bireyleri alkol ve madde kullanımına yönlendirebilen faktörler arasında yer alan kişilik, aynı zamanda romantik ilişki doyumunu da etkileyebilmektedir. Diğer bir ifadeyle kişilik, sosyal etkileşimler sırasında içsel ve kişilerarası süreçler aracılığıyla ilişki doyumu ile de ilişkili olabilmektedir (Vater ve Schröder–Abé, 2015). Benzer şekilde, ilişki doyumu ya da doyumsuzluğu da kişiliği etkileyebilmektedir. Yapılan bir çalışmada, bir partnerle birlikte taşınan, evlenen veya bir partnerden ayrılan bireyler, genellikle sonraki ilk yıl içinde deneyime/yeniliğe açıklıkta değişiklikler yaşamış ve bir partnerden ayrılan veya boşanan bireyler sonraki yıllarda duygusal olarak daha istikrarsız hale gelmiştir (Asselmann ve Specht, 2020). İlişki doyumu ve doyumsuzluğu kişiliği etkilediği gibi aynı zamanda, bireylerin alkol ve madde kullanımını da etkileyebilmektedir. Örneğin, Epstein ve

McCrady (1998), ilişki memnuniyetsizliğinin alkolizm riskinin artmasına katkıda bulunabileceği ele almıştır.

Literatürde alkol ve madde kullanımıyla ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak hem kişilik özelliklerini hem de ilişki doyumunu da çalışmalara değişken olarak katan bir çalışma, bilindiği kadar bulunmamaktadır. Bu araştırmada, benzer yaş ve cinsiyetlere göre ayrılmış, 114 kişilik olgu ve kontrol grubunun verileri incelenmiştir. Katılımcıların yaş aralığı 18 ile 70 arasında değişmektedir. Cinsiyet dağılımına bakıldığında, katılımcıların %24.60'ını kadın, %75.40'ını erkekler oluşturmaktadır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri Beş Faktör Kişilik ve alt boyutları ve romantik ilişki doyumu, bağımlı değişkeni ise alkol ve madde kullanımı olarak belirlenmiştir. Araştırmadaki ileri araştırmalar, cinsiyet düzeyinde farklılıklara odaklanmıştır.

Araştırmada ilk olarak, olgu ve kontrol grubu kişilik özellikleri bakımından karşılaştırılmış ve Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin alt boyutlarının tümünde, olgu ve kontrol grubu arasında anlamlı fark çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle, olgu ve kontrol grupları arasında *duygusal dengesizlik (nevrotiklik), dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk* ve *sorumluluk* açısından önemli farklar olduğu bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar, daha önce yapılan çalışmalar ile uyumludur. Örneğin, alkol ve madde kullanım bozukluğu olan kişilerin mizaç ve kişilik özelliklerinin alkol ve madde kullanım bozukluğu olmayanlara göre farklılık gösterdiği birçok çalışmada ortaya konulmuştur (Ball vd., 1995; Krueger vd., 2002; Ravaja ve Keltikangas-Jarvinen, 2001). Detaylı bir şekilde elde edilen veriler değerlendirildiğinde, sıra ortalaması baz alındığında, olgu grubunun *duygusal dengesizlik* puanı kontrol grubuna göre daha yüksek çıkmıştır. Bununla beraber, *dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk ve sorumluluk* puanları kontrol grubuna göre daha düşük çıkmıştır. Bu bulgular, kişilik özelliklerinin, özellikle BFKÖ'nün alt boyutu olan *duygusal dengesizliğin* alkol ve madde kullanımıyla ilişkili olabileceğine işaret edebileceği gibi; *dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk, sorumluluk* alt boyutlarının da negatif anlamda alkol ve madde kullanımıyla ilişkili olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Araştırmamızın başka sorusunda yer alan, alkol ve madde kullanımı ve beş büyük kişilik özellikleri arasındaki ilişkisel korelasyonda bu yorumu desteklemektedir. Yapılan analizlerde alkol ve madde kullanımı ile duygusal dengesizlik arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuşken, diğer alt boyutlar ile alkol ve madde kullanımı arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki göze çarpmıştır (Bakınız Tablo 15). Araştırmanın sonuçlara uyumlu olarak literatürde benzer çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Samuel ve diğerlerinin (2001) yapmış olduğu çalışmada, disinhibisyon, duygusal dengesizlik, uyumluluk ve dışa dönüklük gibi kişilik özelliklerinin, madde kullanım bozuklukları ile ilişkili olduğu

bulunmuştur. Cooper ve diğerleri (2000), duygusal dengesizliğin alkol kullanımına yol açtığını ve duygusal dengesizlik puanı yüksek olan bireylerin, olumsuz duygusal durumlarla başa çıkmak için alkol alma gibi riskli davranışlara eğilim gösterdikleri belirtmiştir. Ball'un (2002), beş faktörlü model perspektifinden yapmış olduğu çalışmada, madde bağımlılığı ve kişilik bozukluğu olan hastaların yüksek duygusal dengesizlik ve düşük uyumluluk ve sorumluluk sergilediğini ortaya çıkmıştır. Walton ve Roberts'in (2004) yapmış olduğu çalışmada ağır alkol ve madde kullanıcıları, sorumluluk, dürtü kontrolü ve uyumluluk ölçümlerinde diğer gruplardan daha düşük puan almıştır.

Çalışmada, sadece *'duygusal dengesizlik (nevrotiklik)'* olgu grubunda yüksek çıkmış olsa da literatürde, dışadönüklükle ilgili bulgular tutarsızdır ve dışadönüklük kimi çalışmalarda alkol ve madde kullanımıyla ilişkilendirilmektedir. Bu çalışmada, dışadönüklük ve alkol ve madde kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki çıkmış olsa da Rankin ve diğerleri (1982) yoğun kullanıcılar arasında düşük dışadönüklük gözlemlerken, Jackson ve Matthews (1988) yoğun kullanıcıların dışadönüklük ve onun alt bileşenleri olan sosyallik ve dürtüsellikte yüksek puanlar aldığını gözlemlemişlerdir. Başka bir çalışmada, dışadönüklük artmış alkol ve madde kullanımı ile ilişkilendirilen bir kişilik özelliği olmuştur. Ancak, bu daha çok alkolün öforik ve sarhoş edici etkilerini deneyimlemek için içme eğilimiyle ilişkilendirilmiştir (Conrod vd., 1997; Ohannessian ve Hesselbrock, 1994). Bir diğer yorum ise, dışadönük kişilerin daha fazla sosyal ilişki fırsatı bulabilmek için alkolü daha sık tüketecekleriyle ilişkilidir (Sher ve Trull, 1994), çünkü diğer insanlarla buluşma fırsatları genellikle alkol tüketme fırsatlarıyla da sık sık örtüşmektedir (Cook et al., 1998). Benzer şekilde, Cooper ve diğerleri de (2000), duygusal dengesizlik ve dışadönüklükle ilişkilendirilen geniş kişilik özelliklerini alkol kullanımı ve riskli davranışlarla ilişkilendirmiştir. Buna göre, nevrotik bireyler, olumsuz duygusal durumlarla başa çıkmak için riskli davranışlara eğilimliyken, dışadönük bireyler, olumlu duygusal deneyimleri artırmak amacıyla riskli davranışlara daha yatkındır.

Araştırmada, ikinci olarak, olgu ve kontrol grubu, ilişki doyumu bakımından karşılaştırılmış ve gruplar arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle, olgu grubunun ilişki doyum puanının kontrol grubuna göre daha düşük olduğu sonucu çıkmıştır. Alkol ve madde kullanan olgu grubunda, ilişki doyumunun düşük olması çeşitli şekillerde yorumlanabilir. Araştırmada, olgu grubunun *duygusal dengesizlik* puanının, kontrol grubuna göre yüksek olması ilişki doyumsuzluğu ile bağlantılanabilir. Çünkü yüksek duygusal dengesizlik (negatif duygusallık) ilişkide kalite ve memnuniyetin en güçlü ve en tutarlı öngörücüsü olarak karşımıza çıkmaktadır (Robins vd., 2000). Alkol ve madde kullanan olgu grubunun, *duygusal dengesizlik*

puanlarının yüksek olması, bu bireylerin sorunlarıyla başa çıkmak ve onları unutmak için alkol ve madde gibi sağlığa zararlı davranışlara yöneldiği şeklinde yorumlanabilir (Theakston vd., 2004). Aynı zamanda, duygusal dengesizlik, bireylerin stresle başa çıkma yeteneklerini etkileyen bir kişilik özelliğidir. Duygusal dengesizliği yüksek olan bireyler, stresli durumlara daha güçlü tepkiler verme eğiliminde olup, bu tür durumlarla başa çıkmak için daha fazla kaygı yaşamaktadır (Happ vd., 2023). Bu durumlarda, psikolojik sıkıntıları hafifletmek, kaygı ve stresi bastırmak için alkol ve madde kullanımı da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Mulder, 2002). Benzer şekilde, Stewart ve Devine (2000), nevrotik kişilerin olumsuz duygular yaşamaya daha yatkın olduğunu ve bu duyguları hafifletmek veya onlardan kaçınmak için diğer insanlara göre daha fazla alkolü bir başa çıkma yöntemi olarak kullanabileceklerini ileri sürmüştür. Priyadharshini ve Wesley'in (2014) çalışmasına göre, duygusal dengesizlik düzeyi yüksek olan bireylerin, herhangi bir durumla başa çıkma veya mücadele etme eşikleri daha düşük olduğu için daha fazla iş-aile çatışması yaşadıkları belirtilmiştir. Duygusal dengesizliği yüksek olan kişilerin, duygularını düzenlemede güçlük yaşaması, ilişki kalitelerini düşürebilmekte ve mutsuz olan kişileri alkol ve madde kullanımına itebilmektedir (Del Valle, 2020). Başka bir açıdan bakıldığında, Miller'in (2013) yapmış olduğu çalışmada, eşlerden birinde veya her ikisinde de alkol kullanım bozukluğu bulunan çiftlerde, duygusal dengesizlikle ilişkili olan düşmanlık ve eleştiri gibi olumsuz iletişim davranışlarının daha yüksek; empati ve mizah gibi olumlu iletişim davranışlarının ise daha düşük olduğunu gösterilmiştir. Dolayısıyla, ilişki doyumunu negatif yönde etkileyebilmektedir. Bu da ilişki doyumsuzluğunun mu alkol ve madde kullanımını tetiklediği yoksa alkol ve madde kullanımının mı ilişki doyumunu olumsuz etkilediği sorusunu gündeme getirmektedir. Aynı zamanda, alkol ve madde kullanan olgu grubunun *sorumluluk* puanının düşük olması da ilişki doyumunu etkileyebilmektedir (Tablo 9). Engel ve diğerlerinin (2002) yapmış olduğu araştırmaya göre, sorumluluğun iki cins için yakınlık ve tutkunun, erkekler için aynı zamanda bağlılığın önemli bir belirleyicisi olduğu bulunmuştur. Bu noktadan incelendiğinde, düşük sorumluluk, romantik ilişkinin belirleyicileri olan yakınlık ve tutkuyu olumsuz anlamda etkileyebilmektedir. Olgu grubunda, *sorumluluk* gibi *uyumluluğun, dışadönüklüğün* ve *deneyime/yeniliğe açıklığın* kontrol grubuna göre düşük olması da olgu grubunun ilişki doyum puanının kontrol grubuna göre daha düşük olmasını açıklayabilir. Örneğin, Cihan-Güngör (2007), uyumluluk ve duygusal dengesizliğin, evlilik memnuniyetini doğrudan etkilediğini ortaya koymuştur. O'Brien ve diğerlerinin (2008) yapmış olduğu çalışmada, dışa dönüklük düzeyi yüksek olan katılımcıların, romantik partnerlerine yoğun duygusal bağlılık seviyeleri bildirme eğiliminde oldukları bulunmuştur. Benzer şekilde, Watson ve diğerlerinin (2000) yapmış olduğu araştırmada, dışadönüklük, sorumluluk ve

uyumluluğun, yakın ilişki doyumunda tutarlı ve tekrarlanabilir tatmin öngörücüleri olarak ortaya çıkmıştır. Malouff ve ekibinin (2010) yaptığı meta-analiz çalışmasında, düşük duygusal dengesizlik, dışadönüklük, uyumluluk ve sorumluluk puanlarına sahip olan evli kadınların evlilik memnuniyet puanlarının daha yüksek olduğu, aynı şekilde erkeklerde de düşük duygusal dengesizlik, dışadönüklük, uyumluluk ve sorumluluk puanlarına sahip olanların evlilik memnuniyetlerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırmada üçüncü olarak, beklenildiği üzere, olgu ve kontrol grubu arasında alkol ve madde kullanımı arasında farklılık çıkmıştır. Olgu ve kontrol grubu oluştururken, ölçeklerin belirledikleri kesim noktalarının kullanılmış olması bu farklılığı yaratmaktadır.

Araştırmada dördüncü olarak, olgu ve kontrol grubu arasında cinsiyet düzeyinde, alkol ve madde kullanımına bakılmış ve iki grup arasında anlamlı fark çıkmıştır. İki grup arasındaki farklılık, kontrol grubundaki kadın ve erkeklerin alkol ve madde kullanmıyor ya da ölçek kesme puanlarının altında olmasından kaynaklanmaktadır. AKBTT baz alınarak yapılan değerlendirmede, kontrol grubunu oluşturan katılımcıların puanları 0 ila 7 arasında değişmekte, bu da düşük riski temsil etmektedir. Olgu grubu ise, testten 8 ila 40 puan alan katılımcılardan oluşmakta, bu da artan riski, yüksek riski ve olası bağımlılığı göstermektedir. MKBTT baz alınarak yapılan değerlendirmede ise, kontrol grubunu oluşturan kadınların puanları 0 ila 1; erkeklerin ise 0 ila 5 puan arasında değişmektedir. Erkekler arasında 6 veya daha yüksek, kadınlar arasında ise 2 veya daha yüksek bir puanın madde kullanımı ile ilgili sorunlara işaret edebileceğini belirten değerlendirme yönergeleri, cinsiyetten bağımsız olarak 25 veya daha fazla puanın bağımlılığa güçlü bir şekilde işaret ettiğini vurgulamaktadır (Berman vd., 2005). Gruplarımız bu noktada, heterojendir.

Her ne kadar, kadın ve erkek alkol ve madde kullanımı, ayrı bir araştırma sorusu olarak bu çalışmada karşılaştırılmamış olsa da araştırmalara göre, ülkemizde erkeklerin alkol tüketiminin daha yaygın olduğu ve son yıllarda, diğer ülkelerde olduğu gibi, kadınlar arasında alkol tüketiminin hızla arttığı ifade edilmiştir (Altıntoprak vd., 2008). Akvardar ve diğerlerinin (2003) yaptığı çalışmada, erkeklerin alkol kullanımına daha erken başlamaları ve daha fazla tüketmeleri, kadınlara göre problem içici olma olasılıklarını arttırmaktadır. Ülkemizde kadın ve erkeğin karşılaştırıldığı diğer çalışmalarda da benzer sonuçlar bulunmuştur (Arıkan vd., 1996; Türkcan, 1999). Benzer şekilde, madde kullanımı da alkol kullanımı gibi, cinsiyet açısından benzer sonuçlar vermiştir (Kaplan ve Sadock, 2022).

Araştırmada beşinci olarak, beş faktör kişilik ölçeği alt boyutları ve alkol ve madde kullanımı arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu farklılığın, cinsiyet bazında, olgu ve kontrol grubuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan ileri analizlerde, kadın ve erkek katılımcılar arasında, kişilik özelliklerinin alkol ve madde kullanımı üzerindeki etkileri incelenmiş ve çeşitli alt boyutlarda *(duygusal dengesizlik, dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk, sorumluluk)* anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Olgu ve kontrol grubu bazında karşılaştırdığımızda, göze çarpan en önemli veriler şu şekilde özetlenebilmektedir:

Alkol kullanımı ile ilgili veriler yorumlandığında,

- Kadın alkol-olgu ve kadın alkol-kontrol grubu arasında *duygusal dengesizlik* ve *sorumluluk* alt boyutlarında anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur. Kadın alkol-olgu grubunun *duygusal dengesizlik* puanı kadın alkol-kontrol grubuna göre daha yüksektir. Bununla beraber, kadın alkol-olgu grubunun *sorumluluk* puanı kadın alkol-kontrol grubuna göre daha düşüktür.
- Erkek alkol-olgu ve erkek alkol-kontrol grubu arasında *duygusal dengesizlik, dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk ve sorumluluk* alt boyutlarında anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur. Erkek alkol-olgu grubunun *duygusal dengesizlik* puanı, erkek alkol-kontrol grubuna göre daha yüksektir. Ayrıca, erkek alkol-olgu grubunun *dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk, sorumluluk* alt boyut puanları, erkek alkol-kontrol grubuna göre daha düşüktür.

Bu noktada, alkol kullanımı ile ilgili olarak kadın ve erkek olgu ve kontrol gruplarının ortak noktası, olgu gruplarının *duygusal dengesizlik* puanlarının yüksek olması, kontrol gruplarının ise *sorumluluk* puanlarının yüksek olmasıdır.

Madde kullanımı ile ilgili veriler yorumlandığında,

- Kadın madde-olgu ve kadın madde-kontrol grubu arasında *duygusal dengesizlik, uyumluluk ve sorumluluk* alt boyutlarında anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur. Kadın madde-olgu grubunun, alkol kullanımında olduğu gibi, *duygusal dengesizlik* puanı, kadın madde-kontrol grubuna göre daha yüksektir. Ayrıca, kadın madde-olgu grubunun *uyumluluk* ve *sorumluluk* alt boyutları puanları, kadın madde-kontrol grubuna göre daha düşüktür.

- Erkek madde-kontrol ve erkek madde-olgu grubu arasında, *duygusal dengesizlik, dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk* ve *sorumluluk* alt boyutlarında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Erkek madde-kontrol grubunun *duygusal dengesizlik* puanı, erkek madde-olgu grubuna göre daha düşüktür. Ayrıca, erkek madde-kontrol grubunun *dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk* ve *sorumluluk* alt boyutları puanları erkek madde-olgu grubuna göre daha yüksektir.

Bu noktada, madde kullanımı ile ilgili olarak kadın ve erkek olgu ve kontrol gruplarının ortak noktası, olgu gruplarının *duygusal dengesizlik* puanlarının yüksek olması, kontrol gruplarının ise *sorumluluk* ve *uyumluluk* puanlarının yüksek olmasıdır.

Cinsiyet bazında olmasa da araştırmanın verileri önceki çalışmalarla uyumludur. Martin ve Sher (1994), yapmış olduğu çalışmada, alkol kullanım bozukluklarının, duygusal dengesizlik ile pozitif; uyumluluk ve sorumluluk ile ise negatif ilişkisi bulunmuştur Ruiz ve diğerlerinin (2008) çalışması, madde kullanım bozukluğunun yüksek duygusal istikrarsızlık, düşük sorumluluk ve uyumlulukla bağlantılı olduğunu bulmuştur. Ball (2002) ise madde kötüye kullanımı ve kişilik bozukluğu olan hastaların yüksek duygusal dengesizlik, düşük uyum ve sorumluluk gösterdiğini ve bu özelliklerin klinik olarak önemli sorunlarla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Başka bir çalışmada, alkol kullanım bozukluğu belirtileri olan bireylerin, zayıf duygusal düzenleme ve yüksek düzeyde düşük sorumluluğun bir göstergesi olan dürtüsellik ile karakterize olduğunu göstermiştir (Jakubczyk vd., 2018). Aynı zamanda, John ve diğerleri (2008), düşük sorumluluğu sigara içme ve madde kullanımı ile ilişkilendirmiştir. Stewart ve diğerlerine (2001a) göre, uyum düzeyinin içki miktarı ve alkol sorunları ile negatif olarak ilişkilendirildiğini bildirmiştir. Ayrıca bu araştırmada, analizlere paralel olarak, *duygusal d*engesizli*k (nevrotiklik)* ile *sorumluluk* ve *uyumluluk* arasında, negatif yönlü ve anlamlı ilişki bulunmuştur (Tablo 15).

Araştırmada dikkat çeken bir önemli sonuç ise, kadın alkol-olgu ve kadın madde-olgu; erkek alkol-olgu ve erkek madde-olgu; kadın alkol-kontrol ve kadın madde-kontrol, erkek alkol-kontrol ve erkek madde-kontrol grupları arasında beş alt boyutta anlamlı bir farklılık bulunmamasıdır. Bu durum, alkol ve madde kullanan ve kullanmayan kişilerin benzer kişilik özellikleri sergilediği ve bu kişilik özelliklerinin alkol ve madde kullanımına ya da kullanılmamasına yol açabileceği şeklinde yorumlanabilir. Bu da literatürle uyumlu bir bulgudur. Alkol ve madde kullanımı araştırmalarında, araştırmacılar kişilik özelliklerinin aşırı ve/veya bağımlılık yapıcı alkol ve uyuşturucu kullanımında önceden hazırlayıcı faktörler olarak

önemli bir rol oynayabileceğini genel olarak kabul etmişlerdir (Labouvie ve McGee, 1986; Livingston vd., 2015). Araştırmada alkol ve madde kullanımı arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunması da alkol ve madde kullanımının benzer kişilik özellikleri ile açıklanabileceğine dair bir tahmin vermektedir (Tablo 15). Örneğin, bir çalışmada, sağlıkla ilgili davranışlarda en önemli kişilik boyutunun sorumluluk olduğu gösterilmiş ve düşük sorumluluk hem yoğun alkol kullanımı ve hem de madde kullanımı ile ilişkilendirilmiştir (Bogg ve Roberts, 2004).

Araştırmada altıncı olarak, ilişki doyumu ile alkol ve madde kullanımı arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu farklılığın, cinsiyet bazında, olgu ve kontrol grubuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan ileri analizlerde göze çarpan veriler aşağıda özetlenmiştir:

- Kadın alkol-olgu ve kadın alkol-kontrol grubu arasında *ilişki doyumu* bakımından herhangi bir anlamlı farklılık bulunmamıştır.
- Erkek alkol-olgu grubunun *ilişki doyumu* puanı, erkek alkol-kontrol grubuna göre daha düşük çıkmıştır.
- Kadın madde-kontrol grubunun *ilişki doyumu* puanı, kadın madde-olgu grubuna oranla daha yüksek çıkmıştır.
- Erkek madde-olgu grubunun *ilişki doyumu* puanı, erkek madde-kontrol grubuna göre daha düşük çıkmıştır. Buradan, alkol ve madde kullanımının ilişki doyumunu olumsuz etkilediği sonucu çıkarılabilir. Keza, araştırmanın ikinci sorusundaki sonuçlar da bu sonucu desteklemektedir. (İlişki doyumunda, cinsiyet fark etmeksizin, olgu grubunun puanı kontrol grubuna oranla daha düşük çıkmıştır. Bakınız Tablo 10).

Alkol ve madde kullanımının, romantik ilişkileri ve ilişki doyumunu etkilediği ve/veya değişkenler arasında korelasyonel ilişki olduğu birçok araştırmada ortaya konulmuştur (Amato ve Rogers'e 1997; Cranford vd., 2011; Dethier vd., 2011 Halford ve Bouma, 1997; Rusbult, 1983; Whisman, 1999; Whisman vd., 2006). Örneğin, kadın ve erkek evli çiftlerle yapılan bir çalışmada, yeni evlenmiş çiftler arasındaki madde ve aşırı alkol ve sigara kullanımının, zamanla evlilik işlevindeki değişimlerin önemli derecede öngördüğü belirlenmiştir (Homish vd., 2009). Benzer şekilde, Crandord ve diğerlerinin (2011) yaptığı çalışmada, evli ilişkilerde aşırı alkol tüketimi ile ilişki kalitesi arasında negatif bir ilişki olduğu gösterilmiştir.

Araştırmanın son sorusunda, *duygusal dengesizlik (nevrotiklik)* ile ilişki doyum memnuniyeti arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Önceki çalışmalar da bu bulgumuzu

desteklemektedir. Kişinin kendi bildirdiği nevrotiklik, genellikle çeşitli evlilik ve ilişki uyumu ölçütleriyle olumsuz bir ilişki göstermiştir (Buss, 1991; Geist ve Gilbert, 1996; Kelly ve Conley, 1987). Örneğin, Heller ve diğerleri (2004) yapmış olduğu çalışmada, duygusal dengesizlik ile evlilik doyumu arasında güçlü bir negatif korelasyon bulunmuştur.

Öte yandan, araştırmada *dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk ve sorumluluk* ile ilişki doyum memnuniyeti arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Önceki literatür çalışmaları da bu bulguları desteklemektedir. Schaffhuser ve diğerlerinin (2014) yaptığı araştırmada, kadınlar ve erkekler için duygusal dengesizlik kişilik yapısının ilişki memnuniyeti ile olumsuz yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu, aynı zamanda sorumluluk ve uyumluluğun ilişki memnuniyeti ile olumlu yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu bulunmuştur. Sayehmiri ve diğerlerinin (2020) yapmış olduğu sistematik derlemede, nevrotiklik düzeyi yüksek olan çiftlerin, daha düşük evlilik memnuniyeti yaşadığını, sorumluluk düzeyi yüksek olan çiftlerin evlilik yaşamlarından daha memnun olduklarını ortaya çıkarmıştır. Aynı çalışmada, dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık ve uyumluluk ile evlilik doyumu arasında yüksek ilişki bulunmuştur. Watson ve diğerleri (2000), evli çiftler arasında ise dışadönüklüğün memnuniyetle pozitif bir ilişki gösterdiğini tespit etmiştir. Benzer şekilde, Amiri ve diğerlerinin (2011) yaptıkları araştırmada, dışadönüklük kişilik özelliğine yüksek puan veren kadın ve erkeklerin evlilik memnuniyet puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ancak dışadönüklük ile ilgili literatür bilgileri çelişkilidir. Örneğin, bir çalışmada, yüksek dışadönüklük puanına sahip kişilerin, eşlerinin evliliklerinden daha fazla memnuniyetsizlik yaşadığı belirtilmiştir (Lester vd., 1989). Başka bir çalışmada ise, dışadönüklük ile genel ilişki memnuniyeti arasında pozitif bir ilişki olduğu belirtilmektedir (Jain ve Singh, 2019). Bu araştırmada, *dışadönüklük* ile ilişki doyum memnuniyeti arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özetle, literatürde, *duygusal dengesizlik,* birçok çalışmada evlilik ilişkilerinin kalitesiyle negatif olarak ilişkilendirilmiş ve literatürde diğer BFKÖ alt boyutlarının da ilişki doyumu ve bağlılığı ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bu çalışmalara paralel olarak, bu araştırmada da özellikle, *uyumluluk* ve ilişki doyumu arasındaki ilişki diğer alt boyutlara oranla daha güçlü bulunmuştur (r=.621, p=.01). Bulgumuza uygun, önceki araştırmalarda genellikle uyumluluk faktörünün hem kadınlarda hem erkeklerde evlilik uyumunu olumlu etkilediği ve aralarında pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur (Botwin vd, 1997; Bouchard vd., 1999). Blum ve Mehrabian'ın (1990) çalışması, uyumluluk kişilik özelliğine yüksek puan veren evli kadınların evlilik memnuniyet puanlarının daha yüksek olduğunu, aynı şekilde uyumluluk kişilik özelliğine yüksek puan veren erkeklerin de evlilik

memnuniyet puanlarının daha yüksek olduğunu belirtmektedir. O'Brien ve diğerlerinin (2008) yapmış olduğu çalışmada, uyumluluk seviyesi yüksek olan katılımcıların evlilik ilişkisindeki partnerlerine daha düşünceli davrandıklarını ortaya konulmuştur. Bu da ilişki doyumunu arttırabilmektedir. Goleman'ın (2000) yapmış olduğu çalışmada, uyumluluk kişilik özelliğine sahip eşlerin evlilik doyumları daha yüksek olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde, Donnellan ve diğerlerine (2004) göre, uyumluluk ve deneyime/yeniliğe açıklık, yakın ilişkilerin önemli ilişkilendiricileri olarak dikkat çekmektedir.

Araştırmada, madde kullanımı ve BFKÖ'nün alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde, *duygusal dengesizlik (nevrotiklik)* ile madde kullanımı arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. *Dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk ve sorumluluk* ile madde kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgular, madde kullanım bozuklukları ile hem düzensizlik hem de duygusal dengesizlik-negatif duygulanım arasındaki ilişkileri gösteren önceki literatürle uyumludur (Sher ve Trull, 1994). Özellikle, *sorumluluk* ile madde kullanımı arasındaki negatif yönlü ilişki (r=-.669, p=.01), diğer alt boyutlara oranla daha fazladır. Bu sonuç, beşinci araştırma sonucundaki verilerle uyumludur. Beşinci araştırma sorusunda, kadın madde-olgu grubunun, *duygusal dengesizlik* puanlarının kadın madde-kontrol grubuna göre daha yüksek; *uyumluluk* ve *sorumluluk* puanlarının kadın madde-kontrol grubuna göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Keza, erkek madde-olgu grubunun duygusal *dengesizlik* puanlarının erkek madde-kontrol grubuna göre daha yüksek; *dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk* ve *sorumluluk* alt boyutları puanlarının erkek madde-kontrol grubuna göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Çalışmanın sonuçlarına paralel, Ruiz ve diğerlerinin 2008'de yaptığı araştırmada, madde kullanım bozukluklarının, yüksek düzeyde duygusal istikrarsızlık (nevrotiklik), düşük sorumluluk düzeyi ve düşük uyumluluk düzeyi ile ilişkilendirildiği bulunmuştur. Fisher ve diğerleri (1998), düşük sorumluluk ve yüksek nevrotiklik puanı alan hastaların, madde bağımlılığı tedavisi sonrasında aşırı içme veya madde kullanımına geri dönüşünü ilişkilendirmiştir. Bu araştırmada da sorumluluk ve nevrotiklik arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Araştırmada, alkol kullanımı ve BFKÖ'nün alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde, *duygusal dengesizlik (nevrotiklik)* ile alkol kullanımı arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Veriler önceki çalışmalarla uyumludur. Örneğin, yapılan bir araştırmada, duygusal dengesizlik ve negatif duygulanımın klinik alkolizm ile bağlantılı olduğu bulunmuş ve bu kişilerin ölçeklerde yüksek puanlar elde ettikleri görülmüştür (Mullan vd, 2018). Benzer şekilde başka bir çalışmada, duygusal dengesizliğin alkolle ilgili risklerle bağımsız olarak

ilişkili olduğu görülmüştür (Lyvers vd., 2019). Madde kullanımında olduğu gibi, araştırmada, *dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk ve sorumluluk* ile alkol kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Burada da özellikle, *sorumluluk* ile alkol kullanımı arasındaki negatif yönlü ilişki, diğer alt boyutlara oranla daha güçlüdür (r=-.669, p=.01). Düşük sorumluluk, alkolü pozitif deneyimleri artırmak için içen bireyleri karakterize etmek için kullanılmaktadır (Martin ve Sher, 1994; Stewart ve Devine, 2000; Stewart vd., 2001b). Bu tür bireyler, düşük öz disiplinleri (sorumlulukları), aceleci ve sorumsuz kararlar alma eğilimleri nedeniyle sorunlu içme riski altındadır (Theakston vd.,2004). Malouff ve diğerlerinin (2007) yapmış olduğu meta-analiz çalışmasında, alkol kullanımının düşük sorumluluk, düşük uyumluluk ve yüksek nevrotiklikle ilişkilendirildiğini gösterilmiştir. Beşinci araştırma sorumuzda, kadın alkol-olgu grubunun, *duygusal dengesizlik* puanının, kadın alkol-kontrol grubuna göre daha yüksek; *sorumluluk* puanlarının kadın alkol-kontrol grubuna göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Keza, erkek alkol-olgu grubunun *duygusal dengesizlik* puanlarının erkek alkol kullanmayanlara göre daha yüksek; *dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk* ve *sorumluluk* alt boyutları puanlarının erkek alkol kullanmayanlara göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu farklılıklar, araştırmada ortaya konulan ilişkiden kaynaklanabilmektedir.

Araştırmada, ilişki doyumu ve madde kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Benzer şekilde, ilişki doyumu ve alkol kullanımı arasında da negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yetişkin örneklemleriyle yapılan önceki araştırmalar, evli ilişkilerde aşırı alkol tüketimi ile ilişki kalitesi arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir (Cranford vd., 2011; Dethier vd., 2011). Sonuçlarımıza paralel olarak, Khaddouma ve diğerlerinin (2016) yapmış olduğu çalışmada, alkol tüketiminin ilişki memnuniyeti ile negatif olarak ilişkilendiğini gösterilmiştir.

Araştırmada, bir diğer bulgu ise, *dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk ve sorumluluk* ile *duygusal dengesizlik* arasındaki negatif ve anlamlı ilişkidir. Bu da önceki çalışmalarla benzerlik göstermektedir.

Literatürde, bir bireyin nevrotiklik düzeyi (olumsuz duygusallık ve duygusal istikrarsızlık), ilişki sonuçlarının en tutarlı ve güçlü kişilik öngörücüsü olarak görülmekte; olumsuz ilişki sonuçlarıyla en tutarlı şekilde ilişkilendirilen faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Karney ve Bradbury, 1995; Kurdek, 1997). Bu boyutta, yüksek puan alan bireylerin, olumsuz duyguları yaşamaya daha meyilli olup, depresyon ve anksiyete bozukluğu tanısı alması ve madde kullanma olasılıkları daha yüksektir (De Raad vd., 2010; Jorm, 1987). Bu tür bireylerin,

sorunlarıyla başa çıkmak ve onları unutmak için alkol gibi sağlığa zararlı davranışlara yöneldikleri de bilinmektedir (Theakston et vd., 2004). Bireylerin, karşılaştıkları zor koşullarda, rahatlatıcı etkisinden dolayı alkol ve madde kullandığı bilinmektedir. Bireylerin ilişkilerindeki zorluklarla bahşedememe nedeniyle mi alkol ve madde kullandığı ya da alkol madde kullandığı için mi ilişkilerinde zorluklar yaşadığı ise gelecek çalışmalarda araştırılması önerilen bir konudur. Benzer şekilde, üzerinde durulması gereken başka bir konu da kişilik özellikleri mi bireylerin alkol ve madde tercihini etkiliyor ya da alkol ve madde kullanımı ile mi kişilik özellikleri değişiyor sorusudur. Gelecekte, bu konuda yapılacak detaylı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgulara göre varılan sonuçlara yer verilmektedir. Elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

1. Olgu ve kontrol grubu arasında, kişilik özellikleri *(duygusal dengesizlik (nevrotiklik), dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk ve sorumluluk)* bakımından anlamlı düzeyde farklılık bulunmaktadır. Olgu grubunun duygusal dengesizlik puanı kontrol grubuna göre yüksekken; dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk ve sorunluluk alt boyutlarında, olgu grubunun puanları kontrol grubuna göre daha düşüktür.
2. Olgu ve kontrol grubu arasında, romantik ilişki doyumu bakımından anlamlı düzeyde farklılık bulunmaktadır. İlişki doyumda, olgu grubunun puanı kontrol grubuna oranla daha düşüktür.
3. Olgu ve kontrol grubu arasında, alkol ve madde kullanımı bakımından anlamlı düzeyde farklılık bulunmaktadır.
4. Olgu ve kontrol grubu arasında, cinsiyet ve alkol ve madde kullanımı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.
5. Beş faktör kişilik ölçeği tüm alt boyutları ve alkol ve madde kullanımı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Olgu ve kontrol grubu arasında ve cinsiyet düzeyinde, bu farklılık detaylı incelendiğinde, kadın alkol-olgu ve kadın alkol-kontrol grubu arasında, *duygusal dengesizlik* ve *sorumluluk* alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Kadın madde-olgu ve kadın madde-kontrol grubu arasında, *duygusal dengesizlik, uyumluluk* ve *sorumluluk* alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Erkek alkol-olgu ve erkek alkol-kontrol grubu arasında, *duygusal dengesizlik, dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk* ve *sorumluluk* alt boyutlarında anlamlı bir farklılık vardır. Erkek madde-olgu ve erkek madde-kontrol grubu arasında, *duygusal dengesizlik, dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk* ve *sorumluluk* alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. *Duygusal dengesizlik*, cinsiyet ve alkol/madde kullanımı fark etmeksizin tüm gruplarda ortak bir kişilik boyutu olurken ve olgu grubunda, kontrol grubundan daha yüksek çıkarken; *sorumluluk*, cinsiyet ve alkol/madde kullanımı fark etmeksizin tüm gruplarda ortak bir kişilik boyutu olarak ortaya çıkmış ve olgu grubunda, kontrol grubuna göre daha düşük çıkmıştır.

6. İlişki Doyumu toplam puanı, alkol ve madde kullanımına göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermektedir. Olgu ve kontrol grubu arasında ve cinsiyet düzeyinde, bu farklılık detaylı incelendiğinde, bu farklılık erkek alkol-olgu ve erkek alkol-kontrol grubu, kadın madde-olgu ve kadın madde-kontrol grubu ve erkek madde-olgu ve erkek madde-kontrol grubu arasında olmaktadır**.** Buradaki olgu gruplarının ilişki doyumu, kontrol gruplarına göre daha düşüktür.
7. Alkol ve madde kullanımı, kişilik özellikleri ve romantik ilişki doyumu arasındaki ilişki tüm boyutlarda bulunmaktadır. Kişilik boyutlarından *duygusal dengesizlik (nevrotiklik),* diğer boyutlar olan *dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk* ve *sorumluluk* ile negatif yönlü ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Kişilik özellikleri ve ilişki doyumu incelendiğinde, *dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk* ve *sorumluluk* alt boyutları ile ilişki doyumu arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunurken, *duygusal dengesizlik* ile ilişki doyumu arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kişilik özellikleri ve alkol kullanımı incelendiğinde, *duygusal dengesizlik (nevrotiklik)* ile alkol kullanımı arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki mevcutken; *dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk* ve *sorumluluk* ile alkol kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kişilik özellikleri ve madde kullanımı incelendiğinde, *duygusal dengesizlik (nevrotiklik)* ile madde kullanımı arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki mevcutken; *dışadönüklük, deneyime/yeniliğe açıklık, uyumluluk* ve *sorumluluk* ile madde kullanımı arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İlişki doyumu ile madde kullanım arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Benzer şekilde, ilişki doyumu ile alkol kullanım arasında, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Alkol kullanımı ve madde kullanımı arasında, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki mevcuttur.

Bu çalışma, beş faktör kişilik özelliği ve romantik ilişki doyumunun alkol ve madde kullanımı ile ilişkisini inceleyen ilk çalışmadır. Ancak, bağımsız değişkenlerin alkol ve madde kullanımı ile ilişkisini inceleyen daha fazla araştırmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda, öneriler aşağıda sunulmuştur:

- Alkol ve madde bağımlılarında kişilik ve karakter özelliklerinin değerlendirilmesi, bağımlılığın öngörülmesi, önlenmesi ve tedavisi açısından önem taşımaktadır (Köse, 2003). Bu nedenle, alkol ve madde kullanımı ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi anlamak ve kişinin ilişki doyumunu veya doyumsuzluğunu dikkate almak, alkol ve madde ile ilgili araştırmalara ve medikal tedavilere rehberlik edebilir. Gelecekte,

etiyolojik bir ilişki belirlendiğinde, ilişkisel veya olumsuz kişilik özelliklerini değiştirmeyi veya geliştirmeyi hedefleyen psikoterapötik müdahaleler, teknikler ve farmakolojik yaklaşımlar, tedavi protokolüne eklenebilir ve bireylerde alkol ve madde kullanımını azaltabilir.

- Kişinin ilişki doyumu, kişinin alkol veya madde kullanımını etkileyen özelliklerdir. Bu konunun, koruma ve tedavi sürecinde ele alınması olumlu katkılar sağlayabilir. İlişki doyumunun daha detaylı araştırılması, alkol/ madde bağımlılığı gelişme riski yüksek olan bireylerin tanımlanmasına yardımcı olabilir. Bu sayede riskli grupların korunabilmesini sağlanabilir. Bu bağlamda, bireysel ve çift terapilerine yön verebilir.
- Araştırma bulguları ve daha önce yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda; alkol ve madde kullanımında *duygusal dengesizlik* puanının yüksek çıkması, bu alanda yapılacak psikoterapilerin, kişilik boyutuna daha çok yönlenmesine ve müdahalelerin daha etkin olarak kullanılmasına yol açabilir. Tedavi protokolünde, duygusal düzenleme becerilerinin yanı sıra davranış kontrolüne odaklanmak da hastalar için yararlı olabilir.
- Araştırmada sadece romantik ilişkiye sahip katılımcılar çalışılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda, romantik ilişkiye sahip olmayan katılımcılar da çalışmalara dahil edilip, kişilik ve alkol ve madde kullanımı yönünden karşılaştırılabilir.
- Yine gelecek çalışmalarda, eşler/partnerler arasındaki alkol ve madde kullanımını ölçmek için araştırma örneklemi çiftleri baz alarak oluşturulup eşlerin kişilik özellikleri ve romantik ilişki doyumu karşılaştırılabilir.
- Gelecek çalışmalarda, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden ve illerinden katılımcı sağlanarak kültürel farklılıkların oluşturabileceği sonuçlar da karşılaştırılabilir.

KAYNAKÇA

Abel, E.L. (1980) *Marihuana, the first twelve thousand years.* Plenum Press.

Adasal, R. (1980). *Normal ve anormal açıdan psikososyal yönleriyle kişilik ve karakter portreleri* (2. Baskı). Minnetoğlu Yayınları.

Agrawal, A. ve Lynskey, M. T. (2008). Are there genetic influences on addiction: evidence from family, adoption and twin studies. *Addiction*, *103*(7), 1069-1081.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., Wall, S. Ainsworth M.D.S. ve Wittig B.A. (1969) Attachment and the exploratory behavior of one-year-olds in a strange situation içinde. Foss BM (ed) Determinants of infant behavior. Methuen, London, s. 113–136 Ainsworth MDS, Bell SM (1974) Mother-infant interaction and. *Communication Cognition*, *20*, 191-206.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. N. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Psychology press.

Akiskal, H. S., Hirschfeld, R. M. ve Yerevanian, B. I. (1983). The relationship of personality to affective disorders: A critical review. *Archives of General Psychiatry*, *40*(7), 801-810.

Akiskal, H. S., ve Mallya, G. (1987). Criteria for the soft bipolar spectrum: treatment implications. *Psychopharmacology Bulletin*, *23*, 68-73.

Akvardar, Y., Turkcan, A., Yazman, U., Aytaçlar, S., Ergor, G. ve Cakmak, D. (2003). Prevalence of alcohol use in Istanbul. *Psychological Reports*, *92*(3_suppl), 1081-1088.

Akvardar, Y., Arkar, H., Akdede, B. B., Gül, S., Sarı, Ö. ve Tunca, Z. (2005). Alkol kullanım bozukluklarında kişilik özellikleri. *Bağımlılık Dergisi*, *6*, 53-59.

Akvardar, Y. ve Uçku, R. (2010). Alkol kullanım sorunları nasıl önlenir? Alkol kullanım bozukluklarının tanı ve tedavisinde kısa müdahale yaklaşımı/How are alcohol related problems prevented? Brief intervention approach in the treatment of alcohol use disorders. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *11*(1), 51-59.

Alasmari, F., Goodwani, S., McCullumsmith, R. E. ve Sarı, Y. (2018). Role of glutamatergic system and mesocorticolimbic circuits in alcohol dependence. *Progress in Neurobiology*, *171*, 32-49.

Alert, A. (2007). alcohol metabolism: an update. *National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism Publications Distribution Center, Rockville, MD*, 72, 1-6.

Allen Bem P. (1997). *Personality theories* (2. Baskı). Allyn & Bacon.

Allik, J. ve McCrae, R. R. (2004). Toward a geography of personality traits: patterns of profiles across 36 cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 35(*1), 13-28.

Allport, G. W. ve Odbert, H. S. (1936). Trait-names: A psycho-lexical study. *Psychological Monographs, 47(*1), i– 171.

Allport, G. W. (1937). *Personality: A psychological interpretation*. New York: Holt.

Aloia, L. S. (2018). Verbal aggression in romantic relationships: The influence of family history, destructive beliefs about conflict, and conflict goals. *Communication Quarterly, 66*(3), 308-324.

Altıntoprak, E., Annette Akgür, S., Yüncü, Z., Sertöz, Ö. Ö., ve Çoşkunol, H. (2008). Kadınlarda alkol kullanımı ve buna bağlı sorunlar. *Türk Psikiyatri Dergisi, 19*(2), 197-208.

Álvarez, A., Ávila, J. J., Palao, D. J. ve Montejo, Á. L. (2018). Influence of personality traits on the severity of alcohol use disorders. *Journal of Clinical Medicine, 7*(6), 127.

Amato, P. R.ve Rogers, S. J. (1997). A longitudinal study of marital problems and subsequent divorce. *Journal of Marriage and the Family*, 612-624.

Amato, P. R. ve Sobolewski, J. M. (2001). The effects of divorce and marital discord on adult children's psychological well-being. *American Sociological Review, 66*(6), 900-921.

APA- Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). *DSM-5 tanı ölçütleri başvuru el kitabı* (E. Köroğlu, Çev.). Hekimler Yayın Birliği.

Amiri M., Farhoodi F., Abdolvand N. ve Bidakhavidi A.R. (2011). A study of the relationship between big-five personality traits and communications styles with marital satisfaction of married students majoring in public universities of Tehran, *Procedia- Social and Behavioral Sciences, 30*, 685- 689.

Angst, J. (2000). Temperament and personality types in bipolar patients a historical review içinde. *Bipolar disorders: 100 years after manic-depressive insanity* (s. 175-199). Dordrecht: Springer.

Angulski, K., Armstrong, T. ve Bouffard, L. A. (2018). The influence of romantic relationships on substance use in emerging adulthood. *Journal of Drug Issues*, *48*(4), 572-589.

Arıkan Z, Coşar B, Işık E (1996). Yarı kentsel bir bölgede alkolizm prevalansı. *Kriz Dergisi. 4*:2, 93-100.

Arıkan, Z., Işık, E., Taner, E. ve Işık, U. (2008). Alkol kullanımına bağlı ruhsal ve davranışsal bozukluklar. *Güncel Klinik Psikiyatri*, *2*, 317-333.

Arnau, M. M., Mondon, S. ve Santacreu, J. J. (2008). Using the temperament and character inventory (TCI) to predict outcome after inpatient detoxification during 100 days of outpatient treatment. *Alcohol & Alcoholism*, *43*(5), 583-588.

Asselmann, E. ve Specht, J. (2020). Taking the ups and downs at the rollercoaster of love: Associations between major life events in the domain of romantic relationships and the Big Five personality traits. *Developmental Psychology*, *56*(9), 1803-1816.

Atkinson, C. Richard, Atkinson, Rita, Smith, Edward E., Bem, Darly J. ve Hoeksema, Susan Nolen, (2019), *Psikolojiye giriş.* (14. Baskı) (Y. Alogan, Çev.). Arkadaş Yayınları.

Austin, W. ve Walster, E. (1974). Participants' reactions to 'Equity with the world'. *Journal of Experimental Social Psychology*, *10*(6), 528-548.

Avrupa Birliği Avrupa Birliği Yayın Ofisi (European Union Publication Office of European Union (2022). *Avrupa uyuşturucu raporu 2022.*
Avrupa uyuşturucu raporu 2022 - Publications Office of the EU (europa.eu) (Erişim tarihi 01 Nisan 2024).

Babor, T. F., De la Fuente, J. R., Saunders, J. B. Ve Grant, M. (1989). *AUDIT- The alcohol use disorders identification test: Guidelines for use in primary health care.* Geneva: World Health Organization, Division of Mental Health.

Babor, T. F., Higgins-Biddle, J. C., Saunders, J. B., Monteiro, M. G. ve World Health Organization. (2001). *AUDIT: The alcohol use disorders identification test: Guidelines for use in primary health care* (No. WHO/MSD/MSB/01.6 a). World Health Organization.

Ball, S. A., Carroll, K. M., Babor, T. F. ve Rounsaville, B. J. (1995). Subtypes of cocaine abusers: Support for a Type A–Type B distinction. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *63*(1), 115-124.

Ball, S. A. (2002). Big Five, Alternative Five, and seven personality dimensions: Validity in substance dependent patients. P. T. Costa, Jr. ve T. A. Widiger (Ed.), *Personality disorders and the Five-factor model of personality* (3. Baskı). American Psychological Association.

Ball, S. A. (2005). Personality traits, problems, and disorders: Clinical applications to substance use disorders. *Journal of Research in Personality*, *39*(1), 84-102.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall: Englewood cliffs.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice Hall: Englewood cliffs.

Basiaux, P., Le Bon, O., Dramaix, M., Massat, I., Souery, D., Mendlewicz, J., ... ve Verbanck, P. (2001). Temperament and Character Inventory (TCI) personality profile and sub-typing in alcoholic patients: a controlled study. *Alcohol and Alcoholism*, *36*(6), 584-587.

Baumberg, B. (2006). The global economic burden of alcohol: a review and some suggestions. *Drug and Alcohol Review*, *25*(6), 537-551.

Baumeister, R. F. ve Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin, 117*, 497-529.

Baumgarten, F. (1933). Die Charktereigenschaften'.[The character traits]. *Beitraege zur charakter-und persoenlichkeitsforschung (Whole No. 1). A. Francke, Bern, Switzerland*.

Baymur, F. (2015). *Genel psikoloji* (19. Baskı). İnkılap Yayınevi.

Beck, A. T. (2005). *Bilişsel terapi ve duygusal bozukluklar* (A. Türkcan, Çev.). Litera Yayıncılık.

Beck, A. T., ve Haigh, E. A. (2014). Advances in cognitive theory and therapy: The generic cognitive model. *Annual Review of Clinical Psychology*, *10*, 1-24.

Becker, H. C. (2008). Alcohol dependence, withdrawal, and relapse. *Alcohol Research & Health*, *31*(4), 348.

Benet-Martinez, V. ve John, O.P. (1998). Los Cinco Grandes across cultures and ethnic groups: multitrait–multimethod analyses of the Big Five in Spanish and English. *Journal of Personality and Social Psychology, 75,* 729–750.

Berglund, K., Fahlke, C., Berggren, U., Eriksson, M. ve Balldin, J. (2006). Personality profile in type I alcoholism: long duration of alcohol intake and low serotonergic activity are predictive factors of anxiety proneness. *Journal of Neural Transmission*, *113*, 1287-1298.

Berman, A. H., Bergman, H., Palmstierna, T. ve Schlyter, F. (2005). Evaluation of the Drug Use Disorders Identification Test (DUDIT) in criminal justice and detoxification settings and in a Swedish population sample. *European Addiction Research, 11*(1), 22-31.

Bierut, L. J., Dinwiddie, S. H., Begleiter, H., Crowe, R. R., Hesselbrock, V., Nurnberger, J. I., ... ve Reich, T. (1998). Familial transmission of substance dependence: alcohol, marijuana, cocaine, and habitual smoking: a report from the Collaborative Study on the Genetics of Alcoholism. *Archives of General Psychiatry*, *55*(11), 982-988.

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (United Nations Office on Drugs and Crime) (2023) *'Dünya Uyuşturucu Raporuna (World Drug Report)'Executive Summary* UNODC, World Drug Report 2023 (United Nations publication, 2023). https://www.unodc.org/res/WDR-2023/WDR23_Exsum_fin_DP.pdf (Erişim tarihi: 21 Mart 2024).

Bishop, S., Dixon, M.R., Moore, J.W., Lundy, M.P. (2020). Behavioral Perspectives on Personality. Zeigler-Hill, V. ve Shackelford, T.K. (Ed.) *Encyclopaedia of Personality and Individual Differences* içinde. Springer, Cham.

Björ, J. (1988). Några tankar hos Magnus Huss. *Alkoholpolitik*, *5*(3), 160-167.

Blum, J.S. ve Mehrabian, A. (1999). Personality and temperament correlates of marital satisfacation. *Journal of Personality,* 67, 93- 125.

Boden, J. M. ve Fergusson, D. M. (2011). Alcohol and depression. *Addiction*, *106*(5), 906-914.

Bogg, T. ve Roberts, B. W. (2004). Conscientiousness and health behaviors: A meta-analysis. *Psychological Bulletin, 130,* 887-919.

Bohn, J. M., Babor, F. T. ve Kranzler, R. H. (1995). The Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT): Validation of a screening instrument for use in medical settings. *Journal of Studies on Alcohol, 56*(4), 423-432.

Bolger, N., Zuckerman, A. ve Kessler, R. (1998). Visible support, invisible support, and adjustment to stress. *Manuscript submitted for publication*.

Booth, M. (1999). *Opium: A History*.St. Martin's Griffin.

Borgatta, E. F. (1964). The structure of personality characteristics. *Behavioral Science*, *9*(1), 8-17.

Botwin, M. D., Buss, D. M. ve Shackelford, T. K. (1997). Personality and mate preferences: Five factors in mate selection and marital satisfaction. *Journal of Personality*, *65*(1), 107-136.

Bouchard, G., Lussier, Y. ve Sabourin, S. (1999). Personality and marital adjustment: Utility of the five-factor model of personality. *Journal of Marriage and the Family*, 651-660.

Bowlby, J. (1978). Attachment theory and its therapeutic implications. *Adolescent Psychiatry*, *6,* 5–33.

Bradbury, T. N., Fincham, F. D. ve Beach, S. R. (2000). Research on the nature and determinants of marital satisfaction: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, *62*(4), 964-980.

Bray, J. H., Adams, G. J., Getz, J. G. ve Baer, P. E. (2001). Developmental, family, and ethnic in influences on adolescent alcohol usage: A growth curve approach. *Journal of Family Psychology*, *15*(2), 301-314.

Brooks-Russell, A., Simons-Morton, B., Haynie, D., Farhat, T. ve Wang, J. (2014). Longitudinal relationship between drinking with peers, descriptive norms, and adolescent alcohol use. *Prevention Science*, *15*(4), 497-505.

Brown, B. B. (1999). " You're going out with who?": Peer group influences on adolescent romantic relationships. W. Furman, B.B. Brown ve C. Feiring (Ed.), *The development of romantic relationships in adolescence* içinde (s. 291–329). University Press.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik (Personality)* (I.D. Sarıoğlu, Çev.). Kaknüs Yayınları.

Buss, D. M. (1991). Conflict in married couples: Personality predictors of anger and upset. *Journal of Personality, 59(*4), 663-688.

Buunk, B. P. ve Ybema, J. F. (2003). Feeling bad but satisfied: The effects of upward and downward comparison upon mood and marital satisfaction. *British Journal of Social Psychology*, *42*(4), 613-628.

Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (31. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Čablová, L., Pazderková, K. ve Miovský, M. (2014). Parenting styles and alcohol use among children and adolescents: A systematic review. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, *21*(1), 1-13.

Caldwell, T. M., Rodgers, B., Jorm, A. F., Christensen, H., Jacomb, P. A., Korten, A. E. ve Lynskey, M. T. (2002). Patterns of association between alcohol consumption and symptoms of depression and anxiety in young adults. *Addiction*, *97*(5), 583-594.

Camchong, J., Endres, M. ve Fein, G. (2014). Decision making, risky behavior, and alcoholism. *Handbook of Clinical Neurology*, *125*, 227-236.

Caspi, A., Roberts, B. W. ve Shiner, R. L. (2005). Personality development: Stability and change. *Annual Review of Psychology, 56*, 453-484.

Castro, F. G., Barrera Jr, M., Mena, L. A. ve Aguirre, K. M. (2014). Culture and alcohol use: Historical and sociocultural themes from 75 years of alcohol research. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs, Supplement*, (Suppl 17), 36-49.

Cattell, R. B. (1943). The description of personality: basic traits resolved into clusters. *The Journal of Abnormal and Social Psychology, 38*(4), 476– 506.

Cattell, R. B. (1945a). The description of personality: Principles and findings in a factor analysis. *American Journal of Psychology, 58*(1), 69-90.

Cattell, R. B. (1945b). The principal trait clusters for describing personality. *Psychological Bulletin, 42*(3), 129-161.

Cattell, R. B. (1957). *Personality and motivation structure and measurement.* Yonkers-on-Hudson: World Book.

Cattell, R. B., Eber, H. W. ve Tatsuoka, M. M. (1970). *Handbook for the Sixteen Personality Factor Questionnaire (16PF*). Champaign: IPAT.

Caughlin, J. P., Huston, T. L. ve Houts, R. M. (2000). How does personality matter in marriage? An examination of trait anxiety, interpersonal negativity, and marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, *78*(2), 326-336.

Ceylan, M. E. ve Oral, T. (2001). Duygudurum bozuklukları. *Araştırma ve klinik uygulamada biyolojik psikiyatri, 4,* 1-10.

Cherpitel, C. J. (1995). Analysis of cut points for screening instruments for alcohol problems in the emergency room. *Journal of Studies on Alcohol, 56(*6), 695-700.

Chinneck, A., Thompson, K., Dobson, K. S., Stuart, H., Teehan, M., Stewart, S. H. ve Team The Caring Campus. (2018). Neurotic personality traits and risk for adverse alcohol outcomes: Chained mediation through emotional disorder symptoms and drinking to cope. *Substance Use & Misuse, 53*(10), 1730-1741.

Christie, N. C., Vojvodic, V., Meda, P. ve Monterosso, J. R. (2021). Changes in social, romantic, and general life satisfaction over the course of a substance use disorder. *Frontiers in Psychiatry, 12,* 734352.

Cihan-Güngör, H. (2007). *Evlilik doyumunu açıklamaya yönelik bir model geliştirme.* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Clark, D. B., Lesnick, L. ve Hegedus, A. M. (1997). Traumas and other adverse life events in adolescents with alcohol abuse and dependence. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *36*(12), 1744-1751.

Cloninger, C. R., Bohman, M. ve Sigvardsson, S. (1981). Inheritance of alcohol abuse: Cross-fostering analysis of adopted men. *Archives of General Psychiatry*, *38*(8), 861-868.

Cloninger, C. R. (1987). A systematic method for clinical description and classification of personality variants: A proposal. *Archives of General Psychiatry*, *44*(6), 573-588.

Cloninger, C. R., Sigvardsson, S., Gilligan, S. B., von Knorring, A. L., Reich, T.ve Bohman, M. (1988a). Genetic heterogeneity and the classification of alcoholism. *Advances in Alcohol & Substance Abuse*, *7*(3-4), 3-16.

Cloninger, C. R., Sigvardsson, S. ve Bohman, M. (1988b). Childhood personality predicts alcohol abuse in young adults. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, *12*(4), 494-505.

Cloninger, C. R., Przybeck, T. R. ve Svrakic, D. M. (1991). The tridimensional personality questionnaire: US normative data. *Psychological Reports*, *69*(3), 1047-1057.

Cloninger, C. R., Svrakic, D. M. ve Przybeck, T. R. (1993). A psychobiological model of temperament and character. *Archives of General Psychiatry*, *50*(12), 975-990.

Cloninger, C. R. ve Svrakic, D. M. (1997). Integrative psychobiological approach to psychiatric assessment and treatment. *Psychiatry*, *60*(2), 120-141.

Cobb-Clark, D. A. ve Schurer, S. (2012). The stability of big-five personality traits. *Economics Letters*, *115*(1), 11-15.

Collins, W. A. ve van Dulmen, M. (2006). Friendships and romance in emerging adulthood: assessing distinctiveness in close relationships. J. J. Arnett ve J. L. Tanner (Ed.), *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century* (s. 219–234) içinde. American Psychological Association.

Collins, W. A. ve Van Dulmen, M. (2014*). "The course of true love (s)...": Origins and pathways in the development of romantic relationships. In Romance and sex in adolescence and emerging adulthood* (s. 63-86). Psychology Press.

Conigrave, K. M., Hall, W. D. ve Saunders, J. B. (1995). The AUDIT Questionnaire: Choosing a cut-off score. *Addiction*, *90*(10), 1349-1356.

Connolly, J.ve Goldberg, A. (1999). Romantic relationships in adolescence: The role of friends and peers in their emergence and development. *The Development of Romantic Relationships in Adolescence*, *11*, 266-290.

Conrod, P. J., Peterson, J. B. ve Pihl, R. O. (1997). Disinhibited personality and sensitivity to alcohol reinforcement as predictors of drinking behaviour. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research, 21*, 1320-1332.

Conrod, P. J., Pihl, R. O., Stewart, S. H. ve Dongier, M. (2000). Validation of a system of classifying female substance abusers on the basis of personality and motivational risk factors for substance abuse. *Psychology of Addictive Behaviors, 14*(3), 243-256.

Conway, K. P., Kane, R. J., Ball, S. A., Poling, J. C. ve Rounsaville, B. J. (2003). Personality, substance of choice, and polysubstance involvement among substance dependent patients. *Drug and Alcohol Dependence, 71*(1), 65-75.

Cook, M., Young, A., Taylor, D. ve Bedford, A. (1998). Personality correlates of alcohol consumption. *Personality and Individual Differences, 24*, 641-647.

Cooper, M. L., Agocha, V. B. ve Sheldon, M. S. (2000). A motivational perspective on risky behaviors: The role of personality and affect regulatory processes. *Journal of Personality, 68*(6), 1059-1088.

Cordova, J., Jacobson, N. S., Gottman, J. M. ve Rushe, R. (1993). Negative reciprocity and communication in couples with a violent husband. *Journal of Abnormal Psychology, 102,* 559–564.

Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1976). Age differences in personality structure: A cluster analytic approach. *Journal of Gerontology, 31*(5), 564-570.

Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1985). *The NEO Personality Inventory manual*. FL: Psychological Assessment Resources.

Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1989). *NEO PI/FFI manual supplement for use with the NEO Personality Inventory and the NEO Five-Factor Inventory*. Psychological Assessment Resources.

Costa, P. T.ve McCrae, R. R. (1992a). *Revised NEO Personality Inventory and NEO Five-Factor Inventory*. Psychological Assessment Resources.

Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1992b). The five-factor model of personality and its relevance to personality disorders. *Journal of Personality Disorders, 6*(4), 343-359.

Cramer, D. ve Jowett, S. (2010). Perceived empathy, accurate empathy and relationship satisfaction in heterosexual couples. *Journal of Social and Personal Relationships, 27*(3), 327-349.

Cranford, J. A., Floyd, F. J., Schulenberg, J. E. ve Zucker, R. A. (2011). Husbands' and wives' alcohol use disorders and marital interactions as longitudinal predictors of marital adjustment. *Journal of Abnormal Psychology*, *120*(1), 210-222.

Crawford, D. W., Houts, R. M., Huston, T. L. ve George, L. J. (2002). Compatibility, leisure, and satisfaction in marital relationships. *Journal of Marriage and Family*, *64*(2), 433-449.

Cummings, E. M., George, M. R., McCoy, K. P. ve Davies, P. T. (2012). Interparental conflict in kindergarten and adolescent adjustment: Prospective investigation of emotional security as an explanatory mechanism. *Child Development*, *83*(5), 1703-1715.

Curun, F. (2001). *The effects of sexism and sex role orientation on romantic relationship satisfaction.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Cüceloglu, D. (2018). *İnsan ve davranışı* (36. Baskı). Remzi Kitabevi.

Çakmak, D. ve Ögel, K. (2000). *Bağımlılık yapıcı ve uyarıcı maddeler hakkında bilmemiz gerekenler el kitabı*.Üçer Ofset.

Çakmak D. ve Evren C. (2006). *Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları*. Özgül Matbaacılık.

Çöpür, M., Elmas, İ., Can, Y. (1995). Madde bağımlılığı ve antisosyal kişilik. *Kriz Dergisi, 3*(1), 194-196.

Davenport-Hines, R. (2003) *The pursuit of oblivion: A global history of narcotics*. WW Norton & Company.

Davis, M. H. ve Oathout, H. A. (1987). Maintenance of satisfaction in romantic relationships: Empathy and relational competence. *Journal of Personality and Social Psychology, 53*(2), 397–410.

De Raad, B., Barelds, D. P., Levert, E., Ostendorf, F., Mlacic, B., Diblas, L., vd. (2010). Only three factors of personality description are fully replicable across languages: A comparison of 14 traits taxonomies. *Journal of Personality and Social Psychology, 98*, 160–173.

de Wit, H. ve Bodker, B. (1994). Personality and drug preferences in normal volunteers. *International Journal of the Addictions*, *29*(12), 1617-1630.

Del Valle, M., Zamora, E. V., Khalil, Y. ve Altamirano, M. (2020). Rasgos de personalidad y dificultades de regulación emocional en estudiantes

universitarios. *Revista Psicodebate: Psicología, Cultura y Sociedad., 20*(1), 56-67.

Dethier, M., Counerotte, C. ve Blairy, S. (2011). Marital satisfaction in couples with an alcoholic husband. *Journal of Family Violence*, *26*(2), 151-162.

Dew, J. P. (2007). Do you have the time? Changes in and implications of spouses' time together. [Yayımlanmamış doktora tezi]. The Pennsylvania State University.

DiBello, A. M., Rodriguez, L. M., Hadden, B. W. ve Neighbors, C. (2015). The green-eyed monster in the bottle: Relationship contingent self-esteem, romantic jealousy, and alcohol-related problems. *Addictive Behaviors, 49*, 52-58.

Di Chiara, G. (1997). Alcohol and dopamine. *Alcohol Health and Research World, 21*(2), 108-114.

Diclemente, C. C. (2018). *Addiction and change: How addictions develop and addicted people recover*. Guilford Press.

Digman, J. M. ve Takemoto-Chock, N. K. (1981). Factors in the natural language of personality: Re-analysis, comparison, and interpretation of six major studies. *Multivariate Behavioral Research, 16*(2), 149-170.

Digman, J. M. (1990). Personality structure: Emergence of the five-factor model. *Annual Review of Psychology*, *41*(1), 417-440.

Doğan, T. (2013). Beş faktör kişilik özellikleri ve öznel iyi oluş. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *14*(1), 56-64.

Doksat, M. K. (2008). Kişilik bozuklukları. *İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Sempozyum Dizisi*, *62*(3), 239-254.

Donnellan, M. B., Conger, R. D. ve Bryant, C. M. (2004). The Big Five and enduring marriages. *Journal of Research in Personality*, *38*(5), 481-504.

Donnellan, M. B., Larsen-Rife, D.ve Conger, R. D. (2005). Personality, family history, and competence in early adult romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, *88*(3), 562-576.

DordiNejad, F. G. ve Shiran, M. A. G. (2011). Personality traits and drug usage among addicts. *Literacy Information and Computer Education Journal, 2*(2), 402-405.

Dünya Sağlık Örgütü - WHO (2018). *Global status report on alcohol and health 2018* https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/274603/9789241565639-eng.pdf?sequence=1 (Erişim tarihi: 21 Mart 2024).

Dünya Sağlık Örgütü - WHO (2023). *Alcohol use* (22 December/Aralık 2023) https://www.who.int/europe/news-room/fact-sheets/item/alcohol-use

(Erişim tarihi: 20 Mart 2024).

Dünya Sağlık Örgütü - WHO (2024). *ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics 2024-01*

https://icd.who.int/browse/2024-01/mms/en?secondLanguageCode=tr#590211325 (Erişim tarihi: 11 Mart 2024)

Eddy, N. B., Halbach, H., Isbell, H. ve Seevers, M. H. (1965). Drug dependence: its significance and characteristics. *Bulletin of the World Health Organization*, *32*(5), 721-733.

Eğeci, İ. S. ve Gençöz, T. (2006). Factors associated with relationship satisfaction: Importance of communication skills. *Contemporary Family Therapy*, *28*, 383-391.

Emeç, H. ve Gülay, E. (2008). Alkol tüketimi ve sosyo-demografik değişkenlerin alkol tüketimi üzerine etkisi. *Ekonomik Yaklaşım*, *19*(68), 115-134.

Engel, G., Olson, K. R. ve Patrick, C. (2002). The personality of love: Fundamental motives and traits related to components of love. *Personality and Individual Differences*, *32*(5), 839-853.

Engel, J. A. ve Jerlhag, E. (2014). Alcohol: mechanisms along the mesolimbic dopamine system. *Progress in Brain Research*, *211*, 201-233.

Epstein, E. E. ve McCrady, B. S. (1998). Behavioral couples' treatment of alcohol and drug use disorders: Current status and innovations. *Clinical Psychology Review*, *18*(6), 689-711.

Erdoğan, İ. (1983). *İşletmede davranış.* Evrim Ofset Matbaacılık.

Erikson E., (2014). *İnsanın 8 evresi* (G. Akkaya, Çev.). Okuyan Us Yayınevi

Eroğlu, F. (2021). *Davranış bilimleri* (16. Baskı). Beta Basım.

Evren, C. ve Evren, B. (2006). The relationship of suicide attempt history with childhood abuse and neglect, alexithymia and temperament and character dimensions of personality in substance dependents. *Nordic Journal of Psychiatry*, *60*(4), 263-269.

Evren, C., Evren, B., Yancar, C. ve Erkiran, M. (2007). Temperament and character model of personality profile of alcohol-and drug-dependent inpatients. *Comprehensive Psychiatry*, *48*(3), 283-288.

Evren, C., Durkaya, M., Kose, S., Cetin, R., Dalbudak, E. ve Celik, S. (2010). Novelty seeking among relapsed and non-relapsed male alcohol dependents during 12-month follow-up. *Dusunen Adam Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, *23*(4), 249-255.

Evren, C., Karabulut, V., Can, Y., Bozkurt, M., Umut, G. ve Evren, B. (2014). Predictors of outcome during a 6-month follow-up among heroin dependent patients receiving buprenorphine/naloxone maintenance treatment. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni-Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, *24*(4), 39-48.

Evren, C. (2016). *Alkol kullanım bozukluğunda tanı ve tedavi kılavuzu.* Düşünen Adam

Eysenck, H. J. (1982). *Personality, genetics, and behavior:* Selected papers.

Fahlke, C., Berggren, U., Berglund, K. J., Zetterberg, H., Blennow, K., Engel, J. A.ve Balldin, J. (2012). Neuroendocrine assessment of serotonergic, dopaminergic, and noradrenergic functions in alcohol-dependent individuals. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, *36*(1), 97-103.

Feinn, R., Nellissery, M. ve Kranzler, H. R. (2005). Meta-analysis of the association of a functional serotonin transporter promoter polymorphism with alcohol dependence. *American Journal of Medical Genetics Part B: Neuropsychiatric Genetics*, *133*(1), 79-84.

Feldman, S. S., Gowen, L. K. ve Fisher, L. (1998). Family relationships and gender as predictors of romantic intimacy in young adults: A longitudinal study. *Journal of Research on Adolescence*, *8*(2), 263-286.

Fergusson, D. M. ve Lynskey, M. T. (1997). Physical punishment/maltreatment during childhood and adjustment in young adulthood. *Child Abuse & Neglect*, *21*(7), 617-630.

Fischer, J. ve D Wiersma, J. (2012). Romantic relationships and alcohol use. *Current Drug Abuse Reviews*, *5*(2), 98-116.

Fisher, L. A., Elias, J. W. ve Ritz, K. (1998). Predicting relapse to substance abuse as a function of personality dimensions. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, *22*(5), 1041-1047.

Fiske, D. W. (1949). Consistency of the factorial structures of personality ratings from different sources. *The Journal of Abnormal and Social Psychology, 44*(3), 329-344.

Fleming, C. B., White, H. R. ve Catalano, R. F. (2010). Romantic Relationships and Substance Use in Early Adulthood: An Examination of the Influences of Relationship Type, Partner Substance Use, and Relationship Quality. *Journal of Health and Social Behavior*, *51*(2), 153-167.

Fletcher, G. J., Simpson, J. A. ve Thomas, G. (2000). The measurement of perceived relationship quality components: A confirmatory factor analytic approach. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *26*(3), 340-354.

Fraley, R. C. ve Shaver, P. R. (2000). Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. *Review of General Psychology*, *4*(2), 132-154.

Frances, R. J., Miller, S. I. ve Mack, A. H. (Ed.). (2005). *Clinical textbook of addictive disorders*. Guilford Press.

Frankenstein, W., Hay, W. M. ve Nathan, P. E. (1985). Effects of intoxication on alcoholics' marital communication and problem solving. *Journal of Studies on Alcohol*, *46*(1), 1-6.

Frei, J. R. ve Shaver, P. R. (2002). Respect in close relationships: Prototype definition, self-report assessment, and initial correlates. *Personal Relationships, 9*, 121-139.

Freud, S. (1954). Letter 79, December 22, 1897. M. Bonaparte, A. Freud E. Kris (Ed.), *The origins of psychoanalysis: Letters to Wilhelm Fliess, drafts and notes: 1887-1902* içinde. Imago. (Original work published 1897)

Freud, S. (2014). *Psikanaliz*. Gece Kitaplığı.

Furler, K., Gomez, V. ve Grob, A. (2014). Personality perceptions and relationship satisfaction in couples. *Journal of Research in Personality*, *50*, 33-41.

Furman, W. ve Wehner, E. A. (1994). Toward a theory of adolescent romantic relationships. *Personal Relationships During Adolescence*, 168-195.

Furman, W. ve Wehner, E.A. (1997). Adolescent romantic relationships: A developmental perspective. In S. Shulman ve A. Collins (Ed.), *Romantic relationships in adolescence: New Directions for Child Development* (s. 21–36) içinde. Jossey-Bass.

Furman, W. (2002). The emerging field of adolescent romantic relationships. *Current Directions in Psychological Science*, *11*(5), 177-180.

Furman, W. ve Shaffer, L. (2003). The role of romantic relationships in adolescent development. In *Adolescent romantic relations and sexual behavior* (s. 3-22). Psychology Press.

Galton, F. (1884). *Record of family faculties.* Macmillan.

Geçtan, E. (2020). *Psikanaliz ve sonrası.* Metis Yayınları.

Geist, R. L. ve Gilbert, D. G. (1996). Correlates of expressed and felt emotion during marital conflict: Satisfaction, personality, process, and outcome. *Personality and Individual Differences, 21*(1), 49-60.

Gizir, C. (2012). İlişki İnançları Ölçeği'nin uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(2), 37-45.

Glenn, N. D. (1990). Quantitative research on marital quality in the 1980s: A critical review. *Journal of Marriage and the Family, 52*(4), 818-831.

Glindemann, K. E., Geller, E. S. Ve Fortney, J. N. (1999). Self-esteem and alcohol consumption: A study of college drinking behavior in a naturalistic setting. *Journal of Alcohol and Drug Education, 45*(1), 60-71.

Goldberg, L. R. (1981). Language and individual differences: The search for universals in personality lexicons. L. Wheeler (Ed.), *Review of personality and social psychology,* (Vol. 2, s. 141-165) içinde. CA: Sage.

Goldberg, L. R. (1990). An alternative "description of personality": The Big-Five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology, 59*(6), 1216– 1229.

Goldberg, L. R. (1992). The development of markers for the Big-Five factor structure. *Psychological Assessment, 4*(1), 26-42.

Goleman, D. (2000). *Duygusal zekâ* (17. Baskı). (B.S. Yüksel, Çev.). Varlık Yayınları.

Goodman, A. (2008). Neurobiology of addiction: An integrative review. *Biochemical Pharmacology, 75*(1), 266-322.

Goodwin, D. W. (1985). Alcoholism and genetics: The sins of the fathers. *Archives of General Psychiatry, 42*(2), 171-174.

Goodwin, F. K., ve Ghaemi, S. N. (2001). *The difficult-to-treat patient with bipolar disorder. The difficult-to-treat psychiatric patient* (s.7-39). American Psychiatric Publishing Inc.

Goryakin, Y., Aldea, A., Devaux, M., Guillemette, Y., Feigl, A., Vuik, S. ve Lerouge, A. (2021)."The health and economic burden of alcohol consumption". *Preventing Harmful Alcohol Use* içinde. OECD Publishing.

Grau, E. ve Ortet, G. (1999). Personality traits and alcohol consumption in a sample of non-alcoholic women. *Personality and Individual Differences, 27*(6), 1057-1066.

Gray, J. S., ve Coons, J. V. (2017). Trait and goal similarity and discrepancy in romantic couples. *Personality and Individual Differences, 107*, 1-5.

Grekin, E. R., Sher, K. J. Ve Wood, P. K. (2006). Personality and substance dependence symptoms: Modeling substance-specific traits. *Psychology of Addictive Behaviors, 20*(4), 415–424.

Guerrero, L. K., Andersen, P. A. ve Afifi, W. A. (2017). *Close encounters: Communication in relationships*. Sage Publications.

Güney, S. (2022). *Davranış Bilimleri* (13. Baskı). Nobel Yayıncılık.

Halford, W. K. ve Bouma, R. (1997). Individual psychopathology and marital distress. W. K. Halford ve H. J. Markman (Ed.), *Clinical handbook of marriage and couples intervention* (s. 291-321) içinde. Wiley.

Hammond, J. R. ve Fletcher, G. J. (1991). Attachment styles and relationship satisfaction in the development of close relationships. *New Zealand Journal of Psychology, 20*, 56-56.

Hanson, D. (2013). Historical evolution of alcohol consumption in society. *Alcohol: Science, Policy and Public Health, 3*-12.

Happ, Z., Bodó-Varga, Z., Bandi, S. A., Kiss, E. C., Nagy, L. ve Csókási, K. (2023). How co-dependency affects dyadic coping, relationship perception and life satisfaction. *Current Psychology, 42*(18), 15688-15695.

Harford, T. C., Hanna, E. Z. ve Faden, V. B. (1994). The long-and short-term effects of marriage on drinking. *Journal of Substance Abuse, 6*(2), 209-217.

Hazan, C. ve Shaver, P. (2017). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Interpersonal development* (s. 283-296) içinde. Routledge.

Heller, D., Watson, D.ve Ilies, R. (2004). The role of person versus situation in life satisfaction: a critical examination. *Psychological Bulletin, 130*(4), 574-600.

Hendrick, S. S. (1988a). A generic measure of relationship satisfaction. *Journal of Marriage and the Family, 50*, 93–98.

Hendrick, S. S., Hendrick, C. ve Adler, N. L. (1988b). Romantic relationships: Love, satisfaction, and staying together. *Journal of Personality and Social Psychology, 54*(6), 980.

Hendrick, C. ve Hendrick, S. S. (2006a). Styles of romantic love. *The New Psychology of Love*, 149-170.

Hendrick, S. S. ve Hendrick, C. (2006b). Measuring respect in close relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 23*(6), 881-899.

Hendrick, C., Hendrick, S. S., ve Zacchilli, T. L. (2011). Respect and love in romantic relationships. *Acta de investigación psicológica*, *1*(2), 316-329.

Holmes, J. (2014). *John Bowlby and Attachment Theory*. Routledge.

Homish, G. G., Leonard, K. E., Kozlowski, L. T. ve Cornelius, J. R. (2009). The longitudinal association between multiple substance use discrepancies and marital satisfaction. *Addiction*, *104*(7), 1201-1209.

Hopwood, C. J., Morey, L. C., Skodol, A. E., Stout, R. L., Yen, S., Ansell, E. B., ... ve McGlashan, T. H. (2007). Five-factor model personality traits associated with alcohol-related diagnoses in a clinical sample. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, *68*(3), 455-460.

Hosák, L., Preiss, M., Halíř, M., Čermáková, E. ve Csémy, L. (2004). Temperament and character inventory (TCI) personality profile in metamphetamine abusers: a controlled study. *European Psychiatry*, *19*(4), 193-195.

Ionaşcu, G., Glavan, A. ve Robu, V. (2023). Relationship between emotional instability and risk of alcohol abuse among adolescents: the moderating role of predisposition to engage in risky behaviors. *Economics, Social and Engineering Sciences* (1), 43-59.

Işık M., (2013). *Madde kullanımı ve stratejik iletişim.* Sage Yayıncılık.

İnanç, B. ve Yerlikaya, E. (2023). *Kişilik Kuramları* (19. Baskı). Pegem Yayınları.

Jackson, C. P. ve Matthews, G. (1988). The prediction of habitual alcohol use from alcohol related expectancies and personality. *Alcohol and Alcoholism, 23,* 305–314.

Jain, A. ve Singh, S. (2019). Relationship between extraversion and relationship satisfaction. *International Journal of Research and Review*, *6*(6), 94-96.

Jakubczyk, A., Trucco, E. M., Kopera, M., Kobyliński, P., Suszek, H., Fudalej, S., ... ve Wojnar, M. (2018). The association between impulsivity, emotion regulation, and symptoms of alcohol use disorder. *Journal of Substance Abuse Treatment*, *91*, 49-56.

Jockin, V., McGue, M. ve Lykken, D.T. (1996). Personality and divorce: A genetic analysis. *Journal of Personality and Social Psychology, 71*, 288- 299.

John, O. P. (1989). Towards a taxonomy of personality descriptors. D. M. Buss and N. Cantor (Ed.), *Personality psychology: Recent trends and emerging directions* (s. 261-271) içinde. Springer-Verlag.

John, O. P. (1990*).* The "Big Five" factor taxonomy: Dimensions of personality in the natural language and questionnaires. L. A. Pervin (Ed.) *Handbook of personality: Theory and research* (s. 66-100) içinde. Guilford Press.

John, O. P., Donahue, E. M.ve Kentle, R. L. (1991). *The Big Five Inventory--Versions 4a and 54.* Berkeley: University of California, Institute of Personality and Social Research.

John, 0. P. ve Srivastava, S. (1999). The Big Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. L. A. Pervin ve 0. P. John (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research* (2. Baskı, s. 102-138). Guilford Press.

John, O. P., ve Naumann, L. P. (2007). Correlations of BFI scales and self-reported act frequencies in an undergraduate sample. *Unpublished data*, Berkeley: University of California, Institute of Personality and Social Research.

John, O. P., Naumann, L. P. ve Soto, C. J. (2008). Paradigm shift to the integrative Big Five trait taxonomy: History, measurement, and conceptual issues. O. P. John, R. R. Robins ve L. A. Pervin (Ed.), *Handbook of personality. Theory and research* (3. Baskı, s.114–158) içinde. Guilford Press.

John, O. P. (2021). History, Measurement, and Conceptual Elaboration of the Big-Five Trait Taxonomy: The paradigm Matures. O. P. John ve R. W. Robins (Ed.), *Handbook of Personality*: *Theory and Research* (4.Baskı, s.35-82) içinde. Guilford Publications.

Johnson, V. ve Pandina, R. J. (1991). Effects of the family environment on adolescent substance use, delinquency, and coping styles. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse, 17*(1), 71-88.

Johnson, D. R., Amoloza, T. O. ve Booth, A. (1992). Stability and developmental change in marital quality: A three-wave panel analysis. *Journal of Marriage and the Family, 54*(3) 582-594.

Jones, S. E., Miller, J. D. ve Lynam, D. R. (2011). Personality, antisocial behavior, and aggression: A meta-analytic review. *Journal of Criminal Justice, 39*(4), 329-337.

Jones, S. C. ve Magee, C. A. (2014). The role of family, friends and peers in A ustralian adolescent's alcohol consumption. *Drug and Alcohol Review, 33*(3), 304-313.

Jorm, A. F. (1987). Sex and age differences in depression: A quantitative synthesis of published research. Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 21(1), 46-53.

Kaplan, H. I., ve Sadock, B. J. (2022). *Kaplan and Sadock's Comprehensive Textbook of Psychiatry* (A. Bozkurt ve E. Dalbudak, Çev.). Güneş Tıp Kitabevleri.

Karney, B. R. ve Bradbury, T. N. (1995). The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, methods, and research. *Psychological Bulletin, 118*(1), 3–34.

Karney, B. R. ve Bradbury, T. N. (1997). Neuroticism, marital interaction, and the trajectory of marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology, 72*(5), 1075-1092.

Karney, B. R. ve Coombs, R. H. (2000). Memory bias in long-term close relationships: Consistency or improvement? *Personality and Social Psychology Bulletin, 26*(8), 959-970.

Kaufman, E. (1985). *Substance abuse and family therapy.* Grune Stratton.

Kaya E., Akpınar, D. ve Akpınar, H. (2019). Bağımlılığın patofizyolojisi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Dergisi, 6*(3), 166-170.

Keleş, A. ve Çakır, M. A. (2023). Evlilik kalitesi ile affetme, ikili ilişkilerde güven ve mizah tarzları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23*(60), 585-605.

Kelley, H. H. ve Thibaut, J. (1978). *Interpersonal relations: A theory of interdependence*. Wiley.

Kelly, E. L. ve Conley, J. J. (1987). Personality and compatibility: a prospective analysis of marital stability and marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*(1), 27-40.

Kendler, K. S., Davis, C. G. ve Kessler, R. C. (1997). The familial aggregation of common psychiatric and substance use disorders in the National Comorbidity Survey: a family history study. *The British Journal of Psychiatry*, *170*(6), 541-548.

Kernberg, O. F. (1975). *Borderline conditions and pathological narcissism*, Jason Aronson.

Khaddouma, A., Shorey, R. C., Brasfield, H., Febres, J., Zapor, H., Elmquist, J. ve Stuart, G. L. (2016). Drinking and dating: examining the link between relationship satisfaction, hazardous drinking, and readiness-to-change in college dating relationships. *Journal of College Student Development, 57*(1), 32-46.

Khantzian, E. J. (1986). A contemporary psychodynamic approach to drug abuse treatment. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse, 12*(3), 213-222.

Khantzian, E. J. (1987). The self-medication hypothesis of addictive disorders: focus on heroin and cocaine dependence. *The Cocaine Crisis*, 65-74.

Koob, G. F. (2004). A role for GABA mechanisms in the motivational effects of alcohol. *Biochemical Pharmacology*, *68*(8), 1515-1525.

Koob, G. F. (2014). Neurocircuitry of alcohol addiction: synthesis from animal models. *Handbook of Clinical Neurology*, *125*, 33-54.

Koski, L. R. ve Shaver, P. R. (1997). Attachment and relationship satisfaction across the lifespan. R. J. Sternberg ve M. Hojjat (Ed.), *Satisfaction in close relationships* (s. 26-55) içinde.: Guilford Press.

Kotov, R., Gamez, W., Schmidt, F. ve Watson, D. (2010). Linking "big" personality traits to anxiety, depressive, and substance use disorders: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *136*(5), 768-821.

Köknel, Ö. (1998). *Bağımlılık, 'alkol ve madde bağımlılığı'*. Altın Kitaplar Yayınevi.

Köknel, Ö. (1999). *Kaygıdan mutluluğa kişilik* (15. Baskı). Altın Kitaplar Yayınevi.

Köse S. (2003). A psychobiological model of temperament and character: TCI. Yeni Symposium *41*(2),86-97.

Krueger, R.F., Hicks, B. M., Patrick, C. J., Carlson, S. R., Iacono, W. G. ve McGue, M. (2002). Etiologic connections among substance dependence, antisocial behavior, and personality: Modeling the externalizing spectrum. *Journal of Abnormal Psychology*, *111*(3), 411–424.

Kurdek, L. A. (1997). Relation between neuroticism and dimensions of relationship commitment: Evidence from gay, lesbian, and heterosexual couples. *Journal of Family Psychology*, *11*,109-124.

Kurdek, L. A. (1998). The nature and predictors of the trajectory of change in marital quality over the first 4 years of marriage for first-married husbands and wives. *Journal of Family Psychology*, *12*(4), 494-510.

Labouvie, E. W. ve McGee, C. R. (1986). Relation of personality to alcohol and drug use in adolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *54*(3), 289-293.

Langvik, E. ve Martinsen, Ø. L. (2015). En trekkteoretisk tilnærming til personlighet. I L. E. O. Kennair ve R. Hagen (Ed.*), Personlighetspsykologi* içinde. Fagbokforlaget.

Larsen, R. J.ve Buss, D. M. (2002). *Personality psychology: domains of knowledge about human nature*. McGraw-Hill.

Laursen, B., Pulkkinen, L. ve Adams, R. (2002). The antecedents and correlates of agreeableness in adulthood. *Developmental Psychology, 38*(4), 591-603.

Le Bon, O., Basiaux, P., Streel, E., Tecco, J., Hanak, C., Hansenne, M., ... ve Dupont, S. (2004). Personality profile and drug of choice; a multivariate analysis using Cloninger's TCI on heroin addicts, alcoholics, and a random population group. *Drug and Alcohol Dependence*, *73*(2), 175-182.

Lester, D., Haig, C. ve Monello, R. (1989). Spouses' personality and marital satisfaction. *Personality and Individual Differences*. *10*(2), 253-254.

Levin, J. D. (1987). *Treatment of alcoholism and other addictions: A self-psychology approach.* Aronson.

Levy, J.V. ve Freye, E. (2009). *Pharmacology and Abuse of Cocaine, Amphetamines, Ecstasy and Related Designer Drugs: A Comprehensive Review on Their Mode of Action, Treatment of Abuse and Intoxication*; Springer: Dordrecht.

Lindman, R. E., Sjöholm, B. A.ve Lang, A. R. (2000). Expectations of alcohol-induced positive affect: a cross-cultural comparison. *Journal of Studies on Alcohol, 61*(5), 681-687.

Livingston, M. (2009). Effects of alcohol consumption in spousal relationships on health-related quality of life and life satisfaction. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs, 70*(3), 383-390.

Livingston, N. A., Oost, K. M., Heck, N. C. ve Cochran, B. N. (2015). The role of personality in predicting drug and alcohol use among sexual minorities. *Psychology of Addictive Behaviors, 29*(2), 414-419.

Locke, T. F. ve Newcomb, M. D. (2003). Psychosocial outcome of alcohol involvement and dysphoria in women: A 16-year prospective study. *Journal of Studies on Alcohol, 64*, 531-546.

Long, H. Greller, H.; Mercurio-Zappala, M.; Nelson, L.S.; Hoffman, R.S. (2004). Medicinal use of cocaine: a shifting paradigm over 25 years. *Laryngoscope 114*, 1625–1629.

Loukas, A., Krull, J. L., Chassin, L. ve Carle, A. C. (2000). The relation of personality to alcohol abuse/dependence in a high-risk sample. *Journal of Personality, 68*(6), 1153-1175.

Lyvers, M., Boileau, M. ve Thorberg, F. A. (2019). Personality and alcohol-related risk: neuroticism, extraversion, and alexithymia. *The American Journal of Psychology, 132*(4), 451-465.

Mackesy-Amiti, M. E., Boodram, B. ve Donenberg, G. (2020). Negative affect, affect-related impulsivity, and receptive syringe sharing among people who inject drugs. *Psychology of Addictive Behaviors*, *34*(7), 734-744.

Mahedy, L., MacArthur, G. J., Hammerton, G., Edwards, A. C., Kendler, K. S., Macleod, J., ... ve Heron, J. (2018). The effect of parental drinking on alcohol use in young adults: the mediating role of parental monitoring and peer deviance. *Addiction*, *113*(11), 2041-2050.

Malchiodi, C. A. (2003). *Handbook of art therapy* (s.58-71). Guilford Press.

Malouff, J. M., Thorsteinsson, E. B., ve Schutte, N. S. (2005). The relationship between the five-factor model of personality and symptoms of clinical disorders: A meta-analysis. Journal of psychopathology and behavioral assessment. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, *27*, 101-114.

Malouff, J. M., Thorsteinsson, E. B., Rooke, S. E. ve Schutte, N. S. (2007). Alcohol involvement and the five-factor model of personality: A meta-analysis. *Journal of Drug Education*, *37*(3), 277-294.

Malouff, J. M., Thorsteinsson, E. B., Schutte, N. S., Bhullar, N. ve Rooke, S. E. (2010). The five-factor model of personality and relationship satisfaction of intimate partners: A meta-analysis. *Journal of Research in Personality*, *44*(1), 124-127.

Malouff, J. M., Schutte, N. S., ve Thorsteinsson, E. B. (2014). Trait emotional intelligence and romantic relationship satisfaction: A meta-analysis. *The American Journal of Family Therapy*, *42*(1), 1–24

Mann, R. E., Smart, R. G., Stoduto, G., Adlaf, E. M. ve Ialomiteanu, A. (2004). Alcohol consumption and problems among road rage victims and perpetrators. *Journal of Studies on Alcohol, 65(*2), 161-168.

Marshal, M. P. (2003). For better or for worse? The effects of alcohol use on marital functioning. *Clinical Psychology Review*, *23*(7), 959-997.

Martin, E. D. ve Sher, K. J. (1994). Family history of alcoholism, alcohol use disorders and the five-factor model of personality. *Journal of Studies on Alcohol*, *55*(1), 81-90.

Martínez-Loredo, V., Fernández-Artamendi, S., Weidberg, S., Pericot, I., López-Núñez, C., Fernández-Hermida, J. R. ve Secades, R. (2016). Parenting styles and alcohol use among adolescents: A longitudinal study. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*, *6*(1), 27-36.

McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1985). Updating Norman's" adequacy taxonomy": Intelligence and personality dimensions in natural language and in questionnaires. *Journal of Personality and Social Psychology, 49*(3), 710- 721.

McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*(1), 81–90.

McCrae, R. R.ve Costa, P. T. (1989). Reinterpreting the Myers-Briggs type indicator from the perspective of the five-factor model of personality. *Journal of Personality, 57*(1), 17-40.

McCrae, R. R., ve Costa, P. T. (1990). *Personality in Adulthood*. Guilford Press.

McCrae, R. R. ve John, O. P. (1992). An introduction to the five-factor model and its applications. *Journal of Personality, 60*(2), 175-215.

McCrae, R. ve Costa, P.T. (1999). A five-factor theory of personality. L.A. Pervin ve O.P. John (Ed.) *Handbook of personality: Theory and research* (2. Baskı, s.139-153) içinde. Guilford Press

McCrae, R.R., ve Costa P.T. (2003) (Ed.*), Personality in adulthood: a five-factor theory perspective* (2. Baskı, s. 1-19). Guilford Press.

McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (2008). The five-factor theory of personality. O. P. John, R. R. Robins, ve L. A. Pervin (Ed.), *Handbook of personality. Theory and research* (3. Baskı, s. 159–181). Guilford Press.

McHugh, R. K., Hofmann, S. G., Asnaani, A., Sawyer, A. T. ve Otto, M. W. (2010). The serotonin transporter gene and risk for alcohol dependence: a meta-analytic review. *Drug and Alcohol Dependence*, *108*(1-2), 1-6.

McKim M.W. (2000). *Drugs and behavior. An introduction to behavioral pharmacology* (4. Baskı). Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.

McLeod, S. (2023a). *Humanistic approach in psychology (humanism): Definition & examples*. https://www.simplypsychology.org/humanistic.html (Erişim tarihi: 27 Mart 2024).

McLeod, S. (2023b). *Biological approach ın psychology*. https://www.simplypsychology.org/biological-psychology.html (Erişim tarihi: 27 Mart 2024).

McLeod, S. (2024a). *Erik Erikson.* https://www.simplypsychology.org/erik-erikson.html (Erişim tarihi: 27 Mart 2024).

McLeod, S. (2024b). *Albert Bandura's social learning theory.* https://www.simplypsychology.org/bandura.html (Erişim tarihi: 27 Mart 2024).

McLeod, S. (2024c). *Theories of personality: Hans Eysenck, Gordon Allport & Raymond Cattell.* https://www.simplypsychology.org/personality-theories.html#Eysencks-Personality-Theory (Erişim tarihi: 27 Mart 2024).

Mikulincer, M., Florian, V., Cowan, P. A. ve Cowan, C. P. (2002). Attachment security in couple relationships: A systemic model and its implications for family dynamics. *Family Process, 41*(3), 405-434.

Merikangas, K. R., Stolar, M., Stevens, D. E., Goulet, J., Preisig, M. A., Fenton, B., ... ve Rounsaville, B. J. (1998). Familial transmission of substance use disorders. *Archives of General Psychiatry, 55*(11), 973-979.

Meyers, S. A. ve Landsberger, S. A. (2002). Direct and indirect pathways between adult attachment style and marital satisfaction. *Personal Relationships, 9*(2), 159-172.

Midanik, L. (1983). Familial alcoholism and problem drinking in a national drinking practices survey. *Addictive Behaviors, 8*(2),133-141.

Miller, B. A. (1990). The interrelationships between alcohol and drugs and family violence. *NIDA Research Monograph, 103*, 177-207.

Miller, P. ve Plant, M. (2010). Parental guidance about drinking: Relationship with teenage psychoactive substance use. *Journal of Adolescence, 33*(1), 55-68.

Miller, P. M (2013). *Principles of addiction: Comprehensive addictive behaviors and disorders* (Vol. 1). Academic Press.

Mir, M. S. ve Sankar, R. (2018). Alcohol abusers and emotional stability. *The International Journal of Indian Psychology, 6*(4), 82-88.

Morris, C. G., (2002), *Psikolojiyi anlamak (Psikolojiye giriş)* (H.B. Ayvaşık ve M. Sayıl, Çev.). Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Moss, B. F. ve Schwebel, A. I. (1993). Defining intimacy in romantic relationships. *Family Relations, 42*(1), 31-37.

Mulder, R. T. (2002). Alcoholism and personality. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry, 36*(1), 46-51.

Mullan, M. J., Gurling, H. M. D., Oppenheim, B. E. ve Murray, R. M. (1986). The relationship between alcoholism and neurosis: Evidence from a twin study. *The British Journal of Psychiatry, 148*(4), 435-441.

Murphy, J. G., McDevitt-Murphy, M. E. ve Barnett, N. P. (2005). Drink and be merry? gender, life satisfaction, and alcohol consumption among college students. *Psychology of Addictive Behaviors, 19*(2), 184–191.

Müller, S. E., Weijers, H. G., Böning, J. ve Wiesbeck, G. A. (2008). Personality traits predict treatment outcome in alcohol-dependent patients. *Neuropsychobiology, 57*(4), 159-164.

Newcomb, M., Maddahian, E. ve Bentler, P. (1986). Risk factors for substance use: Differences among adolescents. *Journal of Substance Abuse, 1*,11-23

Norman, W. T. (1963). Toward an adequate taxonomy of personality attributes: Replicated factor structure in peer nomination personality ratings. *The Journal of Abnormal and Social Psychology, 66*(6), 574-583.

Norman, W. T. (1967). *2,800 personality trait descriptors: Normative operating characteristics for a university population*. Unpublished paper, Department of Psychology, University of Michigan.

O'Brien, R. S., Smithson, J. N., Weathington, B. L. ve Booher, L. R. (2008). Big five personality characteristics and commitment levels in romantic relationships. *Modern Psychological Studies, 13*(2), 110-125.

Ogden, E. J., ve Moskowitz, H. (2004). Effects of alcohol and other drugs on driver performance. *Traffic injury prevention, 5*(3), 185-198.

Ohannessian, C. M. ve Hesselbrock, V. M. (1994). An examination of the underlying influence of temperament and problem behaviours on drinking behaviours in a sample of adult offspring of alcoholics. *Addictive Behaviors, 19*, 257-268.

Olderbak, S. ve Figueredo, A. J. (2009). Predicting romantic relationship satisfaction from life history strategy. *Personality and Individual Differences, 46*(5-6), 604-610.

Ögel, K., Karali, A., Tamar, D. ve Çakmak, D. (1998). Alkol ve madde el kitabı. *Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi*.

Ögel, K. (2005). Madde kullanım bozuklukları epidemiyolojisi. *Türkiye Klinikleri Dahili Tıp Bilimleri Dergisi Psikiyatri*, *1*(47), 61-64.

Ögel, K. (2010*). Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: Tanı, tedavi ve önleme.* Yeniden Yayınları.

Özden, S.Y. (2019). *Uyuşturucu madde bağımlılığı*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Özer, Ö.A. (1991) *Ortaöğretimde öğrencilerin psikoaktif madde kullanımına yaklaşımı ve demografik özellikler* [Yayımlanmamış uzmanlık tezi]. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi.

Öztürk, M. O. ve Uluşahin, N. A. (2020). *Ruh sağlığı ve bozuklukları* (16. Baskı). Nobel Tıp Kitapları.

Paunonen, S. V. ve Ashton, M. C. (2001). Big Five predictors of academic achievement. *Journal of Research in Personality, 35*(1), 78-90.

Piedmont, R. L. (1998). What is personality? I R. L. Piedmont (Ed.), *The revised NEO Personality Inventory : clinical and research applications* (s 2-34) içinde. Plenum Press.

Prescott, C. A. ve Kendler, K. S. (2001). Associations between marital status and alcohol consumption in a longitudinal study of female twins. *Journal of Studies on Alcohol, 62*(5), 589-604.

Prisciandaro, J. J., McRae-Clark, A. L., Moran-Santa Maria, M. M., Hartwell, K. J. ve Brady, K. T. (2011). Psychoticism and neuroticism predict cocaine dependence and future cocaine use via different mechanisms. *Drug and Alcohol Dependence, 116*(1-3), 80-85.

Priyadharshini, R. A. ve Wesley, R. J. (2014). Personality as a determinant of work-family conflict. *Journal of Industrial Engineering and Management JIEM, 7(*5), 1037-1060.

Rafaeli, E., Bernstein, D. P. ve Young, J. E. (2012). *Şema terapi ayırıcı özellikler* (M. Şaşıoğlu, Çev.). Psikonet Yayınları.

Rankin, H., Stockwell, T. ve Hodgson, R. (1982). Personality and alcohol dependence. *Personality and Individual Differences, 3,* 145–151.

Ravaja, N. ve Keltikangas-Järvinen, K. (2001). Cloninger's temperament and character dimensions in young adulthood and their relation to characteristics of parental alcohol use and smoking. *Journal of Studies on Alcohol*, *62*(1), 98-104.

Rhule-Louie, D. M. ve McMahon, R. J. (2007). Problem behavior and romantic relationships: Assortative mating, behavior contagion, and desistance. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *10*, 53-100.

Richards, M., Hardy, R. ve Wadsworth, M. (1997). The effects of divorce and separation on mental health in a national UK birth cohort. *Psychological Medicine, 27*(5), 1121-1128.

Righetti, F., Faure, R., Zoppolat, G., Meltzer, A. ve McNulty, J. (2022). Factors that contribute to the maintenance or decline of relationship satisfaction. *Nature Reviews Psychology*, *1*(3), 161-173.

Robins, R. W., Caspi, A. ve Moffitt, T. E. (2000). Two personalities, one relationship: both partners' personality traits shape the quality of their relationship. *Journal of Personality and Social Psychology*, *79*(2), 251-259.

Robinson, S. M. ve Adinoff, B. (2016). The classification of substance use disorders: Historical, contextual, and conceptual considerations. *Behavioral Sciences*, *6*(3), 18- -n/a.

Roediger, E., Behary, W. T. ve Zarbock, G. (2016). *Demek ki oluyormuş: Şema terapi ile eşler arası anlaşmazlıkları anlamak ve çözmek* (N. Azizlerli, Çev.). Psikonet Yayınları.

Rogers, C. (1959). A theory of therapy, personality and interpersonal relationships as developed in the client-centered framework. S. Koch (Ed.). *Psychology: A study of a science. Formulations of the person and the social context (*Vol. 3, s. 184-256) içinde. McGraw Hill.

Ruiz, P. (2000). *Comprehensive textbook of psychiatry* (Vol. 1, s. 938-950). B. J. Sadock, ve V. A. Sadock (Ed.). Philadelphia: lippincott Williams & wilkins.

Ruiz, M. A., Pincus, A. L.ve Schinka, J. A. (2008). Externalizing pathology and the five-factor model: A meta-analysis of personality traits associated with antisocial personality disorder, substance use disorder, and their co-occurrence. *Journal of Personality Disorders*, *22*(4), 365-388.

Rusbult, C. E. (1980). Commitment and satisfaction in romantic associations: A test of the investment model. Journal of Experimental Social Psychology, *16*(2), 172-186.

Rusbult, C. E. (1983). A longitudinal test of the investment model: The development (and deterioration) of satisfaction and commitment in heterosexual involvements. *Journal of Personality and Social Psychology*, *45*(1), 101-117.

Russell, R.J.H. ve Wells, P.A. (1994). Personality and quality of marriage. *British Journal of Psychology, 85,* 161-168.

Saatçioğlu, Ö., Evren, C. ve Çakmak, D. (2002). Alkol kullanım bozuklukları tanıma testinin geçerliği ve güvenilirliği. *Türkiye'de Psikiyatri, 4* (2-3), 107-113.

Sağkal, A. S. ve Özdemir, Y. (2018). Algılanan romantik ilişki kalitesi ölçeği'nin (ARİKÖ) Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (46), 22-40.

Samuel, A.B., Bruce J Rounsaville, Howard Tennen ve Henry R Kranzler. (2001). Reliability of personality disorder symptoms and personality traits in 128 substance-dependent inpatients. *Journal of Abnormal Psychology, 110*(2), 341-352.

Sarıtaş, Ö. G. M. (1997). Yönetimde kişilik faktörü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 12*(12), 527-548.

Saucier, G. ve Goldberg, L. R. (1996). Evidence for the Big Five in analyses of familiar English personality adjectives. *European Journal of Personality*, *10*(1), 61-77.

Saunders, J. B., Aasland, O. G., Babor, T. F., De la Fuente, J. R. ve Grant, M. (1993). Development of the alcohol use disorders identification test (AUDIT): WHO collaborative project on early detection of persons with harmful alcohol consumption-II. *Addiction*, *88*(6), 791-804.

Sayehmiri, K., Kareem, K. I., Abdi, K., Dalvand, S. ve Gheshlagh, R. G. (2020). The relationship between personality traits and marital satisfaction: a systematic review and meta-analysis. *BMC Psychology*, *8*, 1-8.

Schaffhuser, K., Allemand, M. ve Martin, M. (2014). Personality traits and relationship satisfaction in intimate couples: Three perspectives on personality, *European Journal of Personality*, *28:* 120–133.

Schmitt, D. P., Allik, J., McMcrae, R. R. ve Benet-Martinez, V. (2007). The geographic distribution of big five personality traits: Patterns and profiles of human self-description across 56 nations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *38*, 173-212.

Schoebi, D. ve Randall, A. K. (2015). Emotional dynamics in intimate relationships. *Emotion Review*, *7*(4), 342-348.

Schuckit, M.A. (2007). *Alkole bağlı bozukluklar* (A. Bozkurt, Çev.). *Kaplan and Sadock's Comprehensive Textbook of Psychiatry* (s.1168-1188) içinde. Güneş Tıp Kitabevleri.

Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (2017). *Theories of personality* (11. Baskı). Cengage Learning.

Schumann, G., Johann, M., Frank, J., Preuss, U., Dahmen, N., Laucht, M., ... ve Mann, K. (2008). Systematic analysis of glutamatergic neurotransmission genes in

alcohol dependence and adolescent risky drinking behavior. *Archives of General Psychiatry, 65*(7), 826-838.

Seiffge-Krenke, I., Shulman, S. ve Kiessinger, N. (2001). Adolescent precursors of romantic relationships in young adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships, 18*(3), 327-346.

Seiffge-Krenke, I. (2003). Testing theories of romantic development from adolescence to young adulthood: Evidence of a developmental sequence. *International Journal of Behavioral Development, 27*(6), 519-531.

Seyman, İ. (2000). *Uyuşturucu sorununun Türkiye'deki boyutları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.

Shahid A, Sumbul M. (2017). Social evils in media: challenges and solutions in 21st century. People*: International Journal of Social Sciences; 3*: 854-875.

Shaver, P. ve Hazan, C. (1987). Being lonely, falling in love. *Journal of Social Behavior and Personality, 2*(2), 105-124.

Sher, K. J. ve Trull, T. J. (1994). Personality and disinhibitory psychopathology: alcoholism and antisocial personality disorder. *Journal of Abnormal Psychology, 103*, 92-102.

Short, J. L. (1998). Predictors of substance use and mental health of children of divorce: A prospective analysis. *Journal of Divorce & Remarriage, 29*(1-2), 147-166.

Shulman, S. ve Connolly, J. (2013). The challenge of romantic relationships in emerging adulthood: Reconceptualization of the field. *Emerging Adulthood, 1*(1), 27-39.

Sigelman, C. K., De George, L., Cunial, K. ve Rider, E. A. (2018). *Life span human development*. Cengage AU.

Simpson, J. A. (2007). Foundations of interpersonal trust. *Social Psychology: Handbook of Basic Principles, 2*, 587-607.

Simpson, J. A. ve Rholes, W. S. (2012). Adult attachment orientations, stress, and romantic relationships. *Advances in experimental social psychology* (Vol. 45, s. 279-328) içinde. Academic Press.

Skager ve Kerst, E. (1989). Alcohol and drug use and self-esteem: A psychological perspective. *The Social Importance of Self-Esteem, 10*(5), 248-293.

Sorias, S. (1998). *Kişilik bozuklukları: Psikiyatri temel kitabı* (C.Güleç ve E.Köroğlu (Ed.)).Hekimler Yayın Birliği.

Sournia, J. C. ve Porter, R. (1990). *A history of alcoholism*. Basil Blackwell.

Sternberg, R. J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review, 93*(2), 119-135.

Stewart, S. H. ve Devine, H. (2000). Relations between personality and drinking motives in young adults. *Personality and Individual Differences*, *29*(3), 495-511.

Stewart, S. H., Loughlin, H. L. ve Rhyno, E. (2001a). Internal drinking motives mediate personality domain—drinking relations in young adults. *Personality and Individual Differences, 30*(2), 271-286.

Stewart, S. H., Zvolensky, M. J. ve Eifert, G. H. (2001b). Negative reinforcement drinking motives mediate the relation between anxiety sensitivity and increased drinking behavior. *Personality and Individual differences, 31*(2), 157-171.

Sümer, N., Lajunen, T.ve Özkan, T. (2005). Big five personality traits as the distal predictors of road accident. *Traffic and Transport Psychology: Theory and application, 215*, 215-227.

Sümer, N. ve Sümer, H.C. (2005). *Beş faktör kişilik özellikleri ölçeği* [Yayımlanmamış çalışma].

Swadi, H. (1999). Individual risk factors for adolescent substance use. *Drug and Alcohol Dependence*, *55*(3), 209-224.

Sæther, S. M. M., Knapstad, M., Askeland, K. G. ve Skogen, J. C. (2019). Alcohol consumption, life satisfaction and mental health among Norwegian college and university students. *Addictive Behaviors Reports*, *10*, 100216.

Şimşek, S., Akgemci, T. ve Çelik, A. (2011). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış* (7. Baskı). Gazi Kitabevi.

Şimşek, M. Z. (2018). *Romantizm ve eş seçimi tutumunun romantik ilişki yaşantıları ve romantik ilişkilerdeki inançlar açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi].Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.

Tarter, R. E., Laird, S. B., Kabene, M., Bukstein, O.ve Kaminer, Y. (1990). Drug abuse severity in adolescents is associated with magnitude of deviation in temperament traits. *British Journal of Addiction*, *85*(11), 1501-1504.

Tatlıoğlu, S.S. (2021). Öğrenmeye sosyal-bilişsel bir bakış: Albert Bandura. *Sosyoloji Notları*, *5*(1), 15-30.

Terman, L. M., Buttenwieser, P., Ferguson, L. W., Johnson, W. B. ve Wilson, D. P. (1938). *Psychological factors in marital happiness* (s. xiv- 474). McGraw-Hill Book Co.

Theakston, J. A., Stewart, S. H., Dawson, M. Y., Knowlden-Loewen, S. A. ve Lehman, D. R. (2004). Big-Five personality domains predict drinking motives. *Personality and Individual Differences, 37*(5), 971-984.

Thibault, J. W. ve Kelley, H. H. (1959). *The social psychology of groups.* JohnWiley and Sons.

Thomsen, D. G. ve Gilbert, D. G. (1998). Factors characterizing marital conflict states and traits: Physiological, affective, behavioral and neurotic variable contributions to marital conflict and satisfaction. *Personality and Individual Differences, 25*(5), 833-855.

Tınar, M. Y. (1999). Çalışma yaşamı ve kişilik. *Mercek Dergisi, 14*, 93-97.

Tosun, M. (2008). Madde bağımlılığına genel bakış. *Türkiye'de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar, İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Sempozyum Dizisi, 62*, 201-220.

Tupes, E. C. ve Christal, R. C. (1961). *Recurrent personality factors based on trait ratings.* USAF ASD Tech. Rep. No. 61-97, Lackland Airforce Base, TX: US Air Force.

Tutar, H. (2015). *Davranış bilimleri / Kavramlar ve kuramlar*.Seçkin Yayınevi.

Türkcan, A. (1999). Türkiye'de alkol kullanımı ve bağımlılığının yaygınlığı üzerine bir gözden geçirme. *Türk Psikiyatri Dergisi, 10*(4), 310-318.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *Türkiye sağlık araştırması, 2022*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2022-49747#:~:text=Son%2012%20ay%20i%C3%A7inde%2C%20alkol,5%2C9%20oldu%C4%9Fu%20tespit%20edildi (Erişim tarihi: 25 Mart 2024).

Trucco, E. M. (2020). A review of psychosocial factors linked to adolescent substance use. *Pharmacology Biochemistry and Behavior, 196*, 172969.

Turiano, N. A., Whiteman, S. D., Hampson, S. E., Roberts, B. W. ve Mroczek, D. K. (2012). Personality and substance use in midlife: Conscientiousness as a moderator and the effects of trait change. *Journal of Research in Personality, 46*(3), 295-305.

T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (2018). *Türkiye'de genel nüfusta tütün, alkol ve madde kullanımına yönelik tutum ve davranış araştırması.*

https://www.narkotik.pol.tr/turkiyede-genel-nufusta-tutun-alkol-ve-madde-kullanimina-yonelik-tutum-ve-davranis-arastirmasi-raporu-yayimlanmistir (Erişim tarihi: 25 Mart 2024)

T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Başkanlığı (2023). *2023 Türkiye Uyuşturucu Raporu*. https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1nlar/2023_TURKIYE_UYUSTURUCU_RAPORU.pdf (Erişim tarihi: 25 Mart 2024).

Uhart, M. ve Wand, G. S. (2009). Stress, alcohol and drug interaction: an update of human research. *Addiction Biology, 14*(1), 43-64.

Uzbay, İ. T. (2009). Madde bağımlılığın tarihçesi, tanımı, genel bilgiler ve bağımlılık yapan maddeler. *Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi,* 5-15.

Vangelisti, A. L. (2002). Interpersonal processes in romantic relationships. *Handbook of Interpersonal Communication*, *3*, 643-679.

VanLaningham, J., Johnson, D. R. ve Amato, P. (2001). Marital happiness, marital duration, and the U-shaped curve: Evidence from a five-wave panel study. *Social Forces*, *79*(4), 1313-1341.

Vater, A. ve Schröder–Abé, M. (2015). Explaining the link between personality and relationship satisfaction: Emotion regulation and interpersonal behaviour in conflict discussions. *European Journal of Personality*, *29*(2), 201-215.

Vazey, E. M., den Hartog, C. R. ve Moorman, D. E. (2018). Central noradrenergic interactions with alcohol and regulation of alcohol-related behaviors. *The Neuropharmacology of Alcohol*, 239-260.

Vengeliene, V., Bilbao, A., Molander, A. ve Spanagel, R. (2008). Neuropharmacology of alcohol addiction. *British Journal of Pharmacology*, *154*(2), 299-315.

Volk, R. J., Steinbauer, J. R., Cantor, S. B. ve Holzer, C. E. (1997). The Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT) as a screen for at-risk drinking in primary care patients of different racial/ethnic backgrounds. *Addiction, 92* (2), 197-206.

Wagenaar, A. C., Salois, M. J. ve Komro, K. A. (2009). Effects of beverage alcohol price and tax levels on drinking: a meta-analysis of 1003 estimates from 112 studies. *Addiction*, *104*(2), 179-190.

Walster, E., Traupmann, J. ve Walster, G. W. (1978). Equity and extramarital sexuality. *Archives of Sexual Behavior*, *7*(2), 127-142.

Walton, K. E. ve Roberts, B. W. (2004). On the relationship between substance use and personality traits: Abstainers are not maladjusted. *Journal of Research in Personality*, *38*(6), 515-535.

Ward, R. A. ve Spitze, G. (1998). Sandwiched marriages: The implications of child and parent relations for marital quality in midlife. *Social Forces*, *77*(2), 647-666.

Watson, D., Hubbard, B. ve Wiese, D. (2000). General traits of personality and affectivity as predictors of satisfaction in intimate relationships: Evidence from self-and partner-ratings. *Journal of Personality*, *68*(3), 413-449.

Weiss, F. (2005). Neurobiology of craving, conditioned reward and relapse. *Current Opinion in Pharmacology*, *5*(1), 9-19.

Whisman, M. A. (1999). Marital dissatisfaction and psychiatric disorders: results from the National Comorbidity Survey. *Journal of abnormal psychology*, *108*(4), 701-706.

Whisman, M. A., Uebelacker, L. A. ve Bruce, M. L. (2006). Longitudinal association between marital dissatisfaction and alcohol use disorders in a community sample. *Journal of Family Psychology*, *20*(1), 164-167.

White, W.L. (1998). *Slaying the Dragon: The History of Addiction Treatment and Recovery in America*; Chestnut Health Systems/Lighthouse Institute: Bloomington, IL, USA.

White, H. R., Johnson, V. ve Buyske, S. (2000). Parental modeling and parenting behavior effects on offspring alcohol and cigarette use: A growth curve analysis. *Journal of Substance Abuse*, *12*(3), 287-310.

Wickrama, K. A. S., Lorenz, F. O., Conger, R. D. ve Elder, G. H. Jr. (1997). *Marital quality and physical illness: A latent growth curve analysis. Journal of Marriage and the Family, 59,* 143–155.

Widom, C. S., White, H. R., Czaja, S. J.ve Marmorstein, N. R. (2007). Long-term effects of child abuse and neglect on alcohol use and excessive drinking in middle adulthood. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, *68*(3), 317-326.

Wu, B., Mao, Z. F., Rockett, I. R. ve Yue, Y. (2008). Socioeconomic status and alcohol use among urban and rural residents in China. *Substance Use & Misuse, 43(*7), 952-966.

Yancar C. (2005). Madde bağımlılarında komorbidite ve ikinci eksen kişilik özelliklerinin bağımlılık şiddeti ve yaşam kalitesi üzerine etkisi.[Yayımlanmamış uzmanlık

tezi]. Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi.

Yeşilay (b.t.). *Alkol bağımlığı nedir?* https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/alkol-bagimliligi (Erişim tarihi: 25 Mart 2024).

Yeşilay (b.t.). *Madde bağımlılığı nedir?* https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/madde-bagimliligi(Erişim tarihi: 25 Mart 2024).

Yeşilay (b.t.) Yeşilay Danışmanlık Merkezi. *Yedam Hizmetleri* https://www.yedam.org.tr/yedam-hizmetleri https://www.yesilay.org.tr/tr/yesilay-danismanlik-merkezi (Erişim tarihi: 28 Mart 2024).

Yılmaz, B. ve Gündüz, B. (2021). Beliren yetişkinlik döneminde romantik ilişki doyumunun yordayıcısı olarak benlik ayrımlaşması, otantiklik ve depresyon. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (58), 334-361.

Yüncü, Z., Yıldız, U., Kesebir, S., Altıntoprak, E., Çoşkunol H. (2005). Alkol kullanım bozukluğu olan olguların sosyal destek sistemlerinin değerlendirilmesi. *Bağımlılık Dergisi*, *6(*3), 129-135.

Yüncü, Z. ve Savaş, H. A. (2007). Madde kullanım bozukluklarında genetik: Bir gözden geçirme. *Bağımlılık Dergisi*, *8*(3), 146-152.

Zel, U. (2022). *Kişilik ve liderlik*. Nobel Yayıncılık.

Zonderman, A. B., Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1989). Depression as a risk for cancer morbidity and mortality in a nationally representative sample. *Jama*, *262*(9), 1191-1195.

Zuckerman, M., Kuhlman, D. M., Joireman, J., Teta, P. ve Kraft, M. (1993). A comparison of three structural models for personality: the big three, the big five, and the alternative five. *Journal of Personality and Social Psychology*, *65*(4), 757-768.

Zuckerman, M. ve Kuhlman, D. M. (2000). Personality and risk-taking: common bisocial factors. *Journal of Personality*, *68*(6), 999-1029.

Zweben, A. (1986). Problem drinking and marital adjustment. *Journal of Studies on Alcohol, 47,* 167–172.

EKLER

Ek 1: Sosyodemografik Bilgi Formu

SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1. **Yaşınız: ----------**
2. **Cinsiyetiniz:**

☐ Kadın

☐ Erkek

3. **Şu anda en az 1 aydır süregelen romantik ilişkiniz var mı?**

☐ Evet

☐ Hayır **(Hayır ise ankete devam etmeyin)**

Önceki soruya cevabını evet ise ise ilişki sürenizi belirtiniz (ay olarak) ----------

4. **Romantik ilişki durumunuz:**

☐ Flört/Sevgili

☐ Sözlü/nişanlı

☐ Evli

5. **İlişkinizin sizin için önemi**

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Hiç önemli değil *Çok önemli*

6. **Nerede yaşıyorsunuz?**

☐ Büyükşehir

☐ Şehir

☐ İlçe

☐ Köy

1

7. **Daha önce herhangi bir psikiyatrik rahatsızlık tanısı aldınız mı?**

☐ Evet
☐ Hayır

Evet ise, nedir? **----------**

8. **Cevabınız 'Evet' ise bunun ilişki hayatınızı etkilediğini düşünüyor musunuz?**

☐ Evet
☐ Hayır

9. **Herhangi bir Psikiyatrik ilaç kullanıyor musunuz?**

☐ Evet
☐ Hayır

10. **Cevabınız 'Evet' ise bunun ilişki hayatınızı etkilediğini düşünüyor musunuz?**

☐ Evet
☐ Hayır

11. **Alkol kullanıyor musunuz?**

☐ Evet
☐ Hayır

Cevabınız evet ise,

12. **Alkol kullanma süresi: ----------yıl ya da ----------ay**
13. **Daha önce alkol kullanım tedavisi girişiminiz oldu mu?**

☐ Evet
☐ Hayır

14. **Madde kullanıyor musunuz?**

☐ Evet
☐ Hayır

Cevabınız evet ise,

15. Madde kullanma süresi: ----------yıl ya da ----------ay

16. Daha önce madde kullanım tedavisi girişiminiz oldu mu?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

EĞİTİM ve ÇALIŞMA HAYATI

1. Son bitirdiğiniz okul nedir?

- ☐ Okur/yazar
- ☐ İlkokul
- ☐ Ortaokul
- ☐ Lise, meslek lisesi vb.
- ☐ Meslek yüksekokulu (2 yıllık)
- ☐ Üniversite (Lisans/4 yıllık)
- ☐ Lisansüstü/doktora

2. Şu anda ücretli bir işte çalışıyor musunuz?

- ☐ Hayır
- ☐ Hayır, eğitim görüyorum
- ☐ Hayır, işsizim
- ☐ Evet, haftada------- saat çalışıyorum.
- ☐ Diğer (Lütfen açıklayınız)----------

3. Gelir durumunuz nedir? (NET)

- ☐ Gelirim yok
- ☐ Asgari ücret altı (17,002 TL altı)
- ☐ Asgari ücret (17,002 TL)
- ☐ 17,003 – 35,000 TL
- ☐ 35,001- 70,000 TL
- ☐ 70,001 TL ve üstü

Ek 2: Beş Faktör Kişilik Ölçeği

BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK ÖLÇEĞİ

Aşağıda sizi kısmen tanımlayan (ya da pek tanımlayamayan) bir takım özellikler sunulmaktadır. Örneğin, başkaları ile zaman geçirmekten hoşlanan birisi olduğunuzu düşünüyor musunuz? Lütfen aşağıda verilen özelliklerin sizi ne oranda yansıttığını ya da yansıtmadığını belirtmek için sizi en iyi tanımlayan rakamı her bir özelliğin yanına yazınız.

1 = Hiç katılmıyorum

2 = Biraz katılmıyorum

3 = Ne katılıyorum ne de katılmıyorum (kararsızım)

4 = Biraz katılıyorum

5 = Tamamen katılıyorum

Kendimi ..... biri olarak görüyorum

___ 1.Konuşkan

___ 2.Başkalarında hata arayan

___ 3.İşini tam yapan

___ 4. Bunalımlı, melankolik

___ 5.Orijinal, yeni görüşler ortaya koyan

___ 6.Ketum/vakur

___ 7.Yardımsever ve çıkarcı olmayan

___ 8.Biraz umursamaz

___ 9.Rahat, stresle kolay baş eden

___ 10.Çok değişik konuları merak eden

___ 23.Tembel olma eğiliminde olan

___ 24.Duygusal olarak dengeli, kolayca keyfi kaçmayan

___ 25.Keşfeden, icat eden

___ 26. Atılgan bir kişiliğe sahip

___ 27. Soğuk ve mesafeli olabilen

___ 28.Görevi tamamlanıncaya kadar sebat edebilen

___ 29.Dakikası dakikasına uymayan

___ 30.Sanata ve estetik değerlere önem veren

___ 31.Bazen utangaç, çekingen olan

___ 32.Hemen hemen herkese karşı saygılı ve nazik olan

___	11.Enerji dolu	___	33.İşleri verimli yapan
___	12.Başkalarıyla sürekli didişen	___	34.Gergin ortamlarda sakin kalabilen
___	13.Güvenilir bir çalışan	___	35.Rutin işleri yapmayı tercih eden
___	14.Gergin olabilen	___	36.Sosyal, girişken
___	15. Maharetli, derin düşünen	___	37.Bazen başkalarına kaba davranabilen
___	16.Heyecan yaratabilen	___	38.Planlar yapan ve bunları takip eden
___	17.Affedici bir yapıya sahip	___	39.Kolayca sinirlenen
___	18.Dağınık olma eğiliminde	___	40.Düşünmeyi seven, fikirler geliştirebilen
___	19. Çok endişelenen	___	41.Sanata ilgisi çok az olan
___	20.Hayal gücü yüksek	___	42.Başkalarıyla işbirliği yapmayı seven
___	21.Sessiz bir yapıda	___	43.Kolaylıkla dikkati dağılan
___	22.Genellikle başkalarına güvenen	___	44.Sanat, müzik ve edebiyatta çok bilgili

Lütfen kontrol ediniz: Bütün ifadelerin önüne bir rakam yazdınız mı?

Ek 3: İlişki Doyum Ölçeği

İLİŞKİ DOYUMU ÖLÇEĞİ

Aşağıda romantik ilişkilerden sağlanan doyuma ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Her bir maddenin ilişkilerinizdeki duygu ve düşüncelerinizi ne oranda yansıttığını karşılarındaki 7 aralıklı ölçek üzerinde, ilgili rakam üzerine çarpı (X) koyarak belirtiniz.

Lütfen her bir maddenin size uygunluğunu belirtmek üzere aşağıdaki ölçeği kullanınız.

1 2 3 4 5 6 7

Hemen hemen hiç *Çok önemli*

	Hiç karşılamıyor						**Çok iyi karşılıyor**
Sevgiliniz ihtiyaçlarınızı ne kadar iyi karşılıyor?	1	2	3	4	5	6	7
	Hiç memnun değilim						**Çok memnunum**
Genel olarak ilişkinizden ne kadar memnunsunuz?	1	2	3	4	5	6	7
	Çok daha kötü						**Çok daha iyi**
Diğerleri ile karşılaştırıldığında ilişkiniz ne kadar iyi?	1	2	3	4	5	6	7
	Hiç bir zaman						**Her zaman**
Ne sıklıkla ilişkinize hiç başlamamış olmayı istiyorsunuz?	1	2	3	4	5	6	7
	Hiç karşılamıyor						**Tamamen karşlıyor**
İlişkiniz ne dereceye kadar sizin başlangıçtaki beklentilerinizi karşılıyor?	1	2	3	4	5	6	7
	Hiç sevmiyorum						**Çok seviyorum**

Sevgilinizi ne kadar seviyorsunuz?	1	2	3	4	5	6	7
	Hiç yok						**Çok var**
İlişkinizde ne kadar problem var?	1	2	3	4	5	6	7

Ek 4: Alkol Kullanım Bozukluklarını Tanıma Testi

ALKOL KULLANIM BOZUKLUKLARINI TANIMA TESTİ

1. Alkollü içecekleri ne sıklıkta kullanırsınız?

(0) Hiçbir zaman

(1) Ayda bir veya daha az

(2) Haftada bir veya daha az

(3) Haftada 2-4 kez

(4) Haftada 5 kez veya daha fazla

2. Alkol aldığınız zaman günde kaç standart içki içersiniz?

(0) 1

(1) 2

(2) 3-4

(3) 5-6

(4) 7 ve daha fazla

3. Bir seferde 6 veya daha fazla standart içki içme sıklığınız?

(0) Hiç bir zaman

(1) Ayda bir kezden az

(2) Her ay

(3) Her hafta

(4) Her gün veya yaklaşık her gün

4. Geçtiğimiz yıl içinde kaç kez içmeye başladıktan sonra alkol alımını durduramadınız?

(0) Hiçbir zaman

(1) Ayda bir kezden az

(2) Her ay

(3) Her hafta

(4) Her gün veya yaklaşık her gün

2

5. Geçen yıl içinde alkollü içki içmeniz nedeniyle normalde sizden bekleneni yapmakta kaç kez başarısız oldunuz?

(0) Hiçbir zaman

(1) Ayda bir kezden az

(2) Her ay

(3) Her hafta

(4) Her gün veya yaklaşık her gün

6. Geçen yıl fazla alkollü içki içtiğiniz bir gecenin sabahında kendinize gelebilmek için alkollü bir içki almanız kaç kez gerekti?

(0) Hiçbir zaman

(1) Ayda bir kezden az

(2) Her ay

(3) Her hafta

(4) Her gün veya yaklaşık her gün

7. Geçen yıl kaç kez alkollü bir içki içtikten sonra suçluluk veya pişmanlık duyduğunuz oldu?

(0) Hiçbir zaman

(1) Ayda bir kezden az

(2) Her ay

(3) Her hafta

(4) Her gün veya yaklaşık her gün

8. Geçen yıl içinde ne sıklıkta alkollü içki içtiğiniz için ertesi sabah bir önceki gece olanları hatırlayamadınız?

(0) Hiçbir zaman

(1) Ayda bir kezden az

(2) Her ay

(3) Her hafta

(4) her gün veya yaklaşık her gün

3

9. Siz veya bir başkası sizin alkol almanız yüzünden yaralandı mı?

(0) Hayır

(2) Evet, fakat geçen yıl değil

(4) Evet, geçen yıl içinde

10. Bir arkadaşınız, bir doktor veya başka bir sağlık çalışanı size alkol almayı kesmenizi önerdi mi?

(0) Hayır

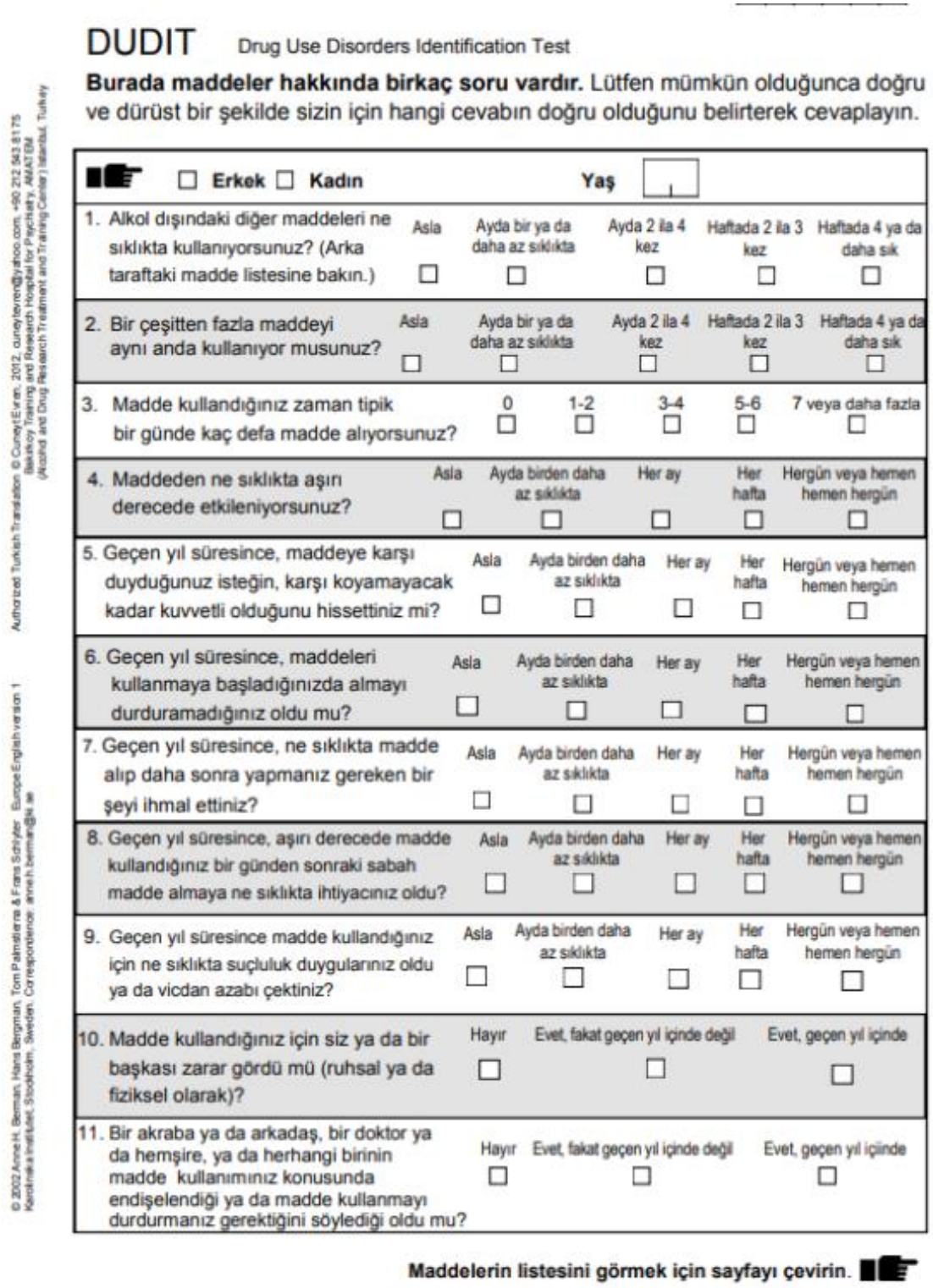
(2) Evet, fakat geçen yıl değil

(4) Evet, geçen yıl içinde

4

Ek 5: Madde Kullanım Bozukluklarını Tanıma Testi

MADDE KULLANIM BOZUKLUKLARI TANIMA TESTİ

DUDIT Drug Use Disorders Identification Test

Burada maddeler hakkında birkaç soru vardır. Lütfen mümkün olduğunca doğru ve dürüst bir şekilde sizin için hangi cevabın doğru olduğunu belirterek cevaplayın.

☐ Erkek ☐ Kadın **Yaş** ☐☐

1. Alkol dışındaki diğer maddeleri ne sıklıkta kullanıyorsunuz? (Arka taraftaki madde listesine bakın.)	Asla ☐	Ayda bir ya da daha az sıklıkta ☐	Ayda 2 ila 4 kez ☐	Haftada 2 ila 3 kez ☐	Haftada 4 ya da daha sık ☐
2. Bir çeşitten fazla maddeyi aynı anda kullanıyor musunuz?	Asla ☐	Ayda bir ya da daha az sıklıkta ☐	Ayda 2 ila 4 kez ☐	Haftada 2 ila 3 kez ☐	Haftada 4 ya da daha sık ☐
3. Madde kullandığınız zaman tipik bir günde kaç defa madde alıyorsunuz?	0 ☐	1-2 ☐	3-4 ☐	5-6 ☐	7 veya daha fazla ☐
4. Maddeden ne sıklıkta aşırı derecede etkileniyorsunuz?	Asla ☐	Ayda birden daha az sıklıkta ☐	Her ay ☐	Her hafta ☐	Hergün veya hemen hemen hergün ☐
5. Geçen yıl süresince, maddeye karşı duyduğunuz isteğin, karşı koyamayacak kadar kuvvetli olduğunu hissettiniz mi?	Asla ☐	Ayda birden daha az sıklıkta ☐	Her ay ☐	Her hafta ☐	Hergün veya hemen hemen hergün ☐
6. Geçen yıl süresince, maddeleri kullanmaya başladığınızda almayı durduramadığınız oldu mu?	Asla ☐	Ayda birden daha az sıklıkta ☐	Her ay ☐	Her hafta ☐	Hergün veya hemen hemen hergün ☐
7. Geçen yıl süresince, ne sıklıkta madde alıp daha sonra yapmanız gereken bir şeyi ihmal ettiniz?	Asla ☐	Ayda birden daha az sıklıkta ☐	Her ay ☐	Her hafta ☐	Hergün veya hemen hemen hergün ☐
8. Geçen yıl süresince, aşırı derecede madde kullandığınız bir günden sonraki sabah madde almaya ne sıklıkta ihtiyacınız oldu?	Asla ☐	Ayda birden daha az sıklıkta ☐	Her ay ☐	Her hafta ☐	Hergün veya hemen hemen hergün ☐
9. Geçen yıl süresince madde kullandığınız için ne sıklıkta suçluluk duygularınız oldu ya da vicdan azabı çektiniz?	Asla ☐	Ayda birden daha az sıklıkta ☐	Her ay ☐	Her hafta ☐	Hergün veya hemen hemen hergün ☐
10. Madde kullandığınız için siz ya da bir başkası zarar gördü mü (ruhsal ya da fiziksel olarak)?	Hayır ☐	Evet, fakat geçen yıl içinde değil ☐		Evet, geçen yıl içinde ☐	
11. Bir akraba ya da arkadaş, bir doktor ya da hemşire, ya da herhangi birinin madde kullanımınız konusunda endişelendiği ya da madde kullanmayı durdurmanız gerektiğini söylediği oldu mu?	Hayır ☐	Evet, fakat geçen yıl içinde değil ☐		Evet, geçen yıl içinde ☐	

Maddelerin listesini görmek için sayfayı çevirin.

Authorized Turkish Translation © Cuneyt Evren, 2012, cuneytevren@yahoo.com, +90 212 543 8175
Bakırköy Training and Research Hospital for Psychiatry, AMATEM
(Alcohol and Drug Research Treatment and Training Center) Istanbul, Turkey

© 2002 Anne H. Berman, Hans Bergman, Tom Palmstierna & Fares Schlyter Europe English version 1
Karolinska institutet, Stockholm, Sweden. Correspondence: anne.h.berman@ki.se

© 2002 Anne H Berman, Hans Bergman, Tom Palmstierna & Frans Schlyter Europe English version 1
Karolinska Institutet, Stockholm, Sweden. Correspondence: anne.h.berman@ki.se
Authorized Turkish Translation © Cuneyt Evren, 2012, cuneyte ven@yahoo.com, +90 212 543 61 75
Bakirkoy Training and Research Hospital for Psychiatry, AMATEM
(Alcohol and Drug Research Treatment and Training Center) Istanbul, Turkey

MADDELERİN LİSTESİ

(Dikkat! Alkol değil!)

Esrar	Amfetaminler	Kokain	Opiatlar	Halusinojenler	Uçucular/İnhalantlar	Diğerleri
Marijuana Kannabis Joint Kubar Ot Haşiş Bonzai	Khat Concerta® Ritalin® (Metilfenidat) Dekstroamfetamin Metamfetamin Captagon® (Fenetilin) Dexedrine® Modiodal® (Modafinil)	Taş (Crack) Freebase	Koreks Eroin Opium Haşhaş Afyon sakızı Morfin Kodein	Ecstasy (MDMA) LSD (Liserjik asit) Meskalin (Kaktüs) PCP (Melek tozu) (Fensiklidin) Psilosibin (Sihirli Mantar) Ketamin Ketalar® DMT (Dimetiltriptamin)	Tiner Soğutucu sprey (Triklоretilen) Benzin/petrol Gaz Bally LPG (Çakmak gazı)	GHB (Gama Hidroksi Bütürat) Anabolik steroidler Gülme gazı (Halotan) Amil nitrat (Poppers) Antikolinerjikler Akineton (Biperiden) Maraş Otu Boru Otu (Güzel Avrat Otu)

HAPLAR – İLAÇLAR

Haplar madde olarak sayılır

- fazla aldığınızda ya da doktorun sizin için reçete ettiğinden daha sık aldığınızda
- hapları eğlenmek, iyi hissetmek, "kafayı bulmak" istediğiniz ya da sizde nasıl bir etki yapacaklarını merak ettiğiniz için aldığınızda
- akraba ya da arkadaştan aldığınız haplar
- "kara borsa"dan ya da çalınmış haplar satın aldığınızda

UYKU HAPLARI/SEDATİFLER

Alprazolam
Xanax®
Diazepam
Diazem®
Nervium®
Zopiklon
Imovane®
Meprobamate
Danitrin®
Zopiklon
Klonazepam
Rivotril®
Lorazepam
Ativan®
Klordiazepoksid
Klorazepat Dipotasyum
Fenobarbital
Luminal®
Difenhidramin
Hidroksizin
Atarax®
Flunitrazepam
Rohypnol® (Roş)

AĞRI KESİCİLER

Buprenorfin
Suboxone®
Temgesic®
Fentanil
Durogesic®
Actiq®
Kodein
Dekstrometorfan
Tramadol
Contramal®
Parasetamol
Hidromorfon
Jurnista®
Petidin
Aldolan®
Profenid
Benzidamin
Tantum®

Haplar eğer doktor tarafından reçete edildiyse ve reçetelendirilen dozda kullandıysanız madde olarak SAYILMAZ.

ÖZ GEÇMİŞ

Özge Özdemir Köz,

İlkokulu, Ortaokulu ve liseyi Balıkesir'de okudu. 2001-2006 yılları arasında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Psikoloji bölümünde lisans eğitimini tamamladı. Lisans eğitimi sonrasında, İnsan Kaynakları, özel eğitim merkezi ve bireysel&kurumsal danışmanlık alanında görev yaptı. 2012 yılında Ege Üniversitesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Anabilim dalında Psikolog olarak göreve başladı. 2018 yılında Norveç Oslo Metropolitan Üniversitesi *'Uluslararası Sosyal Refah ve Sağlık Politikaları'* yüksek lisans eğitimini tamamladı ve yüksek lisans düzeyinde, Oslo Üniversitesi *'Profesyonel (Klinik) Psikoloji'* bölümüne devam etti. 2021 yılından beri, Psikiyatrist/Psikoterapist Prof. Dr. Zeki Yüncü'nün özel muayenehanesinde çalışmaktadır. Hobileri arasında kitap okumak, roman yazmak ve yağlıboya yapmak bulunmaktadır. İleri derecede İngilizce ve Norveççe bilmektedir.